

NAZMİ ÖNER

TÜRKİSTAN GEZİSİ

(ASTRAHAN-KAZKİSTAN-KIRGIZİSTAN)

TÜRK EDEBİYATI-GEZİ

Yazan ve yayına hazırlayan : Nazmi Öner
Yazarla irtibat Tel : 0544 665 09 09
e-mail : nazmioner@mynet.com
Yayına hazırlandığı tarih : Mart 2014

ISBN: 978-605-82447-5-7

Bu kitabın tüm telif ve yayın hakları 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince yazarına aittir.

Arama motoruna “Nazmi Öner” yazıp tıklayarak yazarın tüm kitaplarına ulaşabilirsiniz.

NAZMİ ÖNER 1946 yılında Burdur'un Bucak İlçesine bağlı Seydiköy'de

doğdu. Seydiköy İlkokulu ve Isparta Gönen İlköğretmen Okulunu bitirdikten sonra, 1964 yılında Erzurum Karayazı'ya bağlı Yücelik (Zorova) Köyü İlkokulunda öğretmenliğe başladı. Sonra Buca Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler ve Anadolu Üniversitesi Tarih Öğretmenliği bölümlerini bitirdi.

Erzurum'dan sonra öğretmenlik hayatı: Afyon, Burdur, Giresun, Konya ve Antalya'da, İlkokul Öğretmeni, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Tarih ve Dershane Öğretmeni olarak otuz beş yıl devam etti. Burdur Cumhuriyet lisesinden emekli olduktan sonra altı sene de Çıralıda bulunan, kendisine ait Likya Pansiyonu çalıştırdı ve dünyanın değişik bölgelerine geziler yaparak bunları yazdı.

Yazarın yayınlanmış Eserleri:

Yalnızlık, Gece ve Karlar (Şiir) /Dünya Yaşanası Bir Yer Değil (Şiir) /Kürt Açılımlının Kapanımı (Araştırma-Politika) /Amsterdam Şiir Gibi Şehir (Şiir) /Kültüre Eleştirel Bakış (Toplumsal eleştiri) /Seydiköy (Köy araştırması) /AB Arifesinde Çevre Sorunlarımız (Çevre) /Tarihin Tanımı (Tarih) /Gazete (e-kitap Tarih) /Sagalassos (e-kitap Tarih) /Kırk Yaşında Kadın (e-kitap Şiir) /Kıbrıs'ta Tarih ve Doğa (e-kitap Gezi) /İran'da Gezmek (e-kitap Gezi) / Yurtiçi geziler (e-kitap Gezi)/Baltık Ülkelerinde Gezi (e-kitap Gezi) /Kafkas Ülkeleri (e-kitap Gezi) /En Büyük Tehdit Milliyetçilik (araştırma) /Laiklik, Şeriat ve Türban Tartışmaları (Tarih) /Sanatta Evrensellik (e-kitap Deneme) /Türkiye'nin Mutsuz ve Huzursuz İklimi (Deneme)/Atatürksüz Atatürkçülük (Araştırma Tarih) /M. Kemal ile Çanakkale'den Ankara'ya (Tarih) /Tehcir mi, Soykırım mı? (e-kitap Makale) **Çocuk kitapları: Su Damlasından Buluta (Gezi) /Pergeli Bulutlar Toroslarda (Gezi) /Termessoslu Gençlerin Onur Mücadelesi (Gezi) /Kasaphane Kedileri (Roman)**

Evli ve iki çocuk babası olan Nazmi Öner TSB (Türkiye Sanatçılar Birliği) Ansan (Antalya Sanatçılar Derneği) ve Anşoyad (Antalya Şair, Ozan, Yazar ve Ressamlar Derneği) ve YKKD (Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği) üyesi olup Antalya'da yaşamaktadır.

İÇİNDEKİLER

07	Türk tarihinin yaşandığı coğrafya
17	ASTRAHAN GEZİSİ
18	Astrahan ve Volga
30	Astrahan oblasti
40	Astrahan'dan Atırav'a yolculuk
49	Ülkelerin aynasıdır gümrükler
55	KAZAKİSTAN GEZİSİ
56	Atırav 1
65	Atırav 2
76	Atırav'dan Aralsk'a yolculuk
91	Aralsk'ta doğa felaketi
94	Baykonur uzay üssü
96	Kızılorda
107	Çimkent'e doğru
110	Çimkent'ten Taraz'a
114	Taraz
125	Ayşe Bibi ve Karahan efsanesi
133	Misket Türkleri ve Karadenizliler
145	Ahıska Türklerinin sürgün ve soykırımı
149	Taraz'dan Almatı'ya yolculuk
155	Almatı
166	Almatı'daki Türklerle görüşmeler
175	Almatı'dan Bişkek'e
180	KIRGIZİSTAN GEZİSİ
181	Kısa Kırgızistan Tarihi
186	Bişkek
203	Pişpek nasıl Bişkek oldu?
214	Balasagun

224	Tokmak
227	Bişkek'te zorunlu ikamet
234	Dordoy Pazar
236	Kırgızistan'a çakılıp kaldım
243	Çin'den vazgeçtim Sibirya'ya gidiyorum
249	Elçilikte görüşme
255	Kırgızistan'dan Sibirya'ya
259	Kazak Gümrüğünde
265	Kazakistan kırsalında
271	Bozkır başlıyor
277	Balkaş'ın üstünde kuşlar
289	Semey ve İrtiş
291	Bir nükleer mağduru
292	S.B. Döneminde Kazakistan'da yaşanan mağduriyetler
302	Avul Kazak gümrüğü

Yol kaderdir
Yolcu kaderine gider
Gezmek beni günceller, yeniler.

01.07.2012 Novosibirsk

TÜRK TARİHİNİN YAŞANDIĞI COĞRAFYA

Benim için 2012 yılı, yurtdışı gezileri açısından çok verimli bir yıl oldu diyebilirim. Yılım ilk üç ayında Oğlum, gelinim ve torunlarımı ziyaret için Avustralya'daydım.

Torunlarım üçü bir arada

Avustralya'nın pek çok özelliği var. Bir ada ve bir kıta devleti, ya da yaklaşık Avrupa büyüklüğünde bir kıtanın tamamı bir devlet... Ama Avrupa'da yaklaşık 700 milyon insan yaşarken, Avustralya'nın toplam nüfusu yirmi milyon civarındaydı.

Doğası, iklimi, bitki ve hayvan topluluklarıyla tamamen farklı bir dünya Avustralya... Kuzeyinde Hint Okyanusu kıyıları ve Ekvatora yakın bölgelerde sıcak kuşağın özellikleri görülürken,

Güneyinde Muson ve yer yer Akdeniz İklimi iç bölgelerin çöl iklimine karışmaktadır.

Fakat 2012 yılında gezideki asıl hedeflerim Türk tarihinin yaşandığı coğrafyanın tamamını dolaşmaktı. Ama bu Avrupa'nın iki katına yakın bir alanı kapsıyordu.

Abakan Müzesinde Türk Tarih hazineleri

Coğrafyanın büyüklüğü başlangıçta gözümü korkutsa da gezebildiğim kadarını gezerim, diyerek bir plan yaptım. İran'dan girip Türkmenistan'dan diğer Türk cumhuriyetlerine geçerek Çin'de Doğu Türkeli'ne ve oradan Moğolistan'a geçerek, buradan Baykal Gölüne çıkacaktım. Baykal'dan geri dönüşte Sibiry'a'yı gezerek Kafkaslardan Türkiye'ye dönecektim.

Fakat evdeki hesap çarşıya uymadı. Türkmenistan'a giremeyince, Antalya'dan 5000 km gittikten sonra 3000 km geri dönerek Tiflis'e geldim. Buradan Kafkasları aşarak Osetya, Çeçenistan, Dağıstan ve Astrahan üzerinden Kazakistan'a giriş yaptım. Oradan da Kırgızistan'a geçtim.

Kafkaslar gördüğüm en görkemli bir dağlar silsilesiydi ve Osetya'nın başkenti Vladikafkas'tan seyri muhteşemdi.

İkinci güneşi /Karların üzerinde parlarken
Öylesine büyümlü bir şehir ki /Osetlerin başkenti:
İnsanlar mutlaka güneşi; /Yaz başında bir ikinci vakti
Kafkasların karlı tepelerinde yansırken /Vladikafkas'tan seyretmeli.

Kafkas Dağları

“Kafkas Ülkelerine Gezi” adlı kitabımda Kafkasları resimli olarak anlattım. Bunların en ilginçlerinden birisi de Çeçenistan idi.

Yakılıp yıkıldıktan sonra /Yeniden kurulmuş şimdi.

Sanki bugün hizmete girmiş gibi /Her şey tertemiz yeni mi, yeni

Fakat ağzıyla kuş tutsa Rusya /Geçmemiş insanların öfkesi.

Grozni’de saat kulesi ve Uzaktan Hacı Ahmet Kadirov Cami

Okuyabiliyorum gözlerinden /İnsanlardaki öfkeyi, kin ve nefreti...

Çünkü 500 bin nüfustan /Kalmış 350 bini. /Yüz bini erkek

Kadın 250 bini. /Ve şimdi Grozni bir kadınlar kenti.

Görünüşte savaş bitmiş /Fırtına dinmiş /Sarılmış yaraları depremin.

Fakat fatura /Kadınlara kesilmiş. /Kocaları ölmüş /Almış başını çekip

gitmiş /Tonlarca yıkığın altından /Kadınlar Çeçenya’ya /Yeniden can

vermiş.

Mahaçkale'nin çıkışında Hazar ve balıkçılar

Türkistan gezim, Astrahan'dan başlayarak batıdan doğuya doğru Bişkek'e kadar uzandı. Fakat Kırgızistan'dan Çin'e giremeyince Bişkek'te planlarım bir daha altüst oldu. O yüzden bu kez tüm Kazakistan'ı transit geçerek Novokuznetsk'e geldim. Artık Sibirya yolculuğum da batıdan doğuya doğru olacaktı.

Burada amacım tarih gibi görünse de aslında tarih gezme tutkusunun gerisinde, ikinci planda kalıyordu. Bunun nedeni alanın genişliği kadar tarihin tek yönlü yönetenlerin tarihi olması, tarihin içinde sıradan insanın bulunmaması ve insanın dışında hemen her şeyin yazılmış gibi görünmesiydi.

Oysa tarihte her şey yazılmış gibi görünse de, başka bir pencereden bakıldığında aslında tarih hiç yazılmamış, orada öylece duruyordu. Özellikle de sıradan insan açısından.

Kızıl'da Şaman Tapınağına bağlanan çaputlar

Çünkü yazılanların bence en önemli eksikliği, tarihin içinde insanın olmamasıydı. Yazılacaksa insanın tarihini yazmak gerekiyordu. Ama tarihin dışında bırakılan sıradan insanı nereden bulup da, onun tarihi yazılacaktı? Bu olanaksız gibi bir şeydi.

Ne yazık ki, otuz beş sene tarih öğretmenliği yaptığım halde bunu emekli olduktan sonra fark ediyordum. Yani devletlerin tarihini çocuklara insanlığın tarihi gibi anlatarak çok yanlış bir iş yaptığımı fark ettiğim zaman artık iş işten geçmiş, öğrencilerim açısından yapılacak bir şey kalmamıştı.

Kiev’de Dinyeper Nehri

Çünkü tarihte sıradan insanın ne yaptığı ve nasıl yaşadığına dair hiçbir bilgi yoktu. Tarih devletlerin, onları yönetenlerin, onların savaş ve askerlerinin, liderlerin, kahramanların tarihiydi. İnsan içinde bir dolgu malzemesi olup bir fon müziği kadar bile yer tutmuyordu, Gerçi bunu o zaman fark etmiş olsam bile yapabileceğim fazla bir şey yoktu. Çünkü ders programları bakanlıkça hazırlanıyor ve ders kitaplarını bakanlık seçiyor ve biz bunu uygulamak zorundaydık. Ayrıca bu alanda özgür bile olsak yerine koyabileceğimiz insana iat bir tarih yoktu,

Bu yüzden insanın tarihini yazamasam ve anlatmamış olsam bile, bu düşüncelerimi ulaşabildiğim iletişim olanaklarıyla topluma iletebilirim, diye düşündüm.

Sibirya orman, maden, su

Türk Tarihi açısından da durum çok farklı değildi. Ayrıca her ne kadar bu güne dek Türk tarihinin büyüklüğü çok sık olarak dile getirildiyse de bu tarihin yaşandığı coğrafyanın büyüklüğü biraz göz ardı edilmişti.

Bu yüzden olayla ilgilenmeye başladığım anda, Türk Tarihinin büyüklüğünden çok, coğrafyanın büyüklüğü gözümü korkuttu ve “Bu iş beni aşar” dedim. Hani mevcut yazılanlardan toplama bir kitap da ben yazsam bile, bunun anlamlı ve gerekli bir şey olmadığı kanaatine vardım. Fakat belki gezerek farkı yakalayabilirdim.

Bişkek'te Manas heykeli

Belki de bu düşüncelerin etkisiyle, 1990'lı yıllardan itibaren, Türk tarihinin yaşandığı coğrafyayı gezip görme arzusu bende bir tutku halini almıştı. Nihayet 2012 yılında Türk Dünyasına dair hayallerim büyük çapta gerçekleşti, diyebilirim.

İşte bu geziyi kitaplaştırmam gerekince çok uzun bir kitap olacağı ve başka kitap çalışmalarımın arasında uzun zaman alacağı için önce sadece resim ve şiirlerle “Resimli Türkistan Sibiryası Gezisi” adıyla bir e-kitap olarak yayınladım. O kitap iki buçuk ay süren bu gezimin şiir diliyle kısa bir özetiydi. Geziyi şiirler kadar resimler de özetlemekteydi.

Fakat o kitap beni tatmin etmedi ve sonradan gezi anında aldığım notları da ekleyerek bunu iki kitap haline getirmeyi

düşündüm. İlki Kazakistan ve Kırgızistan (Türkistan) Gezisi ikincisi de Sibirya Gezisi “ olacaktı. İşte bu ilk kitapta Türkistan’ın coğrafi olarak devamı ve Kazakistan’a giriş kapısı olan ve hayran olduğum şehirlerden birisi olan Astrahan’ı da ekledikten sonra kitabın adını Türkistan Gezisi olarak değiştirdim. Tabi ki Astrahan’a da Kafkaslardan gelmiştim.

Taşımışlar türküsünü Kafkasların /Gittikleri ülkelere Çerkezler
Sevgiyle nefret atbaşı. /O yüzden /Kafkaslarda ben /Geçip gittim
Yüreklere delip geçen /Çerkezlerin, Çeçenlerin açılarının içinden.

Yani Kafkaslardan geçerek Astrahan’dan Bişkek’e kadar Türkistan’ı gezdikten sonra, Novokuznetsk’ten başlayarak Baykal Gölüne dek Sibirya’yı önce batıdan doğuya, dönüşte ise doğudan batıya doğru gezdim.

Dünyanın bu gözden uzak bölgelerini merak edenlerin, bu kitabı seveceğini düşünüyor ve keyifli okumalar diliyorum.

2014 Nazmi Öner

ASTRAHAN GEZİSİ

Kafkaslarda en son Dağıstan'ı da gezdikten sonra Astrahan'a geldim. Mahaçkale'den Astrahan'a tren yolculuğu 13 saat sürdü ve ben 13 saatin hemen her dakikasında geçtiğimiz yerleri gözleyerek fotoğraflar çektim. Genellikle kompartımanın koridorlarında, vagonun giriş ve çıkış kapıları arasında dolaşarak hiç bir görüntüyü kaçırmamaya çalışıyordum. Yorulunca gidip kompartımanda yatağıma uzanıp, pencereden yine dışarıyı gözlüyor, fotoğraf çekiyordum.

Hani bugüne dek yaptığım yolculuklarda oturmanın yorduğunu düşünürdüm ama meğer yatmak daha zormuş. Fakat alt kattakiler en güzeli. İsterse yatıyor, isterse kalkıp oturabiliyor. Ayrıca yatıp uyuyabilene de iyiydi yolculuk.

Yatıp bir uyuyorsun sonra da bir bakmışsın yol bitmiş, menziline ulaşmışsın. Benim ise bırakın gündüzü, gece bile 3-5 saat zor uyuyabiliyorum. Menzil konusundaysa, yolun da, menzillerin de sonu yok. Daha bir menzile varmadan ötekini düşünmeye başlıyorum. Ayrıca kendimi geçtiğim her yeri izlemek zorunda hissediyorum. Notlar alıyorum ve bazılarını şiirleştiriyorum. Mahaçkale'de Balıkçılar şiirinin sonlarında bu duygularımı şöyle dile getirmişim.

Ben Hazar düşlerinde dolaşırken /Ah, kaldı geride bir yerlerde
Görünmüyor artık Mahaçkale. /Bir ayı geçti yola çıkalı
İki ay var daha bitmesine.

Derim ki, senin neyine gerek? /Astrahan treninde
Böyle şeyler düşünmek? /Mahaçkale'de balıkçılar
Uğraşları, düşleri, düşünceleri /Birkaç balıkla
Akşamı sevince çevirmek. /Sen kendi derdine yan /Kim bilir yarın
Astrahan'da /Başına neler gelecek?

Herkes evine varacak, yakınları onları istasyondan alacak, ben taksi arayacağım. Taksiciye dert anlatacağım. Bir otel bulup da çantaları bırakıncaya dek, bir belirsizliği, bir boşluğu ve çantaların esaretini yaşayacağım. Otele yerleştim mi, kuş gibi hafif ve özgürüm. Uçarcasına vardığım şehirde ilk keşiflerin hazzıyla yolu ve olumsuzlukları unutacağım.

Astrahan'da bir cadde

ASTRAHAN VE VOLGA

Astrahan'a saat 19.00'da geldik. Beklentilerimin ötesinde çok güzel bir şehirdi. Fakat ben Astrahan'ın Hazar kıyısında olduğunu sanıyordum. Oysa buradan Hazar görünmese de Volga Nehri denizden farksız ve tam bir doğa harikaydı.

Astrahan'da bir cadde

Trenden indiğimde saat 19 olmasına karşın güneş ufuktan Anadolu'daki ikinci güneşi kadar yüksekteydi. Yani çabuk davranıp otele çabuk yerleşebilirsem gezmek için daha üç saatten fazla bir zamanım olabilirdi. Onun için Astrahan'da trenden iner inmez hemen bir taksiciye koştum. Merkezde ucuz ve temiz, hesaplı bir otel istediğimi belirttikten sonra beni götürdüğü ilk otel 3200 Ruble istedi. Yani tam 100 dolar.

“Olmaz diye taksiciye ucuz, temiz ve hesaplı sözcüklerini yineledim. 1000 Ruble civarı diye yazdım. Bu kez getirdiği otel Volga kıyısında daha lüks bir oteldi. Ama bu 2500 istedi. Üstelik Ruslarla pazarlık da olmuyordu.

Ben yine “Olmaz” dedim. Bu kez bunların üç yüz metre kadar gerisinde bir otele getirdi; bu da 1500 rubleydi. Akşam oluyor, Astrahan’daki ilk keşiflerim için zaman daralıyordu. Kabul edip eşyaları koyar koymaz dışarı çıktım.

Otelden Volga kıyısındaki kilise

Otelin karşısındaki yol, doğruca Volga kıyısındaki muhteşem kilisenin yanından nehir kenarına çıkıyordu. Hızla ilerleyerek, kilisenin yanına vardım. Doğruca gidip Volga kıyısına çıkmak yerine sola doğru uzanan park boyunca Volga’ya paralel giderek, kıyıya daha ilerden çıkmayı planladım.

Yüksek ve birbirine bitişik, büyük bir kitle halindeki apartmanlarla kilise arasında uzanan bu büyük parkın ortalarında

büyük bir Lenin heykeli vardı. Buraların fotoğraflarını çekerek ve parkın sonundan trafiğe kapalı bir yolu geçerek Volga kıyısına çıktım.

Parkta Lenin heykeli(Ters $V=L$; $H=N$; Ters $N=İ$)

Astrahan'ın girişinde de Volga'nın üstünden geçmiş ve hayran olmuşum, ama burada çok daha muhteşem bir Volga vardı. Hatta

buna nehir demek olanaksız, bu bir denizdi. Bu duygulara 2003'te Kahire'de Nil nehrini görünce de kapılmıştım. Ama bu gerçekten muhteşem bir şeydi.

ASTRAHAN

Astrahan ne bir kent /Ne de bir kürk /Astrahan Volga.
Dökülmüş fuleli uzun saçları /Astragan kürkünün üstüne
Geziniyor sanki /Volga kıyılarında Olga.

Volga'da günbatımı

Hızla gezinti alanının sonuna kadar gittim. Burada karşıda liman, vinçler ve gemiler, az ilerde de bir köprü vardı. Sanıyorum

köprüden sonrası da aynı devam ediyordu. Güneş Volga'nın sularına sarı ışıklar saçarak batmaktaydı.

Volga kıyılarında çok güzel gezinti alanları var

Volga kıyısı boyunca, hızla ilerliyorum. Kıyı oldukça kalabalık. İnsanlar yürüyüşe çıkmış, aileler el ele veya sarmaş dolaş sevgililer... Merdivenlerle nehre inilen bölümlerde balıkçılar, kıyı boyunca volta atan gençler, banklarda sevgilisinin kucağına oturmuş cilveleşen kızlar, kay kayla sürat ve kontrol zevkini yaşayanlar vs... Şehrin insanları oldukça mutlu görünüyor.

Yine hızla geri dönüşe geçtim. Geldiğim yerler hafızama kazınmıştı. Ayrıca yer hafızama ve yön duygularıma çok güveniyordum. Ama ortalık kararırsa, bunlar işe yaramayabilirdi ki, o zaman otelin adını adresini de bilmiyordum. Kart almaya zaman

kalmadan hemen çıkmıştım ve işin kötüsü pasaportta oteldeydi. Çok ihtiyatsız davranmış olduğumu düşündüm. Çünkü oteli bulamasam çok büyük sorun olurdu. Ama hiç sorunsuz oteli rahatlıkla buldum.

Volga'ya bakan binalar

Otelci bayanlar da pasaporttan adımlı okuyamamış, beni bekliyorlardı. Biz nasıl ki Kiril Alfabetini okuyamıyorsak onlar da, Latin Alfabetini okuyamıyorlardı. Ben adımlı soyadımlı okudum onlar bunu Rusça olarak yazdılar. Nazmi şu şekilde yazılıyordu. HA3MN Yalnız sondaki N harfi ters N olacak. Yani ters N Rusçada İ harfi oluyor. 3 rakamı ise Z harfi, H harfi N yerine kullanılıyor. A ile M aynı.

Bir iki soru sordular yolculukla kalma süresiyle ilgili. Bir veya iki geceyi anlatamadım. Bir mi, iki mi? Rusya'da bir yere gittiğin

zaman her şeyin kesin planlanmış olacak. Ve o sürelerle uyacaksın. Bu yüzden benim yarın otobüs veya tren bulursam Kazakistan'a gideceğim, bulamazsam bir gece daha kalacağım dememi anlayamadı. Daha doğrusu anladı fakat Rusya'da bulursam, olursa veya belki sözcükleri geçersizdi.

Park

Otel temiz ve hemen her şeyi vardı ama benim oda en üstte 4. kattaydı. Merdivenler yorduğu gibi benden önce kalanlar sigara içmişler oda sigara kokuyordu. Gerçi ilk gelişimde fark edip pencereleri açıp da çıkmıştım ama yine de koku duvarlara ve eşyalara sinmiş olmalı ki tamamen kaybolmamıştı.

Duş alıp, yemek yedikten sonra aşağıya çay içmeye indim. Kahvaltıyı kaçta alacağımı sordu. Anlayamayınca, yukarı tekrar çıkıp Rusça Sözlüğü getirdim. Otel cretine kahvaltı da dahilmiş. Kahvaltıya saat 08.00 de ineeğimi söyleyip ıktım.

Sabah sekizde kahvaltıdan sonra hemen dışarı ıktım. Doğruca kiliseye gittim. Bu kez kilisenin önünden geçerek Volga'nın sağ tarafına doğru yryecektim. Fakat baktım ki kilise açık. Devasa bir kule biçimindeki kapısından içeri girdim.

Kilisede kadınlar mum yakma sırasında

İçeride çok büyük bir meydan, devamında geniş bir park, çevresinde kutsal yapılar ve bahçenin dört köşesinde yine devasa kuleler vardı. Bahçeyi geçerek kilisenin içine girdim. Çoğunluk kadın, başları örtülü mum yakıp dua ediyordu. Mum yakıp dua etmek için

bekleyenlerin kuyruğu da kilisenin dışına bahçeye kadar uzanıyordu. Ben mum yakıp dua etmeyeceğim için sıraya girmeden içeri girip kiliseyi gezerek, fotoğraf çekip çıktım.

İlk dikkatimi çeken şey kadınların başının örtülü olmasıydı. Çünkü bir Hristiyan kilisesinde başların kapalı olması fazla beklenmeyen bir şeydi. Fakat sonradan gittiğim başka ülkelerde de mezheplere göre kilisede başını örtenler olduğunu gördüm. İbadet biçimleri, ibadet anındaki ruh halleri de kafamdan gelip geçinde dinlerle ilgili aklımdan geçenler hemen şiirleştiler.

DİNLER

Genlerle gelen /Özellikler gibidir dinler.
Bir kere kazındı mı beyinlere /Değiştirilemezler.

Fark etmez, havra, cami, kilise /Soya çekim gibidir dinler.
Yalvarış, pişmanlık ve korku /Tüm dinlerde ortak özellikler.

Herkesin dini, kendine doğru /Akla mantığa dayanmaz sunduğu.
/Çünkü soramazsınız /Ve kabul etmez dinler /Hiçbir soru.

İnançlar yaşanır /Ama sorgulanamaz. /Sorgulanırsa hiçbir din
Akılcı ve bilimsel bir sorgulama karşısında
Ayakta kalamaz. Haziran 2012 Astrahan

Kilisenin karşısındaki parkın içinden ileri devam ettim. Bir cadde boyunca ilerleyerek Volga'dan uzaklaştım. Bu caddenin sonunda geniş bir bulvar caddeyi kesiyordu. Şehir sağda kalıyordu. Fakat solda yüksek bir köprü vardı. Volga'nın üstündeydi. Çıkıp Volga'yı oradan çekeyim dedim. İki üç yüz metre yürüdükten sonra merdivenlerden köprüye çıktım. Volga burada daha da muhteşemdi.

Coğrafi bilgilerime göre Volga Hazara ulaşmadan önce pek çok kola ayrılarak burada Nil gibi büyük bir delta oluşturuyordu.

Hatta bunu gelirken trende Azeri kıza da sormuştum ama o bunu anlamamış olmalı ki bana tek bir nehir demişti.

Nehirler arası bataklık

Hatta ona Rusya’da okullarda İngilizce okutulup okutulmadığını da sormuştum. Okutuluyor deyince de: “Fakat hiç İngilizce bilene rastlamadım” dedim. “Evet, ama çok az” dedi. Örneğın otelci bayan İngilizce kahvaltı sözcüğünü dahi bilemediğinden, dört kat çıkıp Rusça sözlük getirmiştim.

İkinci köprüye yaklaştıkça coğrafi bilgilerimin doğruluğ da anlaşılmaya başlamıştım. Evet orada Volga’nın başka bir kolu daha vardı. İki köprü arasındaki orman genellikle suyun içindeydi. Yani bu iki kol ayrı iki yatakta akmakla birlikte, arada gölcükler ve kanallar

oluşturacak biçimde bir birleriyle de temas halindeydi. Ve bu bölüm su bitkileri ve suda yetişebilen orman ağaçlarıyla kaplıydı.

Köprüden kilisenin görünüşü ve bir liman

İkinci köprünün üstünden bu Volga, ötekinden daha büyük ve daha muhteşem görünüyordu. Köprünün alt taraflarında ve yukarılarda da limanlar, yani vinçler vardı. Köprünün altında da iki nehir arası ormanla kaplıydı. İlerde yol şehrin başka bir bölgesine doğru uzanıyordu. Kilise ileri solda kalmıştı. Daha ilerdeki başka bir köprü daha olup, şehrin bu iki yakasını birleştiriyordu. Köprüler, altından büyük gemilerin geçebileceği kadar yüksekti.

Şehir içinde 1. Volgaya paralel akan 2. Volga

Doğrusu, Nil, Tuna, Ren gibi birçok nehir görmüştüm ama hiç böylesini görmemiştim. Daha doğrusu bu bir harikaydı. Hem de dünyanın yedi harikasının toplamını yediye katlayacak bir harika. Bu yüzden hiç hesapta olmadığı halde Astrahan'ı görmüş olduğuma çok sevindim. Bence Astrahan dünyanı en büyük harikasına sahipti.

ASTRAHAN OBLASTI

Astrahan Oblastı, Urallar ile Hazar arasındaki çok geniş bir bölgenin merkeziydi. 44.000 kilometrekare alanıyla birçok Avrupa devletinden daha genişti, ama nüfusu bir milyon kadardı.

2. Volga'dan bir görüntü

Denizden epeyce içeride kalsa da, Rusya'nın Hazar denizindeki en büyük ve en önemli limanıydı. Limanlar Volga boyunca şehrin her tarafına yayılıyordu. Yaklaşık 700 bin nüfuslu şehirde, nüfusun % 70'i Rus, % 15'i Kazak ve geri kalan % 15'in içinde ise 40'tan fazla millet vardı. Kısacası bozkırın ortasında cennet gibi bir şehirdi.

Şehirde dolaşırken bir yandan da gidiş için tren ve otobüs bakacaktım. Gidecek olursam ikiden önce eşyaları otelden almam gerekiyordu. Burada kurallar kesindi. İkiyi geçti mi, ikinci geceyi yazacaktı. Ayrıca burada geldiğim Osetya, Çeçenistan ve Dağıstan'a göre fiyatlar en az iki kattı. Mahaçkale'de 800 Rupleyi pahalı derken burada 1500 Rupleye zor otel bulmuştum. Onun için bir an önce buradan çıkmaya ve hedefimde olan ülkelere ulaşmaya çalışmalıyım.

Astrahan

İki nehir arasındaki bu bulvar, şehrin merkezi gibiydi. Bu yüzden şehrin en hareketli bölgeleri bu bulvar üzerindeydi.

Bulvarın sonlarına doğru bir süpermarket gördüm. Çok susuzdum. Oraya daldım. Çok büyük bir AVM. Dolaştım fiyatları inceledim çok pahalıydı. Ama dışarıda caddelerdeki küçük yerlere göre ucuzdu. Biraz muzla su alıp çıktım.

Bir genelleme yapmak gerekirse burada muzun dışında 50 Ruplenin altında hiçbir şey yok. Dünyanın her yerinde olduğu gibi burada da muz en ucuz meyveydi. 30 Rupleye kadar düşüyor. Diğer sebzeler, domates, salatalık vs, 100-200 Ruple, meyveler 150-300 Ruple arası. Yani sebzelerin ortalama fiyatı 150 ruple olup tam 10 lira ediyor, meyveler ve et ise 15-20 lira arası. Oysa Türkiye’de meyve ve

sebze fiyatları 1-2 lira arası olup muz ve daha pahalıları da 3-4 lirayı geçmiyordu. Fakat et bizde daha pahalıydı.

Küresel sermaye komünizmin kalelerini yıkmış(AVM)

Buradan çıkınca bulvarın bittiği yerdeki binanın otobüs terminali olduğunu fark edip bir otobüse yaklaştım. Derbent otobüsü dedi Azeri genç. Kazakistan dedim, oranın otobüsleri tren vakzalının ötesinde dedi. Park in diye büyük bir otelin arkasını gösterdi.

Biraz ilerleyince birisine: “Burası tren vakzal mı” dedim “Evet, trenler arkasında” dedi.

Tesadüfen tam da aradığım yere gelmiştim. Oysa dün trenden indiğimiz yer burası olmayıp merkeze çok uzaktı. Demek ki, burası

tam şehrin merkezi olduğuna göre ben dün, dış mahallelerden birisinde inmişim trenden.

Önce otobüs vakzalına gittim. Bütün otobüsler Atırâu diye bir şehre gidiyordu. Dokuz saatlik yol olup gece saat 4.00'te Artıraû'ya varacaktı. Gece saat 04.00'te Atırâu'da ne yapacağım?

Astrahan'da yol gibi uzanan bir park

Bütün kassaları dolaştım derdimi anlatmaya çalıştım nafile. Kumukların Türkçesi yetersiz, kazak yabancı biriyle konuşmaktan çekiniyor. Ama durum açık, Kazakistan'a gideceksen giriş Atırâu olacaktı. Başka bir giriş yoktu.

Tren vakzalına gittim. Burada gişedeki bayanların hepsi de Rus'tu. Bunlara bir şey anlatmak daha da zordu. Türkçe bağırان birine

gittim. Kazakistan’a gidenlerin cebinde kalan Rupleleri topluyordu. Ondan yardım istedim, az ilerdeki birini çağırđı.

“Bak bu hemşerimiz Kazakistan’a gidecek yardımcı ol” dedikten sonra “Kazakistan’da Tenge geçer, Ruplen varsa değiştirelim” dedi.

Buradan da tren tek noktaya, Aterau’ya gidiyordu. Kazakistan’ın başka girişı yoktu. Ben Azeri gence, Aterau’ya sabah varacak bir trende ve alt katta yer istediğimi söyledim.

Astrahan’da bir park

“Tamam, Aterau treni 14.30’da kalkacak. Sabah 06.00’da Aterau’da olacak. Seni onunla göndereyim” dedi.

Ben “Otelden eşyalarımı getirmem gerek” dedim. Bana telefonunu verdi. “Gelince ara ben gelip biletini alırım” dedi. Hemen bir taksiye atlayıp, otele eşyalarımı almaya gittim.

Saat 12.30’du. Dışarıdan bir taksiye atlayıp otele gittim. Beş dakikada toparlanıp aynı taksiyle geri geldim. Emil’i arasam mı aramasam mı diye tereddüt ettim. Adam aşırı yakınlık gösterdi ve şimdi de işini bırakıp gelecek bu bana pek olağan görünmedi.

Önceki yurt dışı gezilerimden de yurt dışında hemşerilerini dolandırarak geçinen bir kesim olduğunu biliyordum. Çünkü kimse başka millettten birisini kolay kolay dolandıramaz. Türk, türk, Arap Arap’ı, Sırp Sırp’ı dolandırır.

Ama kompartımanın alt katından bilet alınması da çok önemliydi. Ayrıca iyi izler hile yaptırmam diyerek Emil’i çağırdım, hemen geldi. Gişeye doğru ilerledik.

“Ver bin ruble” dedi ve hemen ardından “1500” dedi.

Şüphelerim iyice arttı, çünkü fiyatın normalde bini geçmemesi gerekiyordu. Ama sınır geçeceğiz, belki 1100 falandır diye verdim.

Parayı pasaportun içine koyup, “Sen eşyalarını şuraya koy da başında bekle, kaybolmasın” dedi.

Ben eşyaları koyarken o gişeye gidip pasaportu kadına bir şeyler diyerek verdi ve çekildi. Çünkü sırada bilet alanlar vardı.

Ama onlar biletini aldıkça yenileri giriyordu kuyruğa. Ben de kuyruğa girmek istedim, gerek yok kadın seninkini yazacak diye beni kuyruktan çıkarınca, artık kesinlikle ortada bir dolap döndüğünden emindim.

Vakzalda gişeler

Fakat ya ipleri koparıp Emili devre dışı bırakacak veya bir miktar kayba razı olacaktım. Düşündüm bunun 1000 ruble civarında yol parasıydı. Emil benden götüreceği 500 ruble civarı bir miktar olabilir. Fakat her şey bilet alındıktan sonra belli olacaktı. Ben burada kalsam otel 1500 idi. Emil götürürse götürsün 500'ü diye kendimi rahatlatmaya çalıştım.

Kadın en son olarak benim bileti kesti. Emil ona bir şeyler söyledi kadın sırtıttı. Para üstü olarak 70-80 küsur ruble uzattı, Emil onları bahşiş olarak kadına geri itti. Oysa bilet alan kimse bahşiş vermiyordu. Para kendinin olmayınca bonkördü. Ben de o kadarı önemli değil diye düşündüm. Emil bana iyi yolculuklar dileyip hemen toz oldu.

Astrahan'da bir kenar mahalle

Ben garın arka tarafında tren yoluna bakan yerde bir kafeye oturup bir su satın aldım ve kafeciye bileti gösterdim. “Etat bilit skolka ruple” (Bu bilet kaç ruple) diye sordum. Bilette yazılı çok sayıdaki rakamların içinden 913 sayısını gösterdi. Demek ki kadının bana uzattığı para üstü 87 rupleymiş. Emil ya kadına parayı verirken 500’ü cebine atarak 1000 ruple koymuş pasaportun içine ya da konuşmaları sırasında 500’ü ayırmasını söylemiş. Çünkü bin beş yüzü benim gözümün önünde koysa da pasaportun içine, ben eşyaları kenara koyarken o gişenin önünde 500’ünü geri almış olabilir.

Neyse bunu kafaya takmadım. Enayi yerine konuldum diye üzülmedim çünkü kandırılmadım. İlk hareketinden itibaren emilin niyetini kesine yakın tahmin ediyordum.

Miktar olarak da önemli bir miktar değildi. 30-32 lira civarında bir paraydı. Ama hem otele bu gece vereceğim 1500 ruble kazançtı ve hem de hedefime bir gün daha yaklaşmış olacaktım. Ayrıca Astrahan'da kapılmış olduğum Volga büyüünü daha henüz üzerimden atamamış, her şeyi tozpembe görüyordum. Astrahan'da yalnızca iki Volga görmüştüm ama her biri ayrı bir Nil nehriydi sanki.

Öyle ki Volga: /Dünyanın yedi harikasından /Daha büyük bir harika.
Yedi koldan her biri /Koşarak, taşarak /Yedi Nil gibi, akmakta

Ve Volga /Yedi koldan yürürken Hazar'a /Adalar, göller oluşturmuş
Astrahan Atray arasında /Yayılarak ovalara.

ASTRAHAN'DAN ATIRAU'YA

Astrahan'dan Kazakistan'a gidecek bir vasıta arıyordum. Tren en mantıklısıydı. Biletimi alıp garda beklemeye başladım. Biraz sonra tren gelince kompartımanda yerimi buldum. Kompartımanda üç bir tarafta üç de karşısında olmak üzere altı yatak vardı.

Bir kompartıman

En alt yatakların altı ise sandık gibi bagajları koymak için kullanılıyordu. Bu en alt yataklara o anda müşterisi yatmıyorsa herkes oturabiliyordu.

En alt yatakların altındaki bagaj koyma sandıkları

Tren 14.30'da hareket etti ve şehri çıkar çıkmaz bir Volga'nın daha üstünden geçtik. Bu da öncekilerden farksız olup yatağına sığmayıp kilometrelerce uzaklara taşmıştı.

Hatta taşmanın ötesinde devasa göller oluşturuyordu. Oluşan göller tren yolunun altında da, üstünde de kilometrelerce uzanıyordu. Yaz başında bozkır bitkileri, bol suyu da bulunca tüm canlılığıyla yeşilin her tonunda adacıklar oluşturuyordu.

Volga deltasında ovaları basan sular ve oluşan göller.

Kimi yerdeki adacıklarda ağaçlar, kimi yerde suyun içinden yükselen kamışlar, kimi yerde suda besin arayan hayvanlar, sıcaktan kaçıp suyun içinde serinleyen atlar, sığırlar vs.

Volga'nın aktığı, göz alabildiğince uzanan bu çok geniş düzlüklerde adacıklar halinde yerleşimler de vardı. Bu da gösteriyor ki Volga'nın taşmaları Nil gibi düzenli olmaktadır. O yerleşimler belki çoğu yüzyıllardır orada durduğuna göre demek ki taşmalar onları etkilememektedir.

Ayrıca şimdi haziran başındayız. Belki de temmuz ağustos aylarında Volga yatağına çekilerek, bu taşkınla oluşan göller kuruyup ova ekin dikim alanı olmaktadır diye düşünüyorum.

Başka bir Volga

Derken bir başka Volga'nın daha üzerinden geçtik. Bu Volga da ötekilerin aynısıydı. Devasa bir yataкта akmasına rağmen yatağına sığmayıp taşmış ve önceki Volga'nın sularına karışıp etrafına yayılarak, taşkın göllerini çok uzaklara kadar taşıyordu. Bu şekilde bundan sonra iki Volga daha geçtik. Aralarında göller ise hiç bitmeden devam ediyordu.

Fakat göller oldukça sığ olup aralarında adacıklar halinde otlaklar, ağaçlar, kamışlar ve yerleşimler vardı. Yani Volga burada delta oluştururken kaç kola ayrılıyor şu anda bilemiyorum ama ben ikisi Astrahan'ın içinde, altı tanesinin üstünden geçtim. Altısı da birbirinden farksızdı.

Yeni bir Volga daha

Oluşturdukları gölün alanı da Burdur Gölünden daha küçük olamaz diye düşünüyorum. Çünkü belki iki saat kadar bu gölün içinde yol aldık. Yalnız göl sanki daimi bir yataktan çok, ovada bir taşkın görünümündeydi.

Hani bazen düşünürdüm, bu çöllerin arasında Hazar Denizi nasıl kuruyup gitmiyor diye? Ama gördüm ki, Volga tek başına koca bir denizi besleyecek kadar su taşımaktaydı. Volga gerçek bir dünya harikası, bir doğa harikasıydı.

Volga'lar ve onların oluşturduğu gölleri geçtikten sonra geldiğimiz bir istasyonda, vagon görevlisi pasaportlarımızı toplayıp gitti. Demek ki Rus gümrüğüne gelmiştik.

Volga sularının bastığı ovalar

Bir süre sonra iki polis gelip benim adımlı soyadımlı ve baba adını bana okutup Rusça alfabeye çevirdi. Biraz sonra bir polis daha geldi ve fotoğraf çekmek yasak, gibi işaretler yapıp, İngilizce “Dileyt” dedi.

Bir anda büyük bir korkuya kapıldım, ter bastı. Çünkü en son hafızadaki fotoğrafları Tiflis’te bilgisayara aktarmıştım. Bir silecek olursa, Kafkas dağları, Osetya, Çeçenistan, İnguş, Dağıstan ve şu ana dek çekmiş olduğum Astrahan her şey bir anda yok olacaktı.

Aslında belki de onun çekilmesini istemediği sınıra yakın sondan birkaç fotoğraftı, ama polis bu. Fotoğrafların tamamını sile getirip dokundu mu, hepsi de gidebilirdi.

Volga Deltasında otlak ve yerleşimler

Bekle işareti yapıp gitti. Yanında başka bir polisle geldi. Polis bana İngilizce burada fotoğraf çekmenin yasak olduğunu çektiklerimin bazılarını sileceklerini söyledi. Rahatladım ve en son çektiğim fotoğrafı açtım dileyti dedi, sildim.

Bu şekilde geriye doğru 8-10 fotoğrafı sildikten sonra makineyi kaldırmamı ve Kazakistan'a dek fotoğraf çekmememi söyledi. Yoksa "Oll delete" (hepsini silerim) diye de tehdit etti.

Fotoğraf makinesini kapatıp, gözlerinin önünde çantaya koydum. Gittiler... Of dedim! Derin bir nefes aldım.

Üstünden geçtiğimiz Volgalardan başka birisi

Bu arada pasaportum birkaç kez daha gidip gelmişti. Bir polis son kez geri getirdi. Rusya'ya girişte verdikleri kâğıdı almışlar ve yeni bir kâğıda çıkış damgası vurmuşlardı.

Burada ilk kez Rusya veya eski doğu bloku ülkelerine gidecekler için bu konuyu biraz açmak istiyorum. Bu ülkelerde bu giriş kağıdını ülkeden çıkıncaya kadar zapt etmek zorundasınız. Ben sınırı geçince işi bitti diye atmayı bile düşünmüştüm. Yani dünyanın başka ülkelerinde olduğu gibi gerektiğinde pasaportumu gösteririm diye düşünüyordum ama bu kağıt parçası olmadan pasaportunuzun hiçbir yerde hiçbir anlamı yoktu.

Bu istasyonda bir buçuk iki saat kadar bekledik. Buradan sonra bir saat kadar daha Rusya sınırları içinde ve bataklıkların, gölcüklerin içinden geçtik ama artık resim çekemiyorum. Bir saat kadar da Kazakistan topraklarında yol aldıktan sonra bir kazak istasyonuna geldik ki burası da Kazak gümrüğüydü.

Gümrükçüde rüşvettir genler... /Sancılı ve sıkıntılı bir süreçtir
Ülkeden ülkeye geçişler. /Özellikle de saatlerce uzaksa
Birbirine gümrükler.

Rus gümrüğünde soğuktu yüzler /Kazak gümrüğünde
Kurnaz ve güvensiz polisler. /Ve aslında ülkelerin
Aynasıdır gümrükler.

Akıyor ağızlarından sular /Yüzlerinde gülücükler...
Kurnaz çıkarıcı bakıyorlar /Kazakistan Gümrüğünde
Kazak polisler...

ÜLKELERİN AYNASIDIR GÜMRÜKLER

Burası Kazakistan gümrüğü. Polis bir kaç kez gelip gitti. Bu kez Kazak polisler adımı Kiril Alfabetiyle yazmaya çalışıyordu. Onlar da Rusya'ya girişte aldığım kağıt parçasının hemen aynısı bir kağıt parçasını damgalayıp pasaportla birlikte getirdi. Kağıdın arkasındaki İngilizce açıklamayı işaret ederek, beş parmağını gösterdi. Beş gün içinde kayıt yaptırıcaksın diyordu.

İki saatte bu gümrükte bekledik. Bekle ne olacak? Nasıl olsa yatağın altta.. İster yat uyu, ister kalk otur diyeceksiniz, ama Kazak polisinin davranışları hiç de normal değil. Defalarca ayrı ayrı polisler gelip pasaportumun sayfalarını karıştırıp gidiyor. Ve bu işlem yalnızca bana uygulanıyordu.

Türkmenistan sınır kapısından geri çevrilişim geldi aklıma ve ter bastı her yerimi. Buradan geri çevrilirsem ne yapar nereye giderdim. İki gümrüğün arası İran'daki gibi 3-5 metre değil belki 100 km'den fazlaydı. Çünkü trenle iki saatte geldik.

Aynı Türkmenistan Gümrüğünde olduğu gibi polisler sürekli pasaportumun sayfalarını çevirip gidiyordu. Aniden hatırladım, Gürcistan'dan Azerbaycan'a girişte Azeri polisi de aynı zorlukları yaşatmıştı. Ama bir AB veya ABD vatandaşına böyle davranamıyorlardı. Anlaşılan Türki Cumhuriyetlerde TC'nin imajı yerlerde sürünüyor.

Geçerken Atray'a Astrahan'dan /Düşlerimle doluydu trenler. Havada karşılasam da /Kazakistan'da sinekler tarafından Sineklerden daha sevimsizdi polisler. /Tam teçhizat, soygun peşindeler.

Akşam yakın, bozkırda günbatımı /Ufuklarda pembe dinginlikler.

Ama rahat bırakmıyor insanı /Güvenlik denen illetlerle /Doğal felaket sinekler

Ruşça konuşuyor rüşveti polisler /Aldırmıyor sineklere /Dert değil sinekler. /Sinekler sinekçe konuşuyor /Kayboluyor öteki diller. /İnsanda huzur bırakmıyor polisler.

Ayrıca burası sinekli bir kasabaydı. Astrahan’da, Volga kıyılarında da az miktarda olduğundan, söz ettiğim sinekler geldiğimiz tüm istasyonlarda vardı ve trenden içeriye de doluyordu. Bu yüzden istasyonlarda pencereleri kapatınca tren hamama dönüyor, ter basıyordu. Bu sıcakta bu ter ile yatmaktansa oturuyor veya arada bir dolaşp, dışarıda insanların sineklerle mücadelesini seyrediyordum. Gerçek bir afetti sinekler ve bu insanlar bununla yaşamaya alışmıştı.

Trenden inen Kazak kadınlar /Ellerinde kocaman, ağır poşetler...
Beyinlerinde kurgular... /Özenli, dikkatli, endişeli
Sanki dokunsan dağılacak /Bıraksan kaçacak /Küçük ve yaramaz
Bir mutluluğu taşıyorlar.

Bozulmadan büyü /Eve bir varsalar /Akşam çocuklar sevinecek.
Aile ortamında /Mutlu rüzgârlar esecek... /Peşlerini bırakırsa
Güvenlik denen ineklerle /Doğal felaket sinekler.

Trenin içinden, yerleşimin içlerine dek uzanan bir cadde görünüyor ve buradan insanlar istasyona geliyordu. Sanıyorum asker sevkıyatı gibi bir şey vardı. Aileler genç çocukları getirip trene bindiriyor, içleri buruk fakat belli etmemeye çalışarak uğurluyordu. Dışarıdaki insanların elleri yüzlerinin ve kafalarının etrafında sallanıp duruyordu. Sanki bu sinek kovalama hareketi otomatik bir davranış haline gelmişti. Hani bir kısrağ veya öküzün sineklerini kovalamak için kuyruğunun kendiliğinden sallanması gibi.

Kazak Bozkırlarında küçük bir istasyon çevresi

Kiminin de elinde bir havlu veya eşarp onu sallıyor, kadınlar genellikle tülbentlerini ters bağlıyorlar, yani saçlarını değil yüzünü örtecek biçimde sineklerden korunmaya çalışıyorlardı. Kimi üşümüş insanlar gibi ceketini başına çekiyor, çok az sayıda genç de sineklere rest çekercesine soyunmuş bir şortla dolaşıyordu.

Düşündüm, düşündüm, düşündüm. Acaba bu insanların yaşamı yüz yıllardır böyle mi devam edip geliyordu? Yoksa Irak çöllerinin tozunun tüm İran'ı geçerek Hazar Kıyılarını buluta sise boğduğu gibi, küresel ısınmanın başka bir sonucu olarak son yıllarda ortaya çıkan bir olayı mıydı? İnsanlar bununla yaşamayı nasıl başarıyordu?

Aslında bunları ve buranın adını sorup öğrenebilirdim ama bu insanlar adeta benden kaçıyordu. Soruya başladığım anda dinliyor, Rusça değilse elini hayır anlamında sallayıp geçip gidiyordu. Yabancıya karşı ilgisiz, dışlayıcı ve soğuk bir tavır sergiliyorlardı. Fotoğraf çekmeye de cesaret edemiyordum.

Oysa bu trendeki insanların hemen hepsi de Türk'tü. Dinleseler beni, en az yüzde elli ortak sözcük bulup anlaşılabildik. Ama insanlarda yerleşmiş bir duygu vardı. Ve bu öylesine yerleşik ve güçlü bir duyguydu ki, bir insan nasıl olur da Rusça bilmezdi. Bu durum bu insanların kolay kavrayabileceği bir şey değildi.

Çünkü bunlar Kazakistan'da belki elli altmış çeşit millet bir arada yaşıyor ve hepsi de Rusça bildiğinden bir anlaşma problemi olmuyordu. Mahaçkale'de 48 milletten söz edilmiş, burada ise seksen millet var deniliyordu.

Yani başka bir milletten olmak, olağan bir durumdu. Bunun yadırganacak bir tarafı yoktu. Herkes birbirini olduğu gibi kabul ediyor, dışlamıyor, yabancı saymıyordu.

Ama Rusçayı bilmiyorsa, o dışarıda kalıyordu. İki kazak da olsa, iki Kırgız da olsa birbirini tanımiyorsa kendi dillerini değil, mutlaka Rusça konuşuyorlardı. Bu yüzden buradaki insanlarla Türkçe anlaşmaktan umudu keserek, Rusça seçtiğim 200 kelimelik liste üzerinde çalışmayı yoğunlaştırdım.

Kısacası Kazakistan ve Kazaklara karşı ilk edindiğim intiba olumsuzdu. Kısa sürede bu ülkeden çıkmalıyım diye düşünmeye başladım.

Nihayet saat 21.00'de Kazak Gümrüğünden hareket ettik. Dışarıda göller bataklıklar... Tatlı su olmalı diye düşünüyorum. Çünkü

içinde ve kıyısında yeşillikler yer yer ağaçlar var. Sığ sularda at sürüleri, ot mu arar, yoksa serinlemek için mi oradadır bilinmez.

Buralarda tatlı su nasıl olabilir, Volga'nın suyu ta buralara kadar yayılıyor mudur; diye düşünerek yol alıyoruz. 36 -37. Paralellerde 7-8 arası güneşin batmasına alışık olduğumuzdan, güneşin bir türlü batmayışı da dikkatimi çekiyor. Demek, diyorum Akdeniz'in epeyce kuzeyindeyiz. Güneş ufukta çakılı kaldı sanki batmak bilmiyordu.

Kazakistan'da bozkırlar

Bataklıkların arasına bozkırlar giriyor, çok zayıf bir bitki örtüsü ve o da kuruyup geçmiş. Doğanın yerdeki rengi kuru ot rengi, sarının tonları. Yeşil hiç yok gibi. Kazakistan veya bu coğrafyaya

özgü bir bozkır her tarafı kaplamış durumda. Anadolu ve İran'dakinden farklı. Ve deve sürüleri dolaşıyor etrafta.

Kompartımda altı kişiyiz. İki Özbek, bir ben, üç kazak... Gümrükte trene çok yolcu binse de bizim vagona almadılar. Gümrükten geçenler ayrı vagonlardaydı. Ayrıca sinekli kentte de bizi aşağı indirtmediler. Benim dışımda herkes birbiriyle samimi konuşuyordu ve ben dışlanmışım açıkçası.

Evlerine girecek tren den inenler /Bense, bilmediğim yollarda
Etrafımda ince sinekler /Yine trende geceleyeceğim.

Eşarbını yüzüne örtüyor küçük bir kız /Kimi elini savuruyor sağa sola
Kiminin elinde havlular siper. /Fakat ferman dinlemiyor sinekler...
Hızla akıp gidiyor aklımdan /Küresel ısınma ve mevsimler.

KAZKİSTAN GEZİSİ

Kazakistan haritası

Kazakistan'ın kimliği

Kazakistan: /Doğu Avrupa'dan /Asya ortalarına dek uzanan

Nüfus 20 milyon /2 milyon 730 bin kilometrekare alan.

Kazak demek /Oğuz Kağan soyundan /Yiğit, mert, özgür insan.

Sonsuz bozkırları /Uçak ve trenlerle aşılan /Sibirya'dan Tanrı Dağlarına /Hazar'dan Altaylara dek yayılan /Devasa bir ülke
Kazakistan /Ve Kazak Türkçesi lisan.

Beş coğrafi bölge /14 eyalet /Astana başkent

Kazakistan petrol bozkır

ATIRAU 1

Atırau ya da (Atıray) diye bir sözcüğü ilk kez duyuyordum. Gezi planlarımı da İran ve Türkmenistan üzerinden yaptığım için, buralarla ilgili bir ön araştırmam da yoktu. Doğrusu Astrahan’da her yerde Kazakistan deyince Atırau sözcüğüyle karşılaşınca şaşırılmış ve bir ara otobüs kassasındaki Kazak bayana, “Yahu bu Kazakistan’da Atırau’dan başka bir yer yok mu” diye sormuştum. Bayan gayet sakin, “Yok... Kazakistan’a gideceksen Atırau’ya gideceksin” demişti.

İşte şimdi bu Atırau’ya gece saat 04.00’te vardım. Oysa Astrahan’da biletimi alan Azeri kardeşimiz Emil, sabah altıda varacaksın demişti.

Vakzal'in oturma salonu

Şimdi ne yapacağım gece yarısı nerede otel bulacağım, bulmazsam nasıl sabah edeceğim, diyerek salona girdim. Herkes dört sandalyelik oturma guruplarına uzanıp yatıyordu. Ben de eşyalarımı başımın altına koyup, bilgisayar bulunan çantayı boynuma takıp yattım.

Çünkü Kazakistan'da hırsızlık, dolandırıcılık olaylarının çok olduğunu gezi öncesi okumuştum. Yani kafamda Kazakistan devamlı olumsuzlaşarak gidiyordu. Fakat baktım herkes eşyasını koyup yatıyor veya bırakıp sigara içmek için dışarı çıkıyordu. Yani bir güven vardı. Kendi kendime “Olumsuz olayların etkisiyle bir genelleme yapma, biraz bekle” dedim.

Burada yediye dek yatarak, oturarak, kısa voltalar atarak zamanı geçirdikten sonra, Kazaklarla yeniden iletişim kurmaya çalıştım. Soru yönelttiğim iki genç de, seninle ilgilenemeyiz anlamında ellerini sallayıp geçtiler.

Önümde beş altı genç (belki sinekli kentten binen asker adayları) kendi aralarında söyleşip gülüyorlardı. Düşündüm... Bunlar yalnızken çekindiği bir şeye kalabalık olunca en azından merak insiyakıyla ilgi duyabilirler diye kafamdan geçirdim.

“Selamaleyküm gençler” diye yanlarına yaklaşıp, “Kassalar nerededir” diye sordum. “Aşağıda” dedikten sonra bir sohbet başladı ki, Türkiye, İstanbul, Kazakça vs. Astana ve Almatı trenlerinin kalkış saatlerini, dolar, ero ve ruplenin alış fiyatlarını, aşağıda kasaların yanında döviz bürosu, telefona tenge yükleme yerleri olduğu vs. Hepsini anlattılar, bazen biraz zorlanarak da olsa anlaşılmıştı. Ve aslında gayet sıcakkanlı insanlardı. Hatta soru sorduğumda elinin tersi ile geri çeviren gençlerden birisi de bana soru sormak için yaklaşılmaya çalışıyordu. Moralim düzelmişti.

Çantaları onlara emanet edip tuvalete gittim. Tuvaletin kötülüğü ve su olmayışı bile moralimi bozmadı artık. Zaten bütün doğu bloğu ülkelerinde bu sorun vardı. Görevli küçük bir ibriğe doldurduğu suyu elime tutuşturdu. Yer tuvaleti ve suibriğim elimde daha ne isterim dedim. Sonra da elimi yıkamak için bir lavabo aradım. O ayrı bir yerdeydi. Olsun buldum ve yıkadım ya, bu yeter.

Saat 07.30 gibi aşağı salona indim. Kassalar kapalıydı. Döviz büroları kapalıydı. Çalışma saatleri olarak 09.00- 19.00 yazıyordu.

Vakzalda Aktivlerin bulunduğu kat.

Activ denilen çok sayıda 2 veya üç metrekairelik büfevari dükkanlar hep açıktı. Genellikle yolculukta ilk gerekli şeyleri satıyorlardı. Meşrubat, su, pasta, bisküvi, kraker, kurutulmuş balık az miktarda meyveler falan. Fast food şeklide çalışandan, tavuk dönere kadar çeşidi vardı.

Danışma gibi bir yerde oturan bayanlara Astana ve Almatı trenleri (poyezdleri) hakkında bazı şeyler sordum. Treni burada kimse bilmiyor ve hepsinin dilinde tren=poyezd; uçak=Samalyot idi.

Kadın bana “Astana’ya tek rakamlı günlerde poyezd var, ama 27 Hazirana kadar bilet yok” dedi. Doğrusu şok oldum. Yani şimdi Astana’ya gitmek için ben burada 20 gün bekleyecek miydim?

Vakzalı yanında otobüs vakzalı

Hemen bitişikte otobüs vakzalı vardı. Activlerden su satın aldığım kıza eşyalarımı bakıver diye bırakıp, otobüs vakzalına gittim.. Doğru dürüst otobüs yoktu ve şehirden şehre aktarılacak kim bilir kaç günde gidilecekti. Atırau ortalama bir devlet büyüklüğünde bir eyaletti. Ondan sonra da başka ve daha büyük eyaletler vardı. Buraları bu otobüs bozuntusu takalarla gitmek olanaksızdı.

Tekrar danışmadaki kızlara döndüm. “Ben ne yapacağım şimdi? Buradan Astana’ya otobüs yok mu? Rusya’ya geri mi döneyim” dedim.

“Astana’ya taksi ile gidebilirsin” deyince; “Taksi ile bu mesafe nasıl gidilir? Almata’ya gidemez miyim” dedim.

Kassalar ve oturma yerleri

“Almatı’ya her gün tren var ama onda da 15 gün sonraya kadar bilet yok” dedi.

Böyle bir şeyin başıma gelebileceğini kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi. Samalyot var diyorlardı.

Ben samalyot fiyatlarını araştırabilir misiniz deyince “Tamam bir araştıralım” dediler. Birkaç telefonda sonra uçakları ve fiyatlarını öğrenip bir kağıda yazarak verdiler.

Samolyot bilet fiyatları üç yüz doları geçiyordu. Yani Almatı İstanbul fiyatı gibi bir şeydi. Olmaz dedim. Başka bir çare bulun. Bu bayanlardan birisi, işini gücünü bırakıp, telefonla veya başkalarına danışarak veyahut ta otomatik bilet alma makinelerine, trenlerle ilgili

her türlü bilginin alındığı bilgisayarlara girip çıkarak, “Bugünkü Almatı treninde üçüncü katta iki bilet var” dedi.

Atırau’da tarlalarda gökdelenler.

“Nasıl olur, vagon üç katlı mı” dedim “Evet” dedi.

“Üçüncü katta boğulurum ben. Bir de yol tam 72 saat. Birinci kat yok mu? Yaşlıyım, üçüncü kata çıkamam bile” dedim. “Yarınki trende de bir tane ikinci kat var” dedi.

Yani bir gece Atırau’da kalmam gerekiyordu. Yol parası kadar otel parası mı verirsin, yoksa ha iki ha üç, birinci kat olmadıktan sonra ne fark eder, yürü git mi dersin. Fakat üçüncü katın pencere hizasının üstünde kalacağını ve hiçbir şeyi göremeyeceğini düşünerek yarınki

ikinci kat olsun dedim. Bayan “Tamam, biraz sonra saat 09.00’da kassa açılınca 1 numaralı kassadan biletini alırsın” dedi gitti.

Kassa 08.30’da açılır açılmaz şimdi birisi alırsa diye hemen koştum ve 4 nolu vagonda 38 numaralı ikinci katın biletini aldım. Ve çantaları yine Activ’deki kıza emanet edip, otel bakacağımı söyledim. Kız garın içinde yukarıda otel olduğunu söyledi.

Burada bir konuya açıklama getirmek istiyorum. Hep kız, bayan, kadın diyorum ya; çünkü Rusya’ya girdiğimden beri, hatta Gürcistan dahil, nereye gitseniz muhatabınız hep kadınlar. Yalnız Gürcistan’daki işyerlerinin sahibi Türk ise orada da Gürcü kızlar çalışsa da bir erkek patron vardı. Ama Rusya’da otel mağaza, tren, gişe her yerde hep kadınlar vardı. Yalnızca gümrükteki şişman görevli dışında Kazakistan’da da değişmiyordu. Bütün activlerde, danışma ve kassa dedikleri gişelerde hep kadınlar çalışıyordu.

Eşyalarımı yüklenip üst salondan dışarı çıkıp sola dönerek otele vardım. Kokusu ve pisliği hemen midemi bulandırdı ama eşyayı koyar gelir garın salonunda sandalyelerde yatarak bir gece idare ederim dedim. Ama odalarda 4 kişi kalacaktık. Ücret 1500 tenge. Çingene gibi yaşlı bir kadın, bir iki sorudan sonra sıkılıp kışını döndü ve seninle uğraşamam dercesine sorularıma cevap vermedi.

Çaresiz geri dönüp, eşyaları Activdeki kıza bırakıp otel aramaya gittim. Boynumda yalnızca bilgisayar ve kablolarla Rusça sözlük bulunan çanta vardı. Bunu hiçbir yerde bırakmıyordum. Çünkü gezinin tüm fotoğrafları ve yazıları, gezilecek yerlerin harita ve bilgileri her şey burada notebooktaydı. Telefon, fotoğraf makinesi, pasaport vs. de bu çantadaydı.

Dışarıda birisi, az ilerde otel var dedi. İstasyondan 300-400 metre kadar ilerdeydi. Gittim 6000 Tenge istedi. Çoktu, ama

istasyonda dört yatak parası verip bir oda kapatsam aynı paraydı. Üstelik burası temiz ve odada olması gereken her şey vardı.

Otelin bulunduğu bölge ve gaz boruları

Hemen istasyona gidip eşyalarımı getirdim. Yerleşip bir duş alıp çıkayım dedim. Fakat duşta su yoktu. Tuvalette, lavaboda su yok.

Resepsiyondaki kız, sular akşam gelir dedi. Olmaz şimdi duş alacağım deyince, beni üçüncü katta bir odaya indirdi. Burada su var diye sevinerek girdim duşa, ama sıcak su yoktu ve su sanki kar suyu gibiydi. Çaresiz soğuk duş alıp çıktım. Dışarısı cehennem gibi sıcak nasıl olsa, dedim. Şimdi madem Aterau'da kaldın, öyleyse hemen çıkıp hem gez ve hem de bu kayıt işlemini yaptır dedim. Çünkü burada bu işlem emniyetin yabancılar şubesinde yapılıyormuş.

ATIRAU 2

Kazakistan'ın Batı Kapısı /200 bine yakın nüfusu

Hiç duymamıştım adını /Bu güne dek doğrusu.

Sonsuz sınırsız, solgun bozkırın /Yegane yaşam noktası Atırau.

Akıyor içinden devasa Ural Nehri /Kafkasya, Astrahan ve Urallardan

Kazakistan'ın tek giriş yeri. /Hazar'a açılan en önemli liman

Bozkırın toprak kokulu şehri.

Ural Nehri

Hazar kıyısında olmasa da Atıray /Hazar'a Ural Nehrinden dalar.

Yayılır Hazar'dan Atıray'a /Bozkır deniz karışımı

Toprak su kokulu /Limanlar

Otelde resepsiyondaki kızıdan gideceğim yerin adresini bir kağıda Rusça olarak yazdırdım. Gösterdiğim herkes çok uzaktır taksiye bin dedi. Ben ise kaç saattir yatarak yolculuk yaptıktan sonra yürümem gerektiğine inanıyordum. Ayrıca taksiyle şehri tanımak ve resim çekmek de zordu.

Üç dört kilometre demişlerdi. Fakat üç dört kilometre gittikten sonra sorduklarım da üç-dört kilometre uzakta dediler. Ama bir kez inat ettim artık ve yürümeye devam ettim. İstasyonun karşısındaki ana caddeden hiç ayrılmadan devam ediyordum.

Atırau'da cadde

Caddenin bu bölümünde solda Pazar yerleri sağda bloklar halinde devasa binalar tarlaların ortasına dikilmişti. Ana cadde dışında

yol sokak veya kaldırım yoktu. Yol ile gökdelenlerin arası da toprak veya çamurdu. Çim, çiçek ağaç hiç bir şey yoktu.

Cadde 500 metre sonra sağa döndü. Adresi gösterdiğim bir genç kağıda bakmadan hızla uzaklaştı. Sonra orta yaşlı bir kadına kağıdı uzatıp “Adres” dedim, o da bakmadan geçti. Ama 5-10 adım sonra kadın yavaşladı ve geri döndü.

Sanıyorum davranışının yanlış olduğuna kanaat getirerek, yanıma gelip kağıdı aldı okudu ve taa ilerde bir köprüyü gösterdi. Oradan da ileriye devam edeceğimi anlatmaya çalıştı. Ben soruyu Rusça sorduğum için o da Rusça anlatıyor bu yüzden sadece işaretlerden yola devam edeceğimi anladım. Oysa Kazakça konuşsa anlaşacaktık, ama Kazakçadan umudu kesmiştim artık.

Köprüden Ural Nehrinin görünüşü

Köprüye varınca altından akan Ural Nehriyle karşılaştım. Aslında Volga'yı görmemiş olsam Ural'a da hayranlıkla bakardım. Ve aslında yine de büyük bir nehirdi. Ama Volga'nın bir kolu kadar bile değildi.

Yol önce sola sonra sağa kıvrılarak yine Ural'ın üstüne geldi. Bu köprüden ilerde şehir merkezi görünüyordu. Ural kıyılarında büyük lüks oteller görünüyordu.

Ural kıyısında bir otel ve plajı

Köprünün iki yüz metre kadar ilerisinden sola dönerek bir süre Ural nehrine paralel gittikten sonra büyük bir otelin önünden Ural kıyılarına çıktım. Kıyı burada daha iyi düzenlenmişti. Nehir genişlemiş ve kıyıda yer yer plajlar vardı. Buradan ilerleyerek işlek

caddelerin bulunduğu merkeze geldim. Şehrin yürüdüğüm bölümleri ne denli düzensiz ise, buralar da o denli düzgün ve düzenliydi

Sora sora emniyeti buldum. Ama ben varınca öğle paydosuna çıktılar. Bir buçuk saat kadar dolaştıktan sonra geldim, ikide açılacak dediler. Açıldığında da kapıda görevli polis otur bekle dedi.

Yarım saat sonra tekrar gittim üçe kadar bekleyeceksin dedi. Üç oldu gene bir şey yok. Bir iki defa daha varınca 31 nolu odaya git dedi. Gittim bir bayan Rusça bir şeyler anlattı.

Anlamıyorum. Rusça bilmiyorum, Türküm dedim, ama sen ne olursan ol, ister anla ister öl, o bildiğini okuyacaktı. Çünkü o bir insan değil, programlanmış bir robottu.

Kenar Mahallede Ural Nehri

Orada bulunan tur rehberi bir genç, “Bir form doldurman gerekiyor. Onu doldurup öyle gelmeni söylüyor” dedi.

Ben “Tamam çıkarsın formu, ben söyleyeyim o yazsın” dedim. Genç sözlerimi tercüme edince bayan bozuldu. Burada forum yok, falan yerden alıp doldurup getirecek demiş.

Ben “Formu nereden alacağımı bir kağıda yazıp adresini versin. Form nerede ve ben Kiril alfabesini bilmeden nasıl dolduracağım” diye isyan ettim.

Atırau merkezi

Polisler böyle bir davranışa alışık olmayınca şaşırdılar ve benim için kötü düşünmeye başladıklarını sezdim. Rehber araya

girerek onları yatıştırdı ve bana dönerek “Tamam ben halledeceğim, polisi kızdırmaya gelmez” dedi.

Onun elinde bir sürü tur müşterisinin pasaportu vardı ve onlarla her gün bu işleri yaptığı için polislerle saygılı bir samimiyeti vardı. İşi bitince beraber aşağıya indik. Beni arabasıyla başka bir emniyete götürdü. Oradan formu alıp doldurup verdik. Bir iki saate kadar tasdik olup çıkar dedi.

Halkın polisle ilişkisine baktıkça, ben de daha dikkatli davranmam ve polisten çekinmem gerektiğini anlamaya başlamıştım. Buralar İran gibi değildi. İran’da polis senin emsindeydi, burada sen polisin emrindesin, hatta keyfiyetindesin. Kazakistan gümrüğünden itibaren, zaten bir polis baskı ve korkusu sezmeye başlamıştım.

Atıray merkezinden bir görüntü

Saat beş buçukta mesai bitti. Ben bir saat daha bekledikten sonra 18.30'da pasaportumu alabildim. Bütün bir günüm kayıt yaptırmak diye taş devrinden kalma saçma sapan bir deli Dumlul kuralıyla uğraşmakla geçince, ah İran ah, diye hayıflandım. Ve bir kez daha İran'ın dışı cehennem düşüncemi doğrulamış oluyordum.

Gerçekten İran'da devleti bir tehdit, bir baskı ve sindirme aracı olarak fark etmeniz olanaksızdır. Bu tür olaylar Avrupa'da nasıl yapılıyorsa öylesine yapılır ve yolcu hiçbir şeyin farkında bile olmaz. Ayrıca orada her şey Avrupa'daki gibi İngilizce açıklamalar da içerir. Yolculukların, yaşamın belli kuralları ve düzeni vardır. Devleti ancak güvenlik olarak algılayabilirsiniz. Buradaki gibi güvensizlik değil.

Atıray merkezinden

Buradan çıkıp öndeki ana caddede bir süre daha dolaştıktan sonra akşam olmuş ve yorulmuştum. Bu yüzden otele arabayla döndüm. Otelin karşısındaki pazarlara girip çıktım. Çok büyük bir hırdavat pazarı vardı.

İleride sebze pazarına girdim. Sebze kasalarında Türkiye damgası ve Türkçe yazılar vardı. Sebzeler Rusya'daki etiketten yaklaşık 100 fazlaydı. Yani orada domates 200 ise burada üç yüzdü. Fakat burası Rusya'dan çok daha ucuza geliyordu. Çünkü orada 200 ruble 13 lirayı geçerken burada 300 tenge dört lira bile etmiyordu.

Tepedeki levhada Kiril Alfabetiyle Atıray Vakzalı yazıyor

Güneş geç batıyor, akşam geç oluyor, bu yüzden zamanımın çoğu dışarıda geçtiğinden otelde oturup fazla çalışılmıyordum. Fakat

yarın öğleye kadar otelden çıkmayıp çalışacaktım. Akşam biraz fotoğraflar üzerinde çalışıp yattım.

Sabah saat beşten 13.30'a dek gezi notlarını yazmakla geçirdim. Ve Astrahan'dan Kazakistan'a Harekete kadar olan bölüme gelebildim. Yolculuk ve Atırâu (Atıray) kaldı.

Saat 14.00'te tren istasyonuna gittim. Aslında Kazakistan'dan hemen çıkarım diye telefon kartı almayacaktım. Fakat, 6 Haziran Teoman'ın yaş günüydü. İnternet yoktu. İstasyonda Kazak Telekom'udan bir kart alıp kızımı aradım. Facebook'a girip benim sayfamdan Teoman'ın yaş gününü kutlamasını istedim. Yoksa burada telefon aboneliği düşünmüyordum.

Buraya gelinceye kadar adını duymadığımı söylediğim Atıray (Atırâu) hakkında topladığım bilgileri de paylaşmak gerekirse, bu kent Kazakistan'ın Atırâu Eyaletinin merkeziymiş. İsmi Atıray olarak da geçiyor. Örneğin yukarıdaki vakzal fotoğrafında, Atıray Vakzalı yazıyor. Fakat aslında kentin eski, tarihi adı Guryev.

Vakzalı'n da İstasyon, garaj ve liman anlamlarına geldiğini sanırım Azerbaycan yazılarımda açıklamıştım. Vakzal=Tren istasyonu, garaj=autovakzal, liman=deniz vakzalı. Ve bu terim tüm eski Sovyet cumhuriyetlerinin dilinde ortak bir sözcük.

Nüfusu 160 bin olan Atıray'ın önemi ise, sadece çok büyük bir eyaletin merkezi ve Kazakistan'ın Batıya açılan kapısı olmakla sınırlı değildi. Asıl önemi, Kazakistan'ın Hazar kıyısındaki yegane limanı olmasıdır. Yani Astrahan'ın Rusya için Hazardaki rolü ne ise, Atırâu da Kazakistan için aynı öneme sahipti.

Araları 350 kilometre olan bu iki şehir sanki aynı kaderi paylaşıyordu. Gerçi Astrahan gibi Atıray da Hazardan çok içeride

kalıyordu. Ama Astrahan'ın Volga ile Hazara ulaşması gibi, Atıray da Ural Nehri ile Hazar'a ulaşıyordu. Ve her iki şehir de deniz seviyesinin altındaydı.

Asya'yı Avrupa'dan ayıran Ural Nehri

Atıray'ın başka bir yönü de İstanbul gibi, kentin yarısının Avrupa, yarısının da Asya'da kalmasıydı. Nasıl ki, İstanbul Boğazı Asya ile Avrupa'nın sınırı olarak kabul ediliyorsa, Avrupa'nın Doğu sınırları da Ural dağları ve Ural Nehriydi.

Kısacası 1645'te bir Rus Tüccarı olan Mikhaylo Guryev'in kurduğu Guryev kenti, bu gün Atıray veya Atırau adıyla, Kazakistan'da pek çok fonksiyonu üstlenerek önemli bir kent haline gelmiştir. Nüfusunun %80'i de Kazak olup, Almatı'ya mesafesi üç bin kilometreye yakındı.

ATIRAU'DAN ARALSK'A YOLCULUK

Saat 16.00'da trene bindik ve 16.30'da hareket ettik. Tren düşündüğümden daha iyiydi. Önceki Rus trenleri gibi olacağını düşündükçe 52 saat yolculuk gözünde büyüyordu.

Kompartımda üst üste üç yatak

Fakat Kazak treni lüks olmasa da, bir trende insanın ihtiyaç duyabileceği hemen her şey düşünülmüş ve asgari koşullar da sağlanmıştı.

Tabi en önemlisi de trenin soğutma sisteminin olmasıydı. Mahaçkale'den Astrahan'a ve Astrahan'dan Atıray'a geldiğim Rus trenlerindeki en çok rahatsızlık sıcak ve ter içinde yatmaktı. Burada hiç terlemeden normal bir ısıda yolculuk etmek büyük bir rahatlıktı. Bu konfor buradaki otobüs ve minibüslerde bile yoktu. Onlarda da sıcaktan pişiyorsunuz.

Oysa İran'ın son model otobüsleri uçaklardan da rahat ve lükstü. Belki biraz da onlara alışık olduğumdan olmalı, Hazar kıyılarındaki Rus trenlerini Sibirya'dakileri görmeden önce çok yadırgamıştım.

Trenin Rus trenine göre ikinci iyi tarafı da kompartımanın yataklı kısmının karşısındaki pencere kenarında iki tane oturma yeri bulunmasıydı. Çünkü uyumuyorsanız sürekli yatmak sürekli oturmaktan daha zordu. Gerçi birinci kat yataklar oturma için de kullanılabiliyordu ama birinci kattaki yolcu yatıyorsa dışarıda ortası masa olabilen iki oturma yerinin olması iyi bir şeydi. Yani yatmak istemediğiniz zaman inip burada oturma olanağı vardı.

Koridorda 25-30 cm derinlik ve 50-60 cm genişliğindeki dar bir masanın iki tarafındaki oturma yerleri açılıp kapanır olduğundan koridoru da sürekli kapatmıyor ve koridordaki geçişleri fazla engellemiyordu. On kompartımanın önünde ikişerden 20 tane bu şekilde oturma yeri vardı.

Bir ara dün üst katı alsam da fazla zor olmayacakmış ve bir gün önce Almatı'ya varacakmışım diye düşündüysem de Atıray'ı da gezdiğim için bugüne kalmanın daha doğru olduğuna karar verdim.

Koridorda gece eğlencesi

Çünkü üçüncü kat pencere hizasının üstünde olduğu için hiç dışarıyı görmediği gibi inip çıkmak da zordu. Ayrıca hem Atırau'yu görmek ve kayıt işlemlerini yaptırmak da kazançtı.

Kompartımanda birlikte kaldığımız Kırgız kadınlarla

Kompartımanın sol tarafında ortadaydım. Altımda bir kazak kadın, onun karşısında bir Kırgız kadın vardı. Başka bir Kırgız kadın da benim karşımda yatıyordu. Üçüncü katta iki Kırgız genç karşılıklı yatıyorlardı. Yatma alanı da sanki daha büyüktü. Çünkü erzak çantamı başucuma koyduktan sonra yattığım halde ayaklarımı tam uzatabiliyordum.

Trenin hareket ettiği 16.30'dan güneşin battığı saate kadar, buralarda oturarak, gelen geçenle tanışarak zaman geçirdim. Arazi hiç değişmeden yarı çöl, yarı bozkır devam ediyordu. Üstümde yatan

gencin arkadaşları öteki kompartımanlarda da vardı. Önce laf attığımda konuşmadan geçmişlerdi.

Dışarısı çölümsü bozkır

Ama ben üstümde yatan gençle tanıştıktan sonra o da beni onlara, Türkiye’den gelen turist olarak tanıtmış. Sonra konuşmak istemeden gidenler dahil, duyan herkes merakını gidermek için benimle konuşmaya geliyor, ya da konuşmak için fırsat kolluyordu.

Koridordaki oturakta, karşımda oturan kalktığı anda, bir başkası oturuyordu. Hepsine önce tarih öğretmeni olduğumu, sonra buralarda Türk tarihini araştırdığımı anlattıktan sonra, siz de Türksünüz diyordum.

Ama onlar, “Hayır biz Türk değiliz, biz Kazağız” diyorlardı.

“Bak dilimiz bir” diyorum,

“Dinimiz ve dilimiz benziyor ama biz Kazağız” diyor, sonra da bir punduna getirip “Sen kuran okuyorsun, sen namaz kılıyorsun” diye soruyordu.

Sen boş ver şimdi benim Müslümanlığımı. Müslümanlık Allah ile kul arasındadır. Devlet ve millet kavramları ise daha başka bir şeydir, daha dünyevidir” desem de: “Benim için Kazaklık değil, Müslüman olmak önemli” diyordu.

Kompartımanda sohbet ve eğlence

“Dünyada başka Müslüman devletlerde var. Araplar, Acemler, Malezyalılar, Endonezya ve Hintliler ama bunlar Türk değil. Rusya, Belarus, Ukrayna ve Moldova gibi Rus devletleri de var Hristiyan, ama Hristiyan Avrupa ile aynı değil. Dünyada da pek çok Müslüman devlet varsa da, Türk olanı altı tane” diye sayıyorum.

“Özbek, Kazak, Kırgız Türk olur mu hiç diyor. Belki Azerilerle Türkmenler sizden olabilir, ama ötekiler olamaz” diyorlar.

Bozkırın tekdüzeliği. Arazi hemen hiç değişmeden sürüyordu

Sonra kaynağa dönerek, Baykal, Altay ve Moğolistan üçgeninden çıktıktan sonra siz burada kaldınız biz ileri gittik vs açıklamalar yapıyorum.

Bu konuşmaları defalarca başka gelenlere tekrarladıktan sonra şimdi olmasa da eskiden Türk olduklarını kabul ettiler. Kabul edip

giden kompartımanında benim anlattıklarımı anlatıyor olmalı ki devamlı yenileri geliyordu. Ve vagona hemen herkes benim Türkiye’den Tarih araştırmaya gelmiş turist olduğumu biliyordu artık.

Çalkar yakınlarında bir yerleşim

Konuşmalar sırasında gözümün biri de daima dışarıda doğayı izliyordu. Arazi yarı bozkır yarı çöldü. Çok zayıf bir bitki örtüsü vardı. Toprak çoğu yerde çıplaktı. Bazen tek başına bir ağaç görünce onun yalnızlığına üzüliyordum.

Kazak Bozkırlarında /Yalnız bir ahlat ağacı... /Ve sanki yalnızlık
Yapraklarında sancı... /Ovanın orta yerinde /Kalmış bir başına
/Bozkır utancı.

Bozkırda ağaç görmek ender bir durum

Bütün orman yansa da /Sen kurtulsan /Sevinebilir misin yaşadığına?
Yoksa yanar ağlar mısın /Yalnızlığına? /Bozkırın sonsuzluğunda.

Neye yarar yaşamak /Ne anlamı var tek başına? /Hiçbir şeyi
Hiçbir kimseyle /Paylaşamadıktan sonra.
Ve bozkır engin bir boşluksa /Rüyalarına.

Burada günler de çok uzundu. Güneş saat onda falan batıyordu. Sabah da çok erken olduğundan geceler çok kısaydı. Saat 22.00'de güneş battıktan sonra yattım.

Sabah 06.30'da kalktığım da küçük bir şehre gelmiştik. Adının Jim olduğunu söylediler. Bir süre dışarıyı izledim. Gece saat onda bıraktığım coğrafya ve bitki örtüsü sabah da aynen devam ediyordu. Kurumuş bozkır otlarının arasında seyrek olarak az sayıda canlılığını sürdüren, geven gibi, kekik veya adaçayı gibi, ne olduğunu anlayamadığım çok yıllık otsu bitkiler vardı.

Bozkır Okyanus gibi

Çalkar'a saat 09.30'da vardık. Çalkar da orta büyüklükte bir şehir. Şehir oldukça sakin ve sessiz görünüyordu. Çalkar'dan sonra bir süre çam ve iğde ağaçları seyrek bir biçimde devam etti. Fakat bitki örtüsü yine çok zayıftı. Doğa demiryolundan uzaklaştıkça renkleri solarak soğuk sarılara dönüşen sonsuz bir okyanus gibiydi.

Çalkar vakzalı

Araştırmalarımda Çalkar ile ilgili pek bir bilgiye ulaşamadım. İnip gezme olanağım da yoktu. Çünkü biletim direkt Almatı'ya idi. Kazaklardan da bilgi almak olanaksızdı. Dil her iki ülke için de Türkçe olsa da diller birbirinden çok uzaklaşmıştı. Ruslar Stalin döneminde Kazakçadaki Arapça ve Farsça sözcükleri atarak onların yerine Rusça sözcükler koyarken biz de Arapça ve Farsçanın yerine öz Türkçe sözcükleri koyduğumuzdan dil çok farklılaşmıştı.

Sadeleştirip, Türkçeleştirdik /Kurtarmak için dilimizi
Yabancı dillerin egemenliğinden. /Fakat göremedik uzaklaştığımızı
Öteki Türk devletlerinden. /Daralttık anlaşma alanını
Koptuk gövdeden.

Çalkar

Saat 11.30'da geldiğimiz Saksavul da küçük bir şehir. Bitki örtüsü ve yeryüzü şekli hiç değişmeden cılız bir bitki örtüsünü barındıran bozkır düzlükleri şeklinde devam ediyordu.

Saksavul istasyonunda biraz kalabalık varsa da kent oldukça sessiz ve sakindi. Şehrin içinde biraz yeşillikler varsa da şehrin dışında çöl benzeri bir bozkır okyanus gibi sonsuz sınırsız bir uzanış gösteriyordu.

Buralar aslında Türkmenistan ve Özbekistan'ın kuzeyinden başlayarak Aral gölüne doğru uzanan Karakum ve kızılum çöllerinin uzantısı durumundaydı. Buralarda yeşil, yalnızca yerleşimlerin içinde veya yakın çevresinde görülebiliyordu.

Saksavul istasyonu

Bu çok farklı coğrafyada gördüğüm her şey bende farklı duygular uyandırıyordu. Öküzler, atlar, kediler, ağaçlar, evler... Bazıları kafamda hemen ham bir şiire dönüşüyordu.

ÖKÜZLERDE KANIKSAMA

Yola çıkalı daha /İki gün oldu Atıray'dan... /Yerleşti gözlerime kanıksama /Sarı, soluk renklere bakmaktan. /Sanki yorgun ve bezgindir tren /Günlerce bozkır çöl karışımı /Bir arazide yol almaktan.

Yer Kazakistan /Yine yeni bir durak /Söylüyor adını vagon görevlisi Bilmem nereye gelmişim. /Adını bilmesem de burası /Çalkar-Saksavul arası /Küçük bir yerleşim. / Demiryolunun kenarı /Birkaç ev, birkaç ahır /Doğa hep aynı resim.

Yol kenarında kerpiç evler

Yol kenarında /Otlayan inekler /İneklerde kocaman /Süt dolu memeler... /Avluda bağlı sarı bir buzağı /Kursağında kalmış sevinçler.

İnek, inek işte /Küçük kuru otlarla /İnek yaşama sarılmakta...

Anasının memelerine baktıkça /Buzağının ağzının suyu akmakta...

Ürkmüş bir hergele sürüsü /Trenle yarışmakta. /Hafif esintide kavak dalları /Kucaklaşırken akça ağacın yapraklarıyla /Öküzler aldırıyor trene... /Öküzlerde kanıksama.

İnekler inek /Öküzler öküz /Buzağılar büyüse dana.../Bozkırın tekdüzeliği /Yaşamda monotonlaşma; /Bozkırda biteviye bir yolculuk /Her şeyi kanıksatıyor insana.

07.06.2012 Aralsk

Bozkırda bir sığır sürüsü ve kesim için beslenen atlar

ARALSK'TA DOĞA FELAKETİ

Aralsk önceki şehirlerden biraz daha büyük ve biraz daha yeşil görünüyordu. Fakat ben Aralsk Şehrinden çok Aral Gölüyle ilgileniyordum, ama Aral Gölü hiçbir yerde görünmedi.

Doğayı kanıksayınca, arada bir uzanıp dinleniyorum.

Çünkü bir zamanlar dünyanın dördüncü büyük iç denizi olan Aral Denizi büyük bir bölümü kurumuş, kalanı iki küçük göle ayrılmış, aşırı derecede kirlenen sularda canlı yaşamı neredeyse bitmişti.

Aral iç denizi kıyısında, önemli bir balıkçı limanı olan Aralsk da şu anda gölün çok uzağında ve çölün ortasında kalmış bir kent olduğundan buradan Aral Gölünü görmek olanaksızdı. Sovyetler döneminde Ruslar tüm biyolojik ve kimyasal deneylerini de göldeki

adalarda yaptığı için, kanser, verem vs hastalıklar yayılmış, balıkçılık bitmiş, halk şehri büyük ölçüde terk etmiş.

Kuruyan Aral'in çölleşen topraklarında paslanan gemiler (alıntı)

Bir zamanlar güneybatı Kazakistan'ın Kızılorda bölgesinin en büyük balık üretim limanı olan Aralsk, şimdi küçük bir kenttir.

Hazala şehrine geldiğimizde, dışarıda kurutulmuş balık satan kadınlar ilginçti. İstasyon hep kurutulmuş balık satan kadın doluydu. Aral gölünün kalıntılarından yakalanmış her tür balık vardı. Aşağıda istasyonun etrafı hep balık satan kadınlarla doluydu.

Bizim kompartımandaki kadınlar da indi trenden. Eyvah bunlar da bu balıklardan almasalar bari diyordum ki, uçü de ellerinde

balıklarla döndü. Kompartımanın kokmasından korkuyordum ama poşete koyup kaldırıncı koku kayboldu.

Aralsk vakzalında kurutulmuş balık satan kadınlar

Bu çöl bozkır karışımı kurak toprakların tekdüzeliğinden sıkılınca bölgenin tarihi geliyor aklıma. Samanoğulları, Selçuklular, Harzemşahlar. Ve özellikle de Harzemşah Muhammet.

HARZEMŞAH MUHAMMET

Türkuaz mavidir /Tuz ve petroldür Hazar /Bunu herkes bilir.
Hazar denildi mi benim aklıma /Harzemşah Muhammet
Ve Nazım'ın Bahri Hazar şiiri gelir.

Tekiş'in kurduğu /Harzemşah Devletini /Oğlu Alaeddin Muhammet

İmparatorluk haline getirmişti. /Fakat Moğol orduları /Ele geçirince
İmparatorluğun her yerini /Harzemşah Muhammet /Hazar Denizinde
bir adaya çekildi.

Akıl alır mı, Hazar kıyısında /Bir hükümdar cesedi /Tanımıyor artık
hiçbir kimse /Harzemşah Muhammed'i. /Çünkü Harzemşah
Muhammet /Ne bir hükümdar /Ne de bir unvan sahibi /Kimsiz
kimsesiz bir ölü /Hazar kıyısında o şimdi.

Kimsiz kimsesiz, kimliksiz /Hiçbir unvanı yok. /Milyonlarca
kilometre kare /Toprağın sahibiyken /Şimdi bir mezar yeri yok.

BAYKONUR UZAY ÜSSÜ

Baykonur'a doğru arazi iyice kuraklaşarak çöle dönüştü
denilebilir. Kazakistan'da Rusların uzay üssünün bulunduğu şehir
Baykonur. Fazla büyük değil ve kupkuru. Özellikle köyler ağaçsız
olunca, sanki yerleşim kuru araziye getirilip konulmuş maket evler
gibi geliyor insana. Demek ki ağaç yerleşimlerin giysisiymiş ki ağaç
olmayınca bu köyler çölde anadan üryan çıplak kalmış bir insan hissi
veriyor bana.

Soğuk savaş döneminde Sovyet uzay araştırmalarının sembolü
haline gelmiş olan Baykonur uzay üssü 1955 yılında kuruldu. İlk uzay
aracı 4 Ekim 1957'de buradan fırlatıldı. Aya ilk köpek ve ilk insanlı
uzay araçları da buradan gönderildi. Dünyadan uzaya en kestirme yol
olarak kabul edilen Sirderya Nehri kıyısındaki Baykonur üssü,
dünyada aktif durumdaki 15 uzay üssünün en büyüğüdür. 6.717
kilometrekare arazide yüksek kalite iki hava alanı, 34 teknik
kompleks, 52 roket fırlatma tesisi, 5 iniş alanı, 3 tane uzay gemilerine

yakıt doldurma tesisi, 5 kontrol kulesi ve 9 kontrol merkezi, 4 kıtalararası füze fırlatma platformu, 1.500 km füze deneme alanı bulunmaktadır.

Baykonur Tren İstasyonu.

Baykonur Kazakistan toprağı olduğı için Rusya burayı yıllık 115 milyon dolardan 2050 yılına dek kiralamıştır. Çünkü her ne kadar Rusya'nın kendi toprakları üstünde de uzay üsleri olsa da, en elverişlisi Baykonur olduğı için burayı kullanmaktadır.

Baykonur çöl gibi çıplak bir alandaydı. Fakat Baykonur'dan geçtikten bir süre sonra bataklıklar başladı. Sazlar, kamışlar ve yeşil otlar bataklıkları çevreliyordu, ama ağaç yoktu. Çok az da olsa tarım alanları da vardı.

Bozkırda küçük bir yerleşim

KIZILORDA

Calagas'tan sonra ağaçlar da görünmeye başladı. Bataklıklar arasında kanallar, ağaçlı ve tarım yapılan alanlar artarak Kızılorda'ya kadar devam etti. Bozkırın bu bölümlerinde renkler sarıdan soluk ve soğuk bir yeşile dönüşmeye başladı. Bu sonsuz gibi görünen bozkırları aşmak, at ve kanat düşüncesi gelip takıldı kafama.

Sorsam: /Kazakistan bozkırlarında /Kişneyip, kükreyen
Bir at mısın? /Yoksa bozkıra kanat mısın?

Başında tolgası /Sarkık sarı bıyıklı /Gür sakallı
Genç atlıların /Yüzyıllardır /Yolları hep Batı.

Yol Urallarla Hazar'ın arasıysa /Karadeniz'in Kuzeyi sonrası...
Mola yeri Macar ovası... /Dur, düşün ki, ey atlı /Seni yutar Batı.

Kızıl Orda büyük bir şehirdi. Yeşili ağacı da ötekilere göre daha çoktu. Girişindeki bir şehir gibi büyük ve görkemli mezarlığın bir benzeri de şehir merkezindeydi.

Calagaş'tan sonra bataklık ve yeşillikler

Kazakistan'ın en güzel ve mamur yerleri mezarlıklarıydı. Örneğin kerpiçten çok basit ve toprak damlı çok kötü evlerin bulunduğu bir köyün bile mezarlığındaki mezarlar, mermer kaplı muntazam ve estetik olarak da süslü bir ev gibiydi.

Bozkırda bir sığır sürüsü ve kesim için beslenen atlar

Buraların mezarlık olduğunu öğrenince, “Kazakistan’da ölü olmak diri olmaktan daha iyiymiş” diye düşündüm. İskitler aklıma geldi. Animist bir dinsel anlayışla ataların ruhuna tapan bu Türk boyu için ataların mezarlarından daha kutsal bir şey yoktu.

Kızıl Orda Mezarlığı bir kasaba gibi

Hatta Pers kralı Kurus İskit topraklarında ilerlerken bir elçi gelip bu toprakların kendileri için hiç bir önemi olmadığını, ataların mezarına gelince, bir horozun darıları yemesi gibi İskitlerin, Persleri yiyeceğini anlatır. Kazaklar da İskitlerin soyundan geliyor olmalı ki ataların mezarlarına büyük bir önem verilmektedir.

Bozkır kupkuru bir boşluk gibi görünse de yinede içine çok şeyi alıyordu. Tren yolu inci dizinde bir ip gibi bunları birbirine bağlıyordu. Treni yaşamak, trende yaşamaktı bozkır.

KAZAK STEPLERİNDE

Kestirmiyor beni /Bu bozkır çöl karışımı /Coğrafyanın içinde
Günlerce trenle gitmek. /Zapt olmaz bir arzu içimde
İnip çölde günlerce /Yürümek, yürümek, yürümek
Gezdiğim yerlerle bütünleşmek. 07.06.2012 Baykonur

TREN

Bir köpek /Tembel, tembel gerinirken /Çıkmak istemiyor /İğdenin
gölgesinden. /Samanlığın çatısında bir kedi /Gezinirken öylesine,
amaçsız /Ve bir horoz öterken /Geçip gidiyor tren.

Kızılorda İstasyonda alışveriş için inen yolcular

Sonra gelip bir başka şehirden /Kanıksanmış yerleşimlerin
Birisinin daha içinden /Kazak steplerinde /Yol ezberinde
Yüklenmiş hayalleri umutları /Geçip gidiyor yine
Yorgun bir tren. 07.06.2012 Hazala

Kızıl Orda Tren İstasyonu

Kızılorda, güneydoğu Kazakistan'da Özbekistan'ın kuzeyinden başlayarak Karaganda Eyaletine dek uzanan ve 226 000 kilometrekare alna sahip bir eyalet. Eyaletin yönetim merkezi de Kızılorda kenti. Eyalette bulunan Baykonur ise Rusya'nın uzay üssü olduğu için Rus yönetimindedir. Dede Korkut'un şehri Kızılorda'nın Kent nüfusu 160 bin, Eyalet Nüfusu ise 800 bin kişidir.

Akşam vagonda şenlik vardı. Yan kompartımandaki yolculardan birisi ses sanatçısıydı. Diğerleri de ona katılıyordu. Özbek bir bayan, Özbekçe söylerken yaşlı bir satıcı, İbrahim Tatlıses'ten bir şeyler okuyordu. Gidip fotoğraflarını çekince kompartımana davet ettiler. Bir süre de bana konser verdiler.

Kompartımanda Kazak Türk tartışması

Hemen hepsiyle akşama kadar tanışıp konuşmuş ve hepimizin bir kaynaktan geldiğini kabul ettirmiştım. İçlerinden birisi 30 yaşlarında bir bayanı göstererek işte bu tarih muallimi deyince ben ona dönüp hesap sorarcasına “Ne öğretiyorsunuz siz çocuklara tarih dersinde” dedim. “Kazakistan tarihini öğretiyoruz” dedi.

Müziğe uyarak koridorda oynayanlar

“Peki, Kazaklar Türklerden ayrı bir millet mi” dedim; “Evet” deyince; “Peki, sen Oğuz Han’ı hiç duydun mu” dedim. “Evet bizim Atamızdır” dedi.

“Peki Oğuzların 24 boydan oluştuğunu da biliyor musun” dedim; “Evet” dedi.

“O zaman şunu da bilmelisin. Bunlardan Kınık boyu Anadolu’da Selçuklu devletini, Kayı boyu da Osmanlı Devletini kurdular. Yani bizim de atamız Oğuz Han” dedim. Tarihçi bayan düşündü kaldı. Bu arada tarih tartışması uzayınca müzisyen Kazak dilinde yeni bir şarkı başlattı. Kompartımanın dışında insanlar müziğe uygun olarak oynamaya başlamıştı.

Kazak kızın çizdiği resim

Oynayanlar ve onlara bakıp tempo tutanlar derken koridor dolmuş, geliş geçiş olanaksız hale gelmişti. Yolculuk tam bir cümbüşe dönüşmüştü. Tren yolculuğu ve Kazaklarla ilgili tüm olumsuz düşüncelerim silinmişti.

Aslında bu insanlar gün boyu yanıma gelip gittiler. Özellikle 15-20 yaş arası gençler, “Dur şu turistle bir İngilizce deneyeyim dercesine gelip, eee, What“ diye, düşünüp sorunun sonunu getiremiyordu. Ben “What is your name” demek istiyorsun galiba diyorum. Ha... Tamam” diyordu.

Bu şekilde birkaç sorudan sonra ben, “Boş ver İngilizceyi. Ben de bilmiyorum zaten. Sen Kazakça konuş” diyordum. Sekizinci sınıfı bitirmiş bir kız epeyce kendini zorlayarak konuşmaya çalıştı. Sonra da elindeki tablet bilgisayara benim bir resmimi yaptı. Önce fotoğrafı çekti, sonra üzerinde çalışarak ilginç bir biçim verdi. Oradan da ben yaptığı resmin fotoğrafını çektim.

Kazakların, Kırgızların ve diğerlerinin burada tanımadığı birisine ilk anda soğuk davranması, belki de burada kırtan fazla milletin bir arada yaşamasından kaynaklanıyordu. Herkes kendisini kendi kabuğunun içinde saklıyor, güvenli ortamı bulunca başını kabuğundan çıkarıyordu sanki. Çünkü buradaki çeşitli Türkler ve hatta olmayanlar hiç de öyle soğuk insanlar değildi.

Tren yolculuğu böyle keyifli geçince, bozkırda tren olmak geçti aklımdan. Ve bozkırda tren olsam dedim.

Gizli bir sızı, bir uyuşma /Şimdi bozkır, sol ayağımda.
Her şey tekdüze beynimde /Beynim döndü bozkıra.
Atıray-Almatı treninde.

Fakat dert değil kanıksama. /Çünkü dünyada
Bozkır, orman, çayır /Farklı bir güzellik /Her coğrafya.

Gökyüzü kupkuru mavi bir göz... /Belki de en iyisi
Olmalı mı acaba /Trene bakan sarı bir öküz?

Bataklıklarda ve Çimkent'e yaklaştıkça canlanıyordu doğa

Bir kerpiç ev, teneke çatı /Kafam hepten karıştı.
Fakat hayır, en iyisi /Ben bir tren olmalıyım şimdi.

Hatta belki de şimdi ben /Trende bir yolcu değilim. /Belki de bozkırın
bağrına saplanmış /Yollarda yorgun bir trenin /Taa kendisiyim.

Trenler ne işler ne düşler /Bunu en iyi ben bilirim...
Çünkü gezmekten /Tren olmuş genlerim.

Trenler geçiyor beynimim içinden /Bir trenim şimdi bozkırda.
Bir Kazak kadın bakıyor pencereden /Çocuklar koşuyor
koridorlarımda. /Hedef tam yol, Asya'nın ortasına.

Çimkent'te ekili dikili alanlar

ÇİMKENT'E DOĞRU

Gece 24.00 civarında yattım. Sabah 05.00 sularında Çimkent'e gelmeden uyandım. Coğrafya da bitki örtüsü de tamamen değişmişti. Coğrafyaya dağlar tepeler eklenmiş, bitki örtüsü de bağlar bahçeler ve yemyeşil ekili alanlara dönüşmüştü.

Bu yol boyunca dört önemli şehir vardı. Biri Kızıl Orda, birisi Türkistan, birisi Çimkent, birisi de Taraz idi. Bunlardan Türkistan'ı gece 02.30 sıralarında geçtik ama ben uyuyordum. Bu yüzden göremedim.

Aslında yolu ikiye bölüp Türkistan'da iki gün kalarak Hoca Ahmet Yesevi'nin türbesini ve buradaki tarihi eserleri görmek istiyordum. Fakat Kazakistan ile ilgili olumsuz ilk intibalar beni bir an evvel bu ülkeden çıkmalıyım düşüncesine götürmüştü.

Türkistan, çölün ortasında 100 bin nüfuslu bir kent olup aslında sıcaklık ve kuraklık gibi sorunlarının yanında kum fırtınalarının da olumsuzlukları kentin gelişmesini yavaşlatmaktadır. Fakat Hoca Ahmet Yesevi'nin mezarı ve tarihi yerleri açısından görmek istiyordum.

Çimkent'in girişinden bir görüntü

Saat 05.30'da bizim arkadaşların çoğu Çimkent'te indiler. Gel burada kal, bir iki gün konuğumuz ol dediler. Aslında istiyordum ve

bir ara kalmayı da düşünmüştüm ama Çimkent'in Almatı'ya 1000 kilometre olduğunu duyunca vazgeçtim.

Artık bozkır bitmiş, Çimkent'e gelmiştim. Bozkır sabır ve umutsuz bir aşk gibi toprağın yağmuru beklemesiydi. Güneş ise kahr idi, Boşuna çiçekli otların yakıcı sığağa direnmesi.

Çimkent'e yüz kilometre kala başladı bağlar bahçeler, yeşile boyandı ova. Çimkent dayanmış sırtını Tanrı dağlarına, ne çöl ne de bozkır umurunda. Dans ediyor adeta çayırlarla ormanlar karlı dağların bağrında.

Çimkent'te Özgürlük Parkı (Resim alıntıdır)

Çimkent dümdüz ovanın yeşillikler içinde bahçelerin tepelere dayandığı yerde kurulmuş büyük ve güzel bir şehirdi. Uzaklarda karlı dağlar vardı. Güney Kazakistan Eyaletinin merkezi olan Çimkent, 650

bin nüfusuyla ülkenin üçüncü büyük kenti, sanayi ve kültür merkezidir. Rakımı da 500 metre.

Çimkent'te bozkırın yerini çayır ve orman aldı

ÇİMKENT'TEN TARAZ'A

Çimken'tin çıkışından itibaren uzaktan karlı dağlar görünmeye başladı. Tanrı dağları başladı diye düşündüm. Fotoğraflarını yakalamaya çalışıyordum. Arazi dalgalanmış, platoya ve tepeliklere dönüşüp tekrar ovalarla devam ediyordu. Tabiat canlı her taraf yemyeşildi.

Bu güzel coğrafyayı bu güzel ülkeyi, ilk günlerin olumsuzlukları yüzünden Almatı ile sınırlı tutmak içime sinmiyordu. Bu yüzden Taraz'da inmeye karar verdim.

Çimkent Taraz arası plato ve karlı dağlar

Vagondaki Kırgız bayanlar sen bizim babamız diyorlardı. Birlikte resim çektiydik. Onlar kendi cep telefonlarıyla çektiler. Ve Tarazdan bir önceki istasyonda indiler.

Çimkent'te Tanrı Dağları ve yeşil çayırlar

Tren Çimkent'ten sonra Turkobas'a geldi. Turkobas sırtını dağlara dayamış önünde ovaları ve dalgalı arazisiyle Anadolu yerleşimlerini andırıyordu.

Burada trene kımız ve kaymak satan kadınlar bindi. Ben yiyemem diye almadım. Kırgız kadınlar aldı ve onların ısrarı ile tadına baktım. Kaymak farklı geldi. Kımız zaten hayatta sütü sevmeyen ve hemen hiç süt içmeyen birisi olarak ve belki biraz da psikolojik olarak daha farklı geldi. Trende kalanlarla vedalaşıp Taraz'da indim.

Trende kitabını okuyan Kırgız kadın ve Taraz Vakzalı aşağıda

TARAZ (TALAS)

Kazakistan'ın güneyinde 350 bin nüfusu ve 610 metre yüksekliğiyle doğal bir kucak taraz, canlıların gelişimine. Talas Savaşıyla  nl  Talas Irmağının kıyısında, Kazakistan'ın çukurovası sanki Akdeniz kıyısında

Taraz'ın arkası Tanrı Dağları

Taraz'da taksiciye merkezde temiz ve hesaplı bir otel deyince yanındaki arkadaşı bir otel ismi verdi ucuz ve temizdir dedi. Otele vardık, gecelik 10.200 Tenge istedi.

   Bu nasıl ucuzluk, bunun pahalısı ka a   dedim. Taksici de şaşırdı. Resepsiyondaki görevliye daha ucuzunu sordu. Onun söylediği otel de yakındaydı. Gidip baktı, o da 9000 tenge istemiş. Yani tam 60 dolar.

Bu kez telefonla bir arkadaşımı arayıp sordu ve onun söylediği otele gittik, bu da 6000 tenge istedi. Listeye baktım bir de 3000 rakamı vardı “Bu ne” dedim.

“Onun kliması, buz dolabı ve telefonu yok” dedi.

Bunların hiçbirisi bana lazım değildi. “Ben bunları kullanmıyorum. Hatta televizyonu da alabilirsin, duşu, tuvaleti, havlusu sabunu odanın içinde mi” dedim; “Evet” dedi.

Taraz

Odalara baktım altı binlikle 3000’liğin hiçbir farkı yoktu. Eşyaları koyup bir duş aldıktan sonra biraz uzandım. Kalkıp çantadaki domates, salatalık ve soğanla bir öğle yemeği yiyip saat 13.30 da dışarı çıktım. Gelirken görmüş olduğum Maliye, Müze, Telekom gibi

resmi dairelerin çevrelediği meydana gidip geziye oradaki Müzeden başlamak istiyordum.

Dönüşte oteli rahat bulabilmek için etrafa bakındım, Ana cadde üzerinde çok büyük ve yeni bir cami vardı. Otelin sokağı bunun karşısına geliyordu. Bu yüzden bulmak kolaydı. Otelci taksiyle git dedi. İki-üç km yol dediyse de, şehrin en önemli caddelerinden birisini taksiyle geçiştiremezdim. Yürüyerek keşfetmem ve fotoğraflarını çekmem gerekiyordu. Şapkamı giyip karşıya geçerek yolun solundan yürümeye başladım. Dönüşte öteki taraftan gelirim diye düşündüm. Çünkü güneş soldan geliyordu. Kaldırım yol kenarındaki ağaçların gölgesinde kalıyordu.

Taraz

Yol üç gidiş, üç geliş altı şeritliydi. Ama kaldırımlar bundan daha genişti. Örneğin yol 20 metre ise kaldırımlar en azından otuzardan

altmış metreydi. Ve kaldırımdaki ağaçlar devasa büyüklükte olup bir orman yolunda y r r gibi fazla güneş g rm yordunuz. Kaldırım için ayrılan bölümün bitiminde de, binalara dek en az kaldırım geni li inde bir yeşil alan daha buna eklenince, kesinlikle büyük bir parkın içinde y r d   n z  düşünüyorsunuz. Ve bu park gibi yol boyunca uzayıp giden alanın sadece yürünen 4-5 metrelik bölümü beton olup geri yeri çim,  i ek,  it ya da doğrudan toprak olduğu için doğal bir görünüşü de vardı.

Taraz

Taraz zaten, bir ormanın içinde kaybolmuş gibiydi. Her yerde devasa ağaçlar ve her yer yeşil ve yerleşimin geneline bakıldığında yeşil alanlar çok daha fazla. Planlamada yeşil alanlardan bırakın kısıntıyı, oldukça bonkör davranılmı . Dolayısıyla  ehir ovanın

ortasında çok dağılmış. Bu yüzden nüfusu 400.000 civarında olmasına karşın, milyonluk şehirler gibi yayılmış.

Taraz'da kaldırım

Fakat Talas ovası öylesine büyük bir ova ki ucu bucağı görünmüyor. Bu yüzden şehir ne denli yayılsa da ova onu yutuyordu. Arkada karlı Tanrı dağları (Alatağlar) görünse de şehre çok uzaktaydı. Öteki yönlerde ise ovanın sonu görünmüyor ova ufukta kayboluyordu.

Bu kentin, tarihi Talas Savaşının yapıldığı Talas Şehri olduğu söyleniyor. Ama Kırgızistan yakınlarında bir Talas daha olduğu için karışmasın diye Taraz denilmiş. Talas nehri, şehrin önünden akıyor.

Taraz yakınlarında Tanrı Dağları (Alatağlar)

Tarazın bir başka önemli özelliği de, yüksekliğinin 600 metre civarında olması. Yani 7000 metrelik tanrı dağlarının eteğinde 600 metrelik bir ova. Bu yüzden Taraz'a Kazakistan'ın çukurovası deniliyor. Pamuk dahi yetişebiliyor. Yani burada olmayacak bir şey yok. Toprak taban arazi, verimli ve su bol. Ama sebze kasalarına bakıyorum hep Türkiye damgalı. Oysa burada Antalya ile aynı anda sebze yetiştirilebilir. Ovada her tür ürün alınabilir ama ova boş, çoğu yer işlenmiyor, çayır ve mera olarak bırakılmış.

Kazakistan'a Rusya tarafından girip de çöllerden geçip gelince, yer altı zenginlikleri olmasa yerüstünde bir şeyi olmayan bir ülke diye bir düşünceye kapılıyorsunuz. Ama sabah uyandığım Çimkent'ten bu yana çok geniş, çok verimli ve içindeki bitkilerin adeta fişkırcasına yükseldiği bitek ovalar kesintisiz devam ediyordu.

Bazı yerlerde dalgalanmalar olsa da ova özelliğini kaybetmiyordu. Su dersen ovanın arkasında yükselen karlı dağlar tam bir su deposuydu. Bu yüzden, Çimkent'ten buyana Kazakistan Coğrafyası ile ilgili olumsuz düşüncelerin tamamen değişti.

Ayrıca Taraz'ı gördükten sonra, Kazakistan'daki gelişme ve değişimle ilgili fikirlerim de olumluya döndü. Çünkü Taraz doğası yeşili kadar, imarı ve şehircilik anlayışı bakımından da mükemmel bir şehirdi. Belki çok ince ayrıntılara girilmemişti ama olması gerekenler vardı. Hatta ince ayrıntılar bir şehri güzelleştirdiği kadar doğallıktan da uzaklaştırıyor. Bu yüzden kaldırımın kimi yerlerinde çimler biçilmemiş, hatta birçok yerinde çim de ekilmemiş yabancı otlar var. Ama orman gibi ağaçların altında bu doğal durum sanki ormanın tamamlayıcı unsurları gibiydi.

Taraz'dan

Meydana gelince doğruca Müzeye girdim. Görevli saat üçte açılacak dedi.” Nereleri gezmeliyim” dedim.

Meydan

Karahan, Ayşe Bibi ve Tikturmaz’ı saydı. Taksici ve otelci de bunları söylemişti. Doğrusu şaşırdım. Yani bu kadar eski ve tarihi bir şehirde gezilecek üç mezardan başka hiçbir yer olmaması ilginçti. Sanıyorum gezmekten, araştırma, inceleme gibi bir anlam değil de, ziyaret ederek dilekte, istekte bulunacağın, dua edeceğin yerler akla geliyordu. Çünkü insanlar için ziyaretin anlamı buydu. Tarihi bir mescit, bina, kale vs yok mu, dedim, bilmiyoruz dediler.

Neyse ben şehir içindeki keşiflerime devam için geldiğim caddenin devamına doğruca yürüdüm. Beş yüz metre kadar ileride solda bir park vardı. Çok büyük ve orman gibi bir parktı. Genellikle

gençler sarılmış birbirine banklarda öpüşüyordu. Bu tespiti şunun için yapıyorum ki, burada komünizm moderniteyi yerleştirmiş. Bu yüzden Müslüman olmak aşkı, sevgiyi gölgeleyemiyor.

Yani burada şu anda dini cemaatlerin, Kazakları çekmeye çalıştıkları tutucu ve bağınaz tuzaklara, kazakların düşmeyeceğinden eminim. Çünkü gördüğüm tüm Kazaklar, temiz modern ve açık kıyafetlerle dolaşıyor. Kapalı kadın hemen hiç yok. Birkaç tane başörtülü bayan gördüm altmışın üzerindeydi.

Parkın girişi

Parkın çıkışında “Buralarda Karahan’ın mezarı varmış, nerede acaba” diye sordum. Karşı sokağı gösterdiler. Sokakta biraz ilerleyince Türbe görüldü. Büyükçe bir parkın içinde küçük, basit ve gösterişsiz tuğla bir yapıydı.

Karahan'ın türbesi ve onu ziyarete gelen gelinler

Türbenin içerisinde tam ortada mezar vardı. Sakallı bir molla kenarda namaz kılıyordu. Fotoğraf çekmeme karşı çıktı. “Tuğlalar mı aşınacak, üstelik flaşsız çekeceğim” dedim anlamadı. “Karahanlı devletinin kurucusu Karahan mı” dedim. İmamzadelerden söz etti.

“Karahan olması gerek” dedim, Fakat Karahan ve Karahanlılar hakkında bir şey bilmiyordu.

Bahçede bir gelinle bir damat ve yakınları vardı. Fotoğraf çektiler video kaydı alıyorlardı. Belli ki gelinliğiyle Karahan’ın hayır duasını almaya gelmişti.

Geline, “Buraya Karahan’ı ziyaret mi geldiniz” dedim; “Evet” dedi. “Bunu uğur mu sayıyorsunuz, başka evlenenler de gelir mi” dedim; “Evet” dedi.

O zaman gerçekten bu Mollanın dediği gibi bu Karahanlı devletinin kurucusu Karahan değil de bir İmamzade galiba diye düşündüm önce. Çünkü Karahan Müslüman bile değildi. Ondan Müslümanların yardım beklemesi düşünülemezdi. Gerçi Karahan sonradan Müslümanlığı kabul ederek Abdülkerim Saltuk Buğra Han adını almıştı. Bunu da unutmamak gerek.

Gerçi bu işlerin mantığı da olmazdı. Bir yere birisi bir çaput bağlasa arkasından başkaları da bağlar ve bir süre sonra orada bir yatır olduğundan kutsal bir savaşın şehidi olduğuna kadar hikayeler türetilir. Nitekim sorduğum bu türbede yatan gerçekten de Karahanlı devletinin kurucusu Karahan imiş.

Öteki Türbelerden Tikturmaz’ın Talas Savaşı sırasında ölen sahabelerden birisinin mezarı olduğu kabul ediliyormuş. Ama adı sanı yok. Ayşe Bibinin hikayesi ise biraz duygusal ve acıklı.

Park

AYŞE BİBİ VE KARAHAN EFSANESİ

“Semerkantlı bir emir kızı olan Ayşe Bibi, Karahanit Beyi Karahan'a aşık olunca, babasından izin ister. Babası bu aşka karşı çıksa da asi kızının önüne geçemez.

Son kez sözünü dinlemesini ister kızından: Ayşe Bibi, 7 su geçecek, sekizincisinde durup oraya yerleşecektir. Ayşe Bibi bunu kabul eder ve beraberinde 40 savaşçı kadınla yola çıkar. Babasının bedduasından habersizdir: "Birbirinizden haberdar olasınız, ama yüzünüzü göremeyip, sesinizi duyamayasınız!"

Taraz'da Ayşe Bibi'nin Türbesi

Uzun yolculuğun sonunda sekizinci su kıyısında durur Ayşe Bibi. Yerleşirlerken Karahan'a geldiğini bildirir. Heyecanla Talas Nehrinde yıkanır, üzerini değiştirir, süslenir. Seaukelie denilen başlığını takmak ister.

Karahan ve Ayşe Bibi hikayelerini araştırdıktan sonra onu Karahanlı devletini kuran Karahan olarak düşünüp şöyle şiirleştirmeye çalıştım. Çünkü Karahan da Karahanlı devletini kurduğu zaman Müslüman değildi.

AYŞE BİBİ ve KARAHAN

Keşfedilmemiş yeni bir yıldız /Doğmakta olan bir güneş gibi
Yakıp kavururken gözleri /Tanrı Dağlarının arkasından
Göz kamaştırıyordu görkemi... /Ve bir haykırsa Balasagun'dan
Yeri göğü inletirdi /Karahan.

Kopan bir fırtınaydı /Türkistan topraklarından.
Yükselen ulu bir çınar /Tanrı Dağlarının
Çukurovası Talas'tan. /Kabına sığmaz bir adam /Karahan.

Atlı aslanları toplayıp bozkırdan /Ününü dört yönde duyuran
Taklamakan gibi engin /Altaylar gibi yüksek
Baykal gibi derin /Şamanist bir adam /Karahan.

Ölümünden sonra /Dört asır daha sürecek olan
Karahanlı devletini kuran /Bazır Han ile Oğulcak'ın babası
Torunu Abdülkerim Saltuk Buğra Han /Türklüğün akışına yön veren
Tarihe kazık çakan adam /Karahan.

Ah, ne yazık ki, /Karahan aşık /Ayşe Bibi'ye
Aşktan el aman!..

Tanrı Dağlarının /Yedi bin metre yüksekliğinden
Uçarak inen çayların /Kıyılarındaki çayırıların
En güzel çiçeği /Ayşe Bibi.

Türkistan çöllerinin ceylanı /Bozkırın seher yeli
Yılıkmın ürkek deli tayı /İslam'a konmuş /Bir kelebek rüyası...
Güzelliği, zarafeti /Tanrısal bir afet sanki
Ayşe Bibi.

Taraz'da bir cadde

Fakat ne var ki: /Ayşe Bibinin Babası İslam...
Babası Semerkant Beyi... /Taviz vermez inancından.

Ah, baba der ki: /“Kafire verilecek kızım yok /Ben anlamam aşktan.”
Ayşe Bibi İslam Karahan Şaman /Ama yok /Aşk umursayan.

Ayşe Bibi aşık /Karahan’a sınılsıklam
Rüyalarından hiç çıkmıyor Karahan.
Heyhat, bedduanın /Bini bir para babadan.
Engel olamasa da kızına
Tuzaklar kurar en acımasızından

.

Baba derki: /“Beni dinlemez gidersen
Olsun hayat size zehir. /Semerkant’tan Talas’a
Kessin yolunu sekiz nehir. /Geçsen bile yedisinden
Geçemeyesin sekizincisinden. /Kabul etmesin sizi hiçbir şehir.
Anadan atadan /Dinden imandan üstün mü?
Aşk dediğin nedir?”

Taraz’da otele yakın bir park

Beddualar parçalasa da yüreğini /Vazgeçmez aşkından.
Kırk savaşçı kadın alıp yanına /Çıkar yola Ayşe Bibi /Semerkant’tan.
Geçtiyse de yedi suyu, /Geçemedi Talas suyundan
Soktu yılan!

Taraz'da bir bulvar (Talas)

Ah, bir ağıt yükselir /Şimdi Taraz'dan! /Yaktı Ayşe Bibi'yi
Baba bedduası /Gözyaşları nehir
Acılar harman.

Tüm büyük aşklar gibi /Ölümle sonuçlandı aşkları
Kavuşamadan. /Türbesini oracığa yaptırdı
Ve gömdü acılarını içine
Karahan. 09.06.2012 Taraz

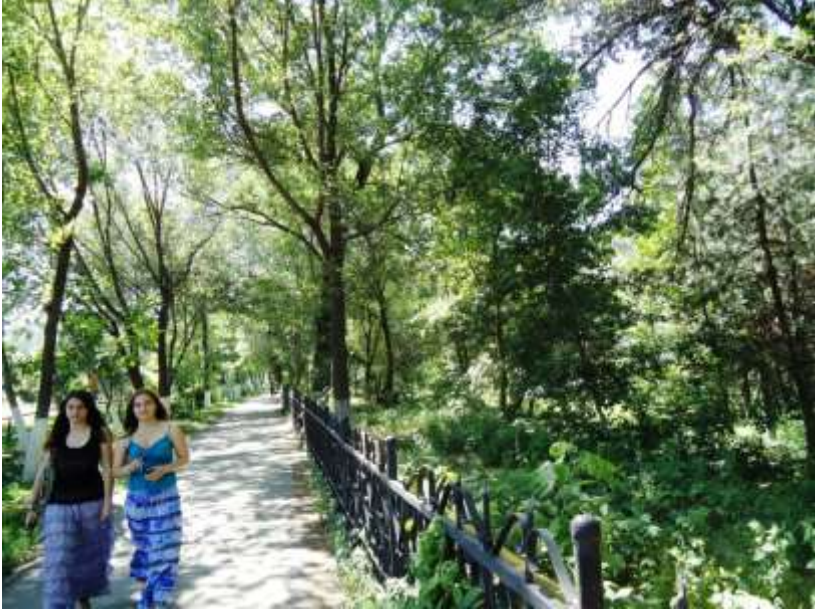
HİKAYENİN DEVAMI: Beraberindekiler Ayşe Bibi'ye başlığını getirirler. Fakat başlığın içindeki yılanı fark etmezler. Yılan tarafından sokulan Ayşe Bibi o anda kör olur.

Taraz'da bir cadde

Karahan, atıyla dörtlü çadıra yaklaşırken, Ayşe Bibi'nin kulakları da işitmeye başlar. Karahan tam çadırdan girdiği sırada da son nefesini verir. Bazı farklı anlatımlarda yılanın nehirde yıkanırken soktuğu da söylenir.

Söylentiye göre Karahan, Karahanlı devletinin kurucusudur. Ayşe Bibi 8. Nehir olan Talas Nehrini geçerken yılan sokmuş ve kavuşmadan ölmüştür. Karahan, Ermeni ustalara büyük ve gösterişli bir mezar yaptırır. Karahan da Ayşe Bibi'nin yattığı tepenin karşısındaki tepeye gömülür ve onun için de Arap mimarisinin izlerini taşıyan büyük bir mezar yapılır.

Taraz'da bir park

Bir başka söylenceye göre de Ayşe Bibi, Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın kızıdır. Ayşe, Karahanlılardan Şems ül Mülûk (Nasr bin İbrahim, 1068-1082) ile evlenmiştir. Bu hakan, ülkesinde birçok mimari eserler meydana getirmekle tanınmıştır.

Bu kadar zengin gösterişli türbe, bir sultan kızı bir hakan hanımı olan Ayşe Bibi için yapılmış olmalıdır. Hakanın hanımı Ayşe Bibi için ona layık böyle bir türbe yaptırmış olması pek tabiidir, deniliyor. Ama halk, sultan kızı, hakan karısı Ayşe Bibiden ziyade, Müslüman Emir kızı Ayşe Bibi ile Şamanist Karahan'ın aşkına inanır.

Meydan, park ve Karahan'ın türbesi derken saat üçü geçmişti. Kapanmadan gidip müzeyi gezeyim diye geri döndüm. Müzede kayda değer pek bir şey göremedim.

Resimler çoğunluktaaydı. Mahaçkale'deki müzenin bir benzeriydi. Ama o daha zengindi. Eski doğu bloku ölkelerindeki Müzelerde her odada bir görevli oluyor ve sizi takip ediyor. Kamera sistemi olduğuna göre bunun ne gereği vardı anlayamadım.

Özellikle Mahaçkale'deki Müzede görevli bayan sayısı 20'den az değildi. Oysa gittiğim müzelerde benden başka ziyaretçi de görmedim. Yani bir geliri yok ama orta ölçekli bir fabrikanın işçi sayısı kadar insan çalışıyor. Sanıyorum istihdam yaratmak için olmalı. Burada da 10-15 görevli vardı. Her odanın anahtarı görevlisinde ve siz gelince kapıyı açıp, ışıkları yakıyor, sizi belli bir mesafeden izliyor, bir şey sorsanız bunun eğitimini almamış bilmiyor. Siz çıkınca ışıkları söndürüp, kapının önündeki sandalyesine oturuyor.

Müze ziyaretini bitirince bu kez telekomun önünden sağa dönerek bu caddenin sonuna dek gitmeye karar verdim. Bu caddeye sağdan çıkan ikinci caddede büyük bir caddeydi. Bir kilometre kadar buraya gidip döndüm. Lüks lokantalar ve bir süpermarket vardı.

MİSKET TÜRKLERİ VE KARADENİZLİLER

Su almak için girdiğim süpermarkette dolaşıp fiyatları inceledim. Burada bir Ahıska Türkü ile karşılaştım. Et reyonunda çalışıyordu ve tabii ki bayandı. Çünkü şu ana kadar Kazakistan'da erkek çalışan görmedim diyebilirim.

Stalin Ahıska Türklerini buralara sürdükten sonra Türklüğü aşağılamak için, eğitim vermemiş ve hep pis işlerde çalıştırmış. Bu yüzden bunlar dil ve kültürlerini korumuşlar

Misket kızla biraz sohbet ettik. Tamamen Türkiye Türkçesiyle konuşuyordu. Kazaklarla zor anlaşıyorduk ama buradaki Ahıska Türkleri, Türkiye Türkçesi konuşuyordu.

Taraz'da bir AVM

Taraz'da Ahiska (Misket) Türkleri

Yer, Talas, Kazakistan /Devasa bir AVM'nin /Et reyonunda
Gencecik, incecik bir bayan... /Çevresine sevgi soluyan.

Bir kuşku gezinir yüzünde /Dünyasını sınırlayan.
Yüzünde mutluluk maskesi /Gözleri parıl, parıl parlayan
Bana at etlerini anlatırken /Yabansı gözlerle sorgulayan
Beyaz tenli incecik bir bayan.

Olmasa Türkiye Türkçesi /Hatta hiç konuşmasa bile
Zor değildi onda /Anadolu'yu bulmam.
Strasburg'da, Köln'de, Sydney'de /Çok karşılaştım ben bunlarla
Tanırım Anadolu kokusundan.

Taraz'da bulvar

Gencecik, incecik bir bayan /Sanki sülün.
Türkiye'den geliyorum dedim /Buğulandı gözleri
Talas şimdi yüzünde safı hüzn.

Durdu, düşündü /Saklamaya çalışarak
Dudaklarındaki acı tebessümü: /“Ben bilmem ama
Babam hasret gitti Ahiska'ya /Babam Ahiska'dan sürgün.

Babamın zamanı /Daha da kötüymüş ama
Biz de görmedik hiç /Buralarda mutlu bir gün.
Bilemiyorum dönsem Ahiska'ya /Güler mi yüzüm?”

Taraz'da yeni yapılan bir cami

Tekrar ana caddeye çıkıp bir kilometre kadar gidince bahçeli restoranlar gördüm. At etini bir denemek istiyordum. Et reyonundaki kız dışarıda tazesini pişiren lokantalar bulursun demişti. Çünkü reyondaki at eti kurutulmuş et olup çok pahalıydı. Sığır koyun vs etlerin üç dört katı.

Cadde üstündeki girdiğim bir restorandaki kazak bayanlara, at etinden yemek isteğimi tam anlatamadım. Beni patrona götürdüler. Porton genç bir delikanlıydı. Tamam dedi ama getirdiği şey kurutulmuş at etinden salam keser gibi kesilmiş salata makarna karışımı bir şeyle karışık bir soğuk yemekti. Pastırma, salam sosist gibi şeyleri zaten hayatta yiyemem ve bir de soğuk hiç yiyemem. Onun için geri gönderdim.

Patron “Ne verelim” dedi. Sığır etinden şiş istedim “Koyun var” dedi. Koyun eti de asla yiyemem, “Tavuk olsun” dedim. Tavuk şişte, tavuğu kemiğiyle birlikte parçalayıp şişe dizmişlerdi.

Taraz

Akşam yemeğini burada yedikten sonra otele dönüşe geçtim, Saat 20.30’a geliyordu. 13.30’dan beri dolaşıyordum. Daha otele dek de en az üç kilometre yürüyecektim. Gelişe göre yolun ters tarafından girince bir internet kafe gördüm. Kafeye girince Türkçesi çok güzel bir gençle karşılaştım.

“Nerede öğrendin Türkçeyi” dedim, “Eniştem Türkiyeli” dedi. Eniştesiyle görüşmek için yarın gelmem konusunda anlaştık. Gezerek otele vardım. Yorgunluk baskın gelince fazla çalışmadan duş alıp yattım.

Ertesi gün öğleye dek çalışıp, internet kafede göndereceğim veya facebook’a yükleyeceğim fotoğrafları hazırlayıp flaş belleğe kaydedip çıktım. Giderken önce karşıdaki camiyi gezdim. Yeni yapılmış büyük bir cami. Adı merkez mescidiymiş. Sonra belediye otobüsüyle meydana giderek internet kafeye vardım.

İnternet kafede bir gün önceki çocuğun eniştem dediği Adanalı Eser Bey vardı. İnternet konusunda her türlü yardım ve kolaylığı gösterdi, ama facebook’a giremedim. Bilgisayar kilitlenmişti. “Kendi bilgisayarınızdan girmeyi deneyin. Kazak Telekom’un bahçesinde kablosuz yayın var, orada girebilirsin” dedi.

Otele gidip bilgisayarı getirdim, denedim, ama yayın çok zayıftı. Doğru dürüst çalışmadı. Maillerime baktım. Kent haberden Türkiye’de olup bitenleri inceledim, en çok da Eser Beyle sohbet ettik. Kendisine buradaki nüfus yapısını sordum. Türkiye’den gelen iş adamlarını sordum.

“Burada Türk çoktur” dedi. “Bizim gibi sonradan iş için gelenlerin dışında, buradaki yerli Türkler neredeyse Taraz ilinde nüfusun yüzde onunu oluşturur. Özellikle köylerde, daha çoktur” dedi.

“Ahiska Türkleri mi” dedim, “İki gruplar ve birbirlerini hiç sevmezler. Misket Türkleri daha uyanık ve kurnazdır. Onun için Karadenizliler onlara sahte Türk derler.”

“Yani öteki Türkler Karadenizliler öyle mi? Peki Karadenizli ta buralara nasıl gelmiş.

“Şavşat Türkleri de denilen bu grup da Ahiskalılarla birlikte Stalin zamanında sürülmüşler buraya. Onlar aynen şu anda Türkiye’deki Karadenizliler gibidir. Taraz’da yerli Türklerin nüfusu Kazak ve Ruslardan sonra üçüncü sırada gelir. Dördüncü sırada da Koreliler vardır.

Meydan

Korelilerin ne işi var burada diyorum. Kuzey Kore’de rejim muhaliflerinin her dönemde kaçarak Rusya’ya sığındığı ve zamanla bunların önemli bir azınlık haline geldiğini söyledi. Kazaklar, Ruslar, Türkler ve Koreliler nüfusun yüzde doksanını oluşturur. Geri kalan yüzde 10’da ise 40-50 çeşit millet vardır, dedi.

Peki, Türkiye’den sonradan gelen Türk epeyce var mı deyince; “Vardır. Örneğin burada restoranların hemen tamamına yakını Türklerin elindedir. Restoranda erkek göremezsin ama sorsan patronu Türk’tür. Çoğunun aşçısı Türk’tür. İleride İstanbul Kafe var. Onlar burada daha eskiler. Onlardan daha fazla bilgi alabilirsin” dedi.

Bana Almatı'da iyi ve hesaplı otel bulmama yardımcı olmaları için Türkçe bilen iki şoförün telefonlarını verdi. Birlikte fotoğraf çektirip ayrıldık.

Taraz'da bir cadde

Üç saat kadar daha merkezde bulunan caddelere girip çıktım. Taraz her yerde aynı doğal orman görüntüsü ve aynı mükemmellikte bir şehirdi. Bütün caddeler park gibi yeşil, geniş ve düzgündü. Büyük çaplı alışveriş merkezleri ve son derece temiz, şık ve modern giyimli çeşit çeşit insanlar. Bana Sydney'i anımsattı. Meydanın arkasında Üniversitenin bulunduğu cadde de özellikle çok güzeldi.

Taraz'da otağ ve at maketi

Saat 20.30'a doğru İstanbul Kafeye gittim. Ne yiyeyim. Ne önerirsiniz, dedim. Döner bitti. Adana, dana veya tavuk şiş, ne istersin, dediler. Dana şiş istedim.

Garson Türkiye'den gelen emekli öğretmen olduğumu öğrenince iki masa ileride sohbet eden bir grubu göstererek, onlar da burada Fetullah Gülen'in okulunda öğretmen dedi. Türkiye'de iktidarın yere göğe sığdıramadığı bu okullara laik demokratik eğitimi benimseyen ben ve arkadaşlarım hep kuşkuyla bakıyorduk. Fakat Türkiye'dekiler bir tarafa, yurt dışındakileri herkes çok övüyordu. Onun için kendileriyle görüşmek istedim.

Caddenin sonunda İstanbul Kafe

Yemekten sonra bunlarla uzunca bir eğitim sohbeti yaptık. Ben ve benim gibi düşünenlerin kuşkularını, açıkça anlattıktan sonra

işin gerçek yüzünü işin içindeki insanlardan dinlemek istediğimi belirttim. Sonrasında okul müdürü Maraşlı Nevzat Bey, öğretmen. Ramazan ve Resul Bey ile uzun uzun konuştuk. Tamamen çağdaş bir eğitim verdiklerini, cumhuriyet değerlerine bağlı olduklarını, yarı gelip okullarını görebileceğimi söylediler. Restoranda sohbet uzayınca saat 11.00 olmuştu. Bana bir taksi çağırabilir misiniz, dedim; Resul ben götürürüm dedi ve beni otele bıraktı.

Taraz

Ertesi gün Almatı yolculuğuna erken çıkmam gerektiğine karar verdim. Çünkü otobüsle on saatlik yolmuş. Vakitli varıp otel ayarlamak için, saat dokuzda falan buradan arabaya binmeliyim düşüncesiyle 08.30 a taksi istedim. Otelci telefon edip taksi çağırdı. Gülen okulu ziyaretini iptal ettim. Toparlanıp otogara gittim.

Taraz'dan görüntüler

AHİSKA TÜRKLERİNİN SÜRGÜN VE SOYKIRIMI:

1829 Edirne Antlaşmasıyla Rusya'ya bırakılan Ahıska, 1918'de Rusya'nın Kafkaslardan çekilmesi üzerine, Haziran 1918'de yeniden Osmanlılara geçti. Fakat Osmanlı 1.Dünya Savaşını kaybedince 4 Aralık1918'de buradan çekildi ve aynı gün Ahiskayı Gürcüler işgal etti.

Ahıska Türklerinin çilesi 16 Mart 1921 Moskova Antlaşmasıyla Türkiye dışında Sovyet topraklarında kalmasıyla başlar. 1927'de kolhozlar kurulmaya başladı. Bu arada sistemli olarak ileri gelenler hapse atıldı. 1930'lu yıllarda baskı ve şiddet artırılarak aydın ve din adamları Kemalist veya Pantürkist suçlamasıyla toplanıp hapsilere atıldı, ama bunlardan bir daha hiç haber alınamadı. Daha sonra da soyadları Gürcüceye çevrilen Ahıska Türkleri, 1938 Sovyet Anayasasında milleti Azeri ve dili Azerice olarak geçti. Sonra 1940'da resmi dili Gürcüceye çevrildi. Aslında bu yapılanların tümü Ahıskalıları Türk kimliğinden koparmak içindi. Yine bu amaçla Ahıskalılar, okullarda önce Arapça, sonra Latince ve daha sonra da Kiril alfabesi ile eğitim görüyorlardı.

İkinci Dünya savaşı başlayınca Ahıska çevresine Rus ordusu yerleştirildi ve 1940 yılında ilk kez Ahıskalılar askere alınarak 40 bin genç Alman cephesine gönderildi. Geride kalan kadın çocuk ve yaşlılara Borcom'dan Vale'ye 70 kilometrelik demiryolu yaptırıldı. Yol yapımında kötü koşullardan binlerce insan öldü.

1944 Sürgünü ve Sürgününü Hazırlayan Koşullar: Sınır güvenlik gerekçesiyle önce Gürcistan içinde yer değiştirmeleri planlanan Ahıskalılar için temmuz 1944'te Gürcistan sınırları dışına çıkarılarak, Orta Asya ve Kazakistan'a sürmek planı uygulamaya konulur. Ve1944 yılın Temmuz'unda. Ahıska'nın 209 köyünden 110-120 bin kadar Türk, kargo trenleriyle Orta Asya'ya sürmüştür.

14 Kasım 1944 günü, gece saat 12.00'de, daha önce sınıra takviye amacıyla yerleştirilmiş olan on binlerce Rus askeri, silahlarıyla Türklerin evlerine girdiler. Dört saat içerisinde gençleri Alman cephesinde bulunan, kadın, çocuk yaşlı çaresiz Türk insanı kamyonlara doldurularak demir yoluna getirildiler. Bu sırada yüzlerce Ahıskalı her türlü riski göze alarak ve Rus askerleriyle çarpışarak, şehit olma pahasına Türkiye'ye geçmeyi başarmıştır. Türkiye sınırına yakın köylerdeki insanların toplanması için ise 15 dakika izin verildi. Babaları, kocaları, kardeşleri Alman Cephesinde bulunan bu kimsesiz kadın, çocuk ve ihtiyarları kim, hangi sebeple, nereye sürüyor bilinmiyordu. Biline bir yalan vardı: sizi Alman tehlikesinden korumak için geçici olarak göç ettiriyoruz, en kısa zamanda topraklarınıza geri döneceksiniz yalanıydı.

Böylece 110-120 bin civarındaki Ahıska Türkü, kara kışta yük vagonlarına 8-10 aile halinde koyunlar gibi doldurularak ve kapılar kilitlenerek önce Azerbaycan'a götürüldüler. Dönemin Azerbaycan yöneticileri, Ahıskalıları Azerbaycan'da iskan etmek istediler, fakat Stalin Azerbaycan yöneticilerini kurşuna dizmekle tehdit etti. Üç gün sonra vagonlar bu kez Urallar Bölgesine hareket etti. Böylece tuvaletsiz susuz havasız soğuk yük vagonlarında oradan oraya bir buçuk ay dolaştırıp açlıktan, soğuktan, hastalıktan, 17 bini çocuk olmak üzere 30 binden fazla insan öldükten sonra Orta Asya Çöllerine Ocak ayında varabilen Ahıskalıları, Kazakistan, Kırgızistan Özbekistan ve Asya'nın değişik yerlerine dağıtıldılar.

Bunların gittikleri ülkelerde yaşayan halklara bunlar varmadan önce KGB müthiş bir karalama kampanyası başlatmıştı. Ahıskalıların Almanlarla işbirliği yapan hain, insan yiyen canavar insanlar olduğu anlatılmıştı. Vardıkları yerlerde polis ve KGB gözetiminde karantinaya yaşamı gibi bir sıkı yönetim uygulanıyordu. İzin almadan bir köyden diğer bir köye gidemiyorlardı. Düğün, evlenmek, yakın

akrabaları ziyareti için bile özel izin gerekiyordu. Seçme ve seçilme hakları olmayıp eğitim hakkı da kısıtlıydı. Tüm dünyanın bilgisi dışında 1944-1956 yılları arasında uygulanan ve 12 yıl süren bu vahşetten öte sıkıyönetim, Stalin ölünce kaldırıldı. Fakat Ahıskalılar bir daha yurtlarına dönemedi. Evlerine, köylerine Ermeniler yerleştirilmişti. Turist olarak ziyaretleri bile yasaktı.

Bu konuda araştırma yaparken Yücel Tanay'ın 'Rusya'nın yaptığı Türk soykırımları ve katliamları' başlığı altında bir araştırmasıyla karşılaştım. Orada sürgünü yaşamış Mihrali Binalioğlu adlı bir şahsın sürgün anısı var. Bu anıyı aynen koyuyorum.

"Gece Rus askerleri köyümüzün evlerini kontrol altına aldılar ve iki saat içinde toplanmamızı emrettiler. Sonra da silah zoruyla tren istasyonunda topladılar. 220'ye yakın Ahıska köyünün Türk ve Müslüman nüfusunun kırk-elli kişi bir hayvan vagonuna dolduruldu. Vagonlar hayvan vagonları olduğu için ısıtma sistemi yoktu. Tuvaletsiz, susuz, dışarıda eksi 15, -20 derece soğukta, bir buçuk ay bir yolculuk yapıldı. Rus askerleri her istasyonda vagonları açarak: açlıktan, soğuktan ve hastalıktan ölenleri trenlerden dışarı atıyorlardı. Tren kapıları günde bir kez açılıyordu. Erkeklerin gözleri önünde utandıkları için tuvalet ihtiyaçlarını yapamayan kadınların idrar keseleri patlayarak ölenler vardı? Onları bu insanlık ayıbına düşürenler neden utanmadılar? Bu insanların suçu neydi?, Türk ve Müslüman olmak mı, nerde bu insanların cesetleri? Kim bu insanlık ayıbını üstlenecek? Altmış yıl içinde kimse üstlenmemişse, bundan sonra birilerinin üstlenmesi zor olur" diyor.

Enser Rızmanoğlu, evlerimizden çıkarıldıktan sonra, kamyonlar gelene dek köyün içinde de 3 gece dışarıda beklediklerini söylüyor. Sonra araçların gelmesiyle birlikte tren istasyonuna götürüldüklerini söyleyen Rızmanoğlu "Trenler o kadar Müslümanları

sürgün etmiş ki, bitler vardı, vagonlardan süpürüyorlardı. Bizi oraya doldurdular. Ondan sonra ağlayan, yalvaran, soğukta titreyen....”.

Aslı İskenderova “Yağmur vardı. Akşam üstü örtük arabalar geldi. Evi boşaltmamız için bize beş dakika zaman tanıdılar. Daha sürgün edilmeden Gürcüler de köye geldi. Evlerimizi talan ettiler, eşyalarımızı aldılar. Babamız ‘Peynirsiz yapamam, biraz peynir alın’ dedi. Gittim, bir tekne peyniri aldım. Bir asker aldı, bayır aşağı yuvarladı. Yanımıza bir iki yorgan alabildik sadece. Her şeyimizi bırakıp çıktık. Bir arabanın içine üç aileyi doldurdular. Kapıları üstümüze kapattılar. Hepimiz ağlıyoruz.

İngiliz yazarı Robert Conguest; “120 bin kişilik bir Türk nüfusu yurtlarından sürülüyor ve bu olay 1969 yılına kadar Batı dünyasında duyulmuyor. Koca bir halk yurtlarından sürülüp binlerce km uzaklıkta sıkı bir polis rejimi altında yaşamaya mahkum ediliyor ve dünyanın bu soykırımdan haberi olmuyor. Nasıl adalet bu” diyor.

TARAZ'DAN ALMATI'YA

Otogarda otobüs diye 15 kişilik minibüsleri görünce şaşırdım. Biletleri kesen bayana, 10 saat bununla nasıl yolculuk yapılır dedim, koltukları otobüs gibidir. Görüyorsun ötekiler de hepsi böyle, başka yok dedi. Çaresiz bindim.

Minibüste İkili ve tek koltuklar şeklinde dört sıraydık. Son sıra dörtlü ve iki kişi de önde şoförün yanındaydı. Ben ikinci sırada ikili koltuğun pencere kenarındaydım. Yanımda da 40-45 yaşlarında bir bayan vardı. Burada sen şu erkeğin yanına geçiver, bayanlar birlikte otursun diye bir şey yoktu.

Taraz'dan görüntüler

Kazak Bayanın patronu Türk ve Bursalıymış. Kendisi şu anda Türkiye'de Bursa'ya gitmiş. Almatı'da otel bulmama yardımcı olacağını söyledi.

Bayan İngilizce de biliyordu. Almatı'da 5-6 bin Tengeye iyi bir otel veya apartman bulurum deyince Eser'in telefonunu verdiği şoförleri aramadım artık.

Taraz Almatı arasında kırsal ve arkada karlı dağlar

Taraz'ın çıkışında da bağlar, bahçeler bir süre devam ettikten sonra, buğday arpa gibi kuru tarım alanları başladı.

Ekinler başak çıkarsa da henüz daha yeşildi. Her ne kadar yer alçak da olsa karlı dağların serinliği erken olgunlaşmayı önüyor olmalı diye düşündüm.

Saatlerce yol aldığımız halde ovanın bitip tükeneyeceği yoktu. Sağda 20-30 kilometre ötede karlı dağlar, öteki yönlerde ise sonu görünmeyen bir ova. Fakat çoğu yeri ekilip dikilmeyen çayır ve mera olarak kullanılan alanlar var. Çünkü sanıyorum hayvancılık belki de tarımdan daha ön plandaydı.

Taraz Almatı arası kırsaldan görüntüler

Yolda bir yemek molası verildi. Bir kazak restoranına girdik. Yemekleri bilmiyorum ve görünmüyordu. Bir adam şu iyidir dedi. Ne var içinde dedim, sığır eti dedi; tamam dedim. İçinde soğandan havuca sebzelerle makarna bulunan bir çorba geldi. Et yoktu içinde ama et suyuydu. Aç da olunca ister istemez yedim. Gerçi her ne kadar isteksiz yesem de aslında hoşuma da gitti diyebilirim.

Taraz-Almatı arası bir restoranın tuvaleti... Kapı yok

Tuvaleti sordum. Beraber yemek yediğimiz ve ben işadımıym diyen Kazak adam “Gel gidelim” dedi. Dışarı çıktık, bahçede musluklar ve pet şişeler vardı. Anladım... Taharet için su buradan şişeye doldurulup götürülüyordu. Bu durumu görünce ben büyükten vazgeçtim.

İşadamı şişeyi doldurdu. Tuvalete girdik, tuvaletlerin kapısı yoktu, yan duvarları da 120 Cm falandı.

Taraz Almatı arası kırsal

Adam gayet normal bir davranışla girip oturdu ve yüksek sesler çıkararak yapmaya başladı. Yanda birisi daha oturmuş ihtiyacını gideriyordu. Yani kapı olmadığı için dışarıdan ve ara bölmeler alçak olduğu için üst yanlardan herkes birbirini görebiliyordu.

Doğrusu çok yadırgadıysam da bizde de 1970'lere kadar köy evlerinde hatta kentlerde bile çoğu evde tuvalet yoktu. Veya evin dışında bahçesindeydi. Ama bezden veya çalı çırpıdan bir kapısı olurdu. Karayazı'da tuvaletler tezek galaklarının arkasıydı, ama oralar تنها idi, kimse kimseyi görmezdi vs.

Yer yer ekili çoğu yerde mera alanlarda at sürülerinin, koyun ve sığır sürülerinin yayıldığı alanlardan geçerek ilerliyorduk. Almatı yakınlarında ekim dikim alanları, bağlar bahçeler çoğaldı.

Almatı'da hava hafif yağmurlu ve trafik oldukça yoğundu. Şehir içinde bir saat kadar zaman harcadıktan sonra garaja saat 19.00'da varabildik.

ALMATI (ALMA ATA)

KENT KİMLİĞİ: Derseniz ki Almatı nerede? Kazakistan'ın güney doğusunda çok güzel bir yerde. Tanrı Dağlarının uzantısı Trans-Alay Dağlarının Kuzey eteklerinde. Nüfusu bir milyon 200 bin, yüksekliği 800 metre. Serilmiş sanki devasa bir çınarın gölgesine keyif sürmekte.

Almatı'da AVM (Armada)

Almatı, Kazakistan'ın eski Astana'sı, Astana, başkentin Kazakçası. Çöle, bozkıra, sarıya inat, yeşilin bin bir çeşidi Kazakistan'ın en büyük kenti. Devasa ağaçlarla gölgeli, geniş cadde ve bulvarları, cana yakın insanları, kafamda serin bir yaz anısı Almatı. Tanrı Dağlarının alımlı güzel kızı, Türkistan coğrafyasının yüreği

Kazak bozkırlarının yüz akı, şehirlerin hası Almatı.

Almatı merkezinden Tanrı Dağlarının görünüşü

Almatı'ya vardığımızda yağmur çiseliyordu. Trafik çok yoğun, adeta adım adım ilerliyorduk. Yanımdaki bayan Kolgeyt dış macunlarının menejeri olan Türk patronun muhasebe islerine bakan bir kazaktı. Babası da benim gibi tarih öğretmeniymiş. İnince telefona sarıldı. Birçok yeri aradı. Oteller 10.000 Tengeden aşağı değildi.

“Bir Apartman dairesi var 6000 Tenge” dedi. Tamam dedim. Bir taksi çağırdı. Taksicinin de patronu Türk'müş. Türkçesi düzgündü.

“Şurada üç bine otel var” dedi. Oraya gittik. Fena değildi. Ama duş tuvalet yandaki odayla müşterekti. Yan odayı satmayacağınız burası sana ait dediler, odaya yerleştim.

!950 yılına dek burası Almalı Köyü iken Ruslar 1952’de burada bir askeri garnizon kurunca, kent bunun çevresinde hızla gelişmeye başlamış. Sonradan Kazakistan’ın başkenti de olunca gelişmesi daha da hızlanarak büyük, modern bir şehir haline gelmiş.

Sovyetlerin dağılmasından sonra, Çinin hızla büyümesi ve Çin’den çekinceler nedeniyle başkent Akmola (Astana) ya taşındıysa da Almatı yinede Kazakistan’ın ekonomik, kültürel ve sosyal başkenti olarak fonksiyonlarını sürdürmektedir.

Almatı’nın bulvarları çok geniş

Otele yerleştiğimde saat 18.30 falandı. Ama hava kapalı ve hafif bir yağmur olduğundan gece gibiydi. Bu yüzden oturup yazıları yazmam en doğrusuydu. Fakat bir şehre gelip otele yerleştikten sonra, şehri hemen keşfe çıkmak arzusu dayanılmaz bir duyguydu. Daha akşama en azından iki, iki buçuk saat vardı. Ayrıca otelci yanımdaki

paranın tamamını almış, hiç param da kalmamıştı. “Şeker değilim ya eriyecek, çıkıp yakınları bir dolaşayım. Hem ne zamandan beri hiç yağmurda yürümedim” diye dışarı çıktım.

Fakat bir süre sonra yağmur hızını artırdı ve sırlı sıklam oldum. Ayaklarım ve çoraplar dahi ıslandı. Geri dönmek de otelden uzaklaştığım için olanaksızdı. Önüme çıkan Armada adlı alışveriş merkezine girdim.

Almatı’da bir park

Burası eni boyu birer kilometre gelebilecek, bugüne dek gördüğüm en büyük AVM idi. İçini bir saatte dolaşamadım. Elbiselerim üstümde kurumuştur. Burada banka da vardı ama kapalıydı. Fakat bankomatlar çalışıyordu. Bankomattan her ihtimale karşı iki bin Tenge çektim. Çünkü öncelikle yanımdaki parayı

kullanmak istiyordum. Yanımdaki parayı kaybeder ve ya ters bir durum olursa bankomata başvururum diye düşünüyordum.

Armada'dan çıktıktan sonra da yağmur devam ediyordu. Yollardan selinti şeklinde sular akıyor ve gece gibi karanlıktı. Islanmaya aldırmadan yürüyerek otele geldim. Doğruca duşa girdim. Sonra da Taraz'ı yazabildiğim kadar yazıp yattım. 11.06.2012 Almatı

Almatı, yüksekliği 7000 metreyi aşan Tanrı Dağlarının eteği

Üşürken buzullarında /Karlarla kaplı Tanrı dağları /Sanki ısınmak için uzanmış aşağı /Elleri, ayakları, yüreği /Almatı.

Ertesi gün sabah 06.30- 09.00 arası da biraz çalışıp, dokuzda dışarı çıktım. Yine Armada'ya giderek buradaki Halk Bankasında para bozdurup, otelciye kalacağım sonraki günlerin parasını da verdim. Yoksa pasaportu vermiyor. Kazak polisi ise pasaportsuz dolaşanlardan rüşvet alıyordu.

Sonra da Almatı sokaklarına daldım. Armadanın ters yönünde ve yukardan aşağı uzanan caddeye girdim. Biraz sonra otogar sağımdaydı. Demek ki otel otogara çok yakınmış ve dün taksici bizi dolaştırmış diye düşündüm. Otogarda Bişkek arabalarını sordum her saat minibüs ve taksi vardı. Otobüs yoktu.

Bina ve yolların dışında kalan alanlar orman

Otogarın altından sağa devam eden büyük bir cadde vardı. Bunun üzerinde biraz ilerledim. Büyük bir köprüye gelince köprüünün arkasında geniş boşluktan karlı dağlar çok net görünüyordu. Buradan dağların fotoğraflarını çektim. Köprüde sarılıp öpüşen gençleri rahatsız etmemeye de dikkat ediyordum. Ama zaten onların umurunda değildim.

Buradan tekrar geriye, garaja geldiğim caddeye döndüm ve aynı caddeyi sonuna kadar gittim. Cadde sonunda karşıya geçmiyor ve yanlara devam ediyordu. Yani dört yollu bir kavşak yerine üç yollu bir kavşak oluyordu ve Almatı’da böyle üç yollu kavşaklardan epeyce vardı. Buradan sola dönerek yoluma devam ettim. Ormanın içinde açılmış geniş caddelerde yürüyormuş gibiydim. Ağaçlar devasa ve yollar geniş, ama kaldırımlar yollardan daha geniş parklar biçiminde olup siz kaldırım denilen o parkın içinden yürüyorsunuz.

Almatı

Bu yönde de iki kilometre kadar yürüdükten sonra tekrar sola dönerek yukarıya çıkan çok daha geniş bir bulvara girdim. Buradan Armadanın üstündeki caddeye çıkarak kenarları iki km olan bir dörtgen çizecektim. Düşündüğüm gibi caddenin sonunda Armada’ya vardım.

Saat 13.30 olmuştı. Burada Kebap Bey diye Latince bir yazı görmüştüm. Bütün dünya da kebab işlerini Türkler yapıyor ya, bu da Türk olabilir diye öğle yemeğine oraya gittim. Ama Türk değildi. Dönerin içine de ketçap, mayonez gibi hiç yemediğim şeyler koymuştu. Ama aç olunca zorunlu yedim.

Pazar

Otele gidip yarım saat uzandıktan sonra 14.30'da tekrar çıktım. Bu kez garaja inen yolun yukarı dağlara doğru giden yönünde bir süre yürüdükten sonra sağa dönerek iki kilometreden fazla yürüdüm. İlerde bu caddenin devamı da kapatılarak üç yol yapılmıştı. Burada çok büyük bir pazar vardı. Hemen her şeyin pazarlandığı bu pazarın kimi yerleri kapalı kimi yerleri açıktı.

Buradan aŖađıya dönerek biraz ilerleyince sabah yukarı çıktığım bulvardan aŖađı inmekte olduğumu fark ettim. Bu yüzden caddenin sonuna kadar gitmedim. Buradaki Metro'ya girdim. Burası da büyüktü, ama Armadanın yarısı bile değildi. Buradan biraz meyve ve içecek aldım. Bunlarla daha fazla dolaŖmamak için Metronun altındaki bulvardan, garajın yanından geçen bulvara çıkıp buradan yukarıya devam ederek otele geldim.

Küresel sermaye girmiŖ hemen Kazakistan'a (Metro)

Saat 18.30'du. Yarım saat dinlendikten sonra 19.00'da tekrar çıkarak yukarıdaki ana caddenin ara sokaklarına girip çıkarak buraları anlamaya  alıŖtım. Bunlar orman içi yolları gibiydi. Caddeden içerideki evlere giren yollar fazla geniŖ değil, ama çevresi ve kaldırımını

devasa ağaçlarla kaplı olduğundan kendinizi iki milyonluk koca şehirde bir orman yalnızlık ve ıssızlığında hissediyordunuz.

Geldiğimiz gün bu devasa caddelerde bu trafik nasıl bu kadar tıkanabilir diye düşünmüştüm. Bu gün şehri gezdikten sonra kendimce neden olarak bu ara yolların fazla kullanılmaması ve üç yol kavşaklarının trafiğin akışında kesintiler yaratması olarak gördüm. Şehir çok geniş yollarla çok büyük adalara ayrılmıştı. Fakat adaların içinde ana caddeden evlere dağılan ara sokaklar hem çok geniş değil ve hem de trafikte pek kullanılmıyordu.

Ara yollar ormana giriyor gibi

Ertesi gün Göktepe'den Almatı'yı seyretmek, müzeyi gezmek ve Almatı'nın en hareketli caddesi olan İpek Yolu Caddesinde yürümek vardı planımda. Fakat sabah kalktığımda hava yine sisli

puslu ve yağmur sinyalleri vardı. Bu havada Göktepe'den ne göreceğim diye düşündüm. Müze olayını da Rusya'ya girdiğimden beri her şehrin müzesine gittim, hiç birinde tatmin olmamıştım. Hemen hepsinde son iki üç yüz yıla ait eşyalarla resimler vardı.

Oysa şehri yeterince gezmemiş ve burada hiçbir Türk ile de görüşmemiş ve onların düşüncelerini almamıştım. Bu yüzden Taraz'da Esin beyin verdiği taksicilerden birisine telefon ederek Türklerin gittiği kafeyi sordum.

Osman Bey yıllardır Kazakistan'da ama Kazakistan'ı en iyi Kazak Ömer bilir diye beni ona götürdü. Osman bey önde.

ALMATI'DAKİ TÜRKLRTLE GÖRÜŞMELER

Taksici “Ben geliyorum, seni alıp görüşebileceğin insanlara götüreceğim” dedi. Bir süre sonra da gelerek beni aldı. Osman Bey diye Konyalı birisini aradı. Osman Bey uzun zamandır buradaymış. Ona telefonda “Türkiye’den bir ağabeyimiz gelmiş onu sana getiriyorum, evden çık sokağın başından seni alacağım” dedi.

Osman Bey öfkeliydi. Kızı 6 yaşını 2 ay geçtiği için mahalledeki Rus Okulu kaydını yapmamış. Yedi yaş diye tutturmuşlar. “Bu Yahudiler rüşvet bekliyor” diyordu.

Çocuğunu devlet okuluna göndermeyi düşünmüyordu. Çünkü öteki çocukları da Rus okulunda okumuşlar ve oradan memnundu. Hatta birisi de Fetullah Gülen’in kolejinden mezun olmuştu.

Kazak Ömer Bey ile Kazakistan ve buradaki Türkleri konuştuk

Osman Beyin dediğine göre, çocuğun iyi bir eğitim alabilmesi için Gülen okullarında okuması gerekiyordu. Devlet okullarında okuyanların ise Gülen kolejini kazanması olanaksızmış. Aslında burada ilköğretimin de amacı Gülen Kolejine girebilmekmiş, ama bu çok zor bir olaymış. Binlerce kişiden çok ciddi bir sınavla sadece 100 kişi alıyormuş. Hatır torpil rüşvet hiçbir şey de işlemiyormuş.

Burada karşılaştığım Kazaklardan veya Türkiye’den gelenlerden, bu okullarla ilgili olarak hemen hiç olumsuz bir eleştiri almadım. Türkiye’de siyasete malzeme yapılarak, yerden yere vurulan ve benim de şiddetle karşı çıktığım bu okullar buralarda ideal Türklüğü, ideal eğitim ve ahlakı simgeliyordu. Doğrusu bu duruma şaşırmadım diyemem.

Almatı’da

Bu eğitim sohbetinden sonra, benim gezi amacımın tarih araştırması olduğunu söyleyince ‘‘Kazak mer’e gidelim, bu konuları en iyi o bilir’’ dediler. Telefon açtılar, adam brosundaymış. Abay caddesi diye muhteşem bir caddeden geçerek oraya gittik..

Almatı İpekyolu Caddesi.

Kazak mer (Ömer Bilgen) Doğu Türkistan Altay doğumlu. Türkiye’ye üç yaşındayken gelmiş ve Kayseri’de yerleşmişler. Türkiye’de okumuş. İstanbul Üniversitesi Türk dili ve Edebiyatı mezunu. Türkiye’de Milliyetilikten hapiste yatmış. 1990’da Sovyetler dağılmak üzereyken Kazakistan’a gelip yerleşmiş. Ticaretle geçimini sağlıyor. Ömer Naci Bozkurt’un Vali olduğu dönemde Burdur’da birkaç ay bulunmuş. Bu yüzden Burdur’dan ortak tanıdıklar ıktı. Kazakistan, buradaki Türkler ve Türk Dünyası zerine uzun bir sohbet yaptık.

Buradan çıkınca Yürüyerek Kırşehirli bir iş adamının bürosuna gittik. O da Antalya'daki Bucaklı iş adamlarını tanıyordu. Bucaklıların esnaflığını övdü. Fakat Adam telefon konuşmalarından bizimle tam konuşmıyordu. Zaten Ben de biraz daha dışarıda dolaşayım istiyordum. Karnım da çok acıkmıştı. Osman Beyle çıkıp meşhur ipek yolu caddesine gittik. Türklerin gittiği kafeler bu caddedeymiş.

İpek yolu caddesi diğer caddelere göre daha küçük bir cadde ve onlara göre binaları çok, yeşili de en az olan caddeydi. Ama araç trafiğine kapalı olması ve insanların en kalabalık olarak burada bulunmasından dolayı önemli bir caddeydi. Kafelerin, restoranların ve sosyal faaliyetlerin merkeziydi.

İpekyolu Caddesi. Önünde havuzlar bulunan bir bina

Önce burada Türklerin çok bulunduğu söylenen bir kafeye gittik. Dört kişinin oturduğu bir masaya bizi de aldılar. Hoş beş

tanışma derken, Kayserili bir esnaf, Kazaklar aleyhinde atıp tutuyor, bunlar Türk ise ben Türklükten vazgeçiyorum. Yıllarca Türkiye’de Türklük kavgası verdim, hapislerde yattım, ama bunlara değmez imiş gibi sözler söylüyordu.

Osman Bey, “Arkadaşımızın kızının başına bir iş geldi de, onun için morali bozuk” dedi.

Sonra oradakilerden birisi olayı açıkladı. Meğer bir kaç kazak genci, bu arkadaşın dokuz yaşındaki kızı, bir yaşındaki kardeşini bebek arabasında gezdirirken, elindeki telefonu almak için yumruklayarak bayıltmışlar. Telefonu alıp bebek arabasını da devirip kaçmışlar ve polis de bunları bulamıyoruz diyor. Çocuk, hafıza kaybına uğramış, psikolojisi sıfır.

Almatı’da yaşayan Türklerin sorunlarını konuştuk

Bu arada kızın babası olan bu arkadaş, çocuğunu belki psikolojisi düzelir düşüncesiyle Türkiye'ye göndermek istiyor, fakat bu sefer de kızı ayrı pasaport isteniyormuş ki ayrı pasaportun çıkması bir ay. Kazak pasaportu al hemen verelim diyorlarmış, “Ölürüm de almam” diyor vs.

Elbette ki böyle olaylar her ülkede olabilir ve olmaktadır. Bu yüzden kazak halkını suçlamak doğru değildir. Fakat normal bir hukuk devletinde bu tür olaylar polisin keyfiyetine bırakılamaz. Maalesef gezdiğim Türk Cumhuriyetlerinin hepsinde de polis hukukun üstünde yer alıyor. Herkes bu konudaki düzensizlik ve Kazak polisinin rüşvet alarak ölümlü olayları bile kapatabildiğine ait bildikleri olayları anlattılar.

Kafede sohbet

Berber Ali'yi kandıran kızlar, bir iş adamının birlikte olduğu kızların hizmetçisini öldürmesi ve polise verilen 20-30 bin dolarla polisin başka yerde düşmüş ölmüş raporu hazırlayıp olayı kapatması, Osman Beyin ilk geldiği yıllarda çalıştığı bir şirketteki aşçı kızın hamileliğini saklamak için karnını boğması ve çocuğun ölüp kadını zehirlemesi, doktorun 500 dolar getirirmeden ameliyat etmediği için kadının ölmesini unutamadığı ve kendisinden olayın sakladığı için vicdan azabı duyduğu vs pek çok olaylar anlatıldılar. Hemen hepsi de poliste başlayıp poliste bitiyordu.

Almatı

Kazakistan'da her şeyin rüşvet ve hırsızlık temelinde geliştiği, çünkü ortalama aylık gelir 300 dolar ama bir odanın kirası 400 dolar. Bir kilo meyve 4-5 lira. Herkesin yaşadığı yaşamı bin dolarla sağlamak bile olanaksız. Öyleyse nereden gelir bu değirmenin suyu?

Herkes herkesten rüşvet alır. Hırsızlık ise komünizm döneminde çalınan devletin malı ve çalan herkes olduğundan ahlaki bir değer olarak benimsenememiş ve olağan bir davranış kabul ediliyor. Özellikle cana kastedilmeyen hırsızlıkları polis bulup çıkarmak yerine, davalıyı vazgeçirmek için bürokratik yoldan baskı yapıyor. On kere mahkemeye gidip geleceksin, on günlük iş kaybını düşün falan derler, çalınana ortak olurlarmış vs.

Almatı

Ben burada bir yemek yedikten sonra kalkıp biraz daha dolaştık. Cadde üzerinde bir resim sergisi vardı. Onlara baktık.

Sonra da bir başka kafenin önünde oturanları Osman Bey selamlayınca, bu kez onlar çağırdılar. Burada cemaat okulları konusunda onların da görüşünü alayım dedim. Genel kanı olumlu

olmakla birlikte kafeyi işleten, Bişkek Üniversitesi mezunu Oğuzhan Nuhoğlu “Alan genişledikçe bozulmalar da olmakla beraber genelinde iyi” dedi.

Burada üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışan Ziya Doğan, Gülen’in kısa hayat hikayesiyle birlikte, okullaşma sürecini anlattı. Gülen okullarını Türkiye’nin dışarıya açılan ışığı olarak tanımladı.

Osman Bey ona “Emperyalizm din üzerinden geliyor. Dergahtan hançerleniyorsunuz. Din içi boşaltılarak herkese mavi boncuk dağıtıyor. Gelişmeler küresel ekonomiye ters olsa hemen önü kesilir. Aslında biz veya diğerleri mayın eşekleriydik. Sınırı temizledik artık ötekiler gelecek” dedi.

Oğuzhan “Eğitim iyi, okullar mükemmel ama bazı şeyler sorgulanmadan emir komuta zihniyetiyle yapılıyor ve gizlenmeye çalışılsa da taassup var” dedi. Sohbet gece 23.30’a dek devam etti.

Ben ertesi gün Kırgızistan’a gidecektim. Ama ertesi gün bana gösterecekleri çok şey olduğunu söylediler. Bunun üzerine bir gün daha Almatı’da kalmaya karar verdim.

Fakat benim Kazakistan’da kalma sürem ayın 14’ünde bitiyordu. Ayın 14’ünde çıkarsam saat farkıyla süreyi geçirmiş olabilirdim. Zaten polis de rüşvet için böyle bir bahane arar. O yüzden son anda yine ayın 13’ünde Kazakistan’dan çıkmaya karar verdim.

Benim bir ay kalma hakkım varken, neden 4 Hazirandan 14 Hazirana kadar süre tanıdıklarını da bilmiyorum. Atırau polisinde kayıt yaptırırken bana böyle bir şey de sormadılar. Ama Atıray’da bana yardımcı olan ve dilekçemi dolduruveren tur operatörü Aknyet Yessenov öyle yazmış olabilir diye düşündüm.

Sohbetin sonunda gecenin bu geç saatinde sokağa çıkmamın tehlikeli olduğunu söylediler. Oğuzhan beni arabasıyla otele kadar getirdi. Vedalaştık.

Almatı

ALMATI'DAN BIŞKEK'E YOLCULUK

Ertesi günü saat dokuzda otogara gittim. Otogarin bir bölümü gümrük gibi şeritlerle ayrılarak Kırgızistan yolcularına ayrılmıştı. Saat 10.00'da bir minibüsle Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e hareket ettik. Otobüs bırakın şehirlerarasını, ülkeler arasında bile yoktu. Minibüsler şehir içi dolmuşlar gibi, dolunca kalkıyordu.

Yanımda Kırgız bir genç kız, arkamdaki koltukta, ben yaşlarda bir Uygur köylüsü vardı. Türkçesi mükemmeldi. Ve bir tarih

profesörü kadar da Türk tarihi hakkında bilgiliydi. Uygur'da doğmuş ama sonradan buraya göçmüşler. Oraya da sık gidip geldiğinden, tüm şehirlerini biliyordu. Benim Türkiye'den geldiğimi öğrenince kızı kaldırıp yanıma geldi.

Almatı

Yolculuğumun 39. Gününde /Bindim bir minibüse
Ve çıktım yine gurbette /Bişkek diye bir bilinmeze.

Minibüs küçücük /Yanımda genç bir kız./Türkiye'den geldiğimi
öğrenince /Kızı kaldırıp yanıma geldi /Uygur asıllı bir Kırgız.

Türk tarihini anlatıyor /Ve “Dünyanın en güzel yeridir” diyor
Orta Asya /Yakalamış tam hız /Anlatıyor, anlatıyor bana
Köylü kılıklı yaşlı Kırgız.

Oysa hiç rastlamamıştım buralarda /Türk'üm diyen bir insana
Ama bu adam saatlerdir /Türk propagandası yapıyor bana
Herkes Kazak, Kırgız, /Türkmen, Özbek ama /İnanmıyordum kimse,
/Türk olduğuna.

Bakmayın bu adamın /Böyle cahil görünümlü /Basit bir köylü
olduğuna. /Bilgeliği çıkıyor ortaya konuşukça.

Kırgızistan Kırsalından

Fakat, heyhat... /Uygur asıllı Kırgız'la /Ayrıldı yollarımız
Tokmak sapağında. /Düşlerim Bişkek üzerine /Bundan sonra.
13.06.2012 Bişkek

Almatı Bişkek arasında kırsal

Ben Bişkek'ten sonra Çin'in Uygur bölgesine gideceğimi söyleyince, Uygur asıllı bu bilge Kırgız, gideceğim şehirleri ve nereleri görmem gerektiğini anlattı.

“Halk iyidir ama Kıtaya çok dikkat et. Kıtayın siyasetine erilmez. Kıtayda oyun çoktur. Türklüğü Orta Asya'dan sürüp çıkararak hep Kıtay (Çin) politikalarıdır” diye tembih etti.

“Bişkek'te kaldığın süre içinde de Tokmak yakınlarındaki Balasagun'u görmeden gitme. Türklüğün en önemli merkezlerinden biridir” dedi.

Almatı'dan yola çıktıktan  buçuk saat sonra kazak gümrüğüne geldik. Burada biraz yığılma vardı. Çünkü Almatılılarla Bişkekliler her gün Burdur Antalya arası gibi gidip geliyorlardı.

Kazak Gümrüğü ile Kırgız Gümrüğü arasında bir köprü vardı. Köprünün altında akan u Nehri iki ülke arasındaki sınırı oluşturuyordu. Köprüyü geçip Kırgız Gümrüğüne gelince beni ayırarak içeri gireceksin, dediler. İçeride pasaportumun fotokopisi çekip gönderdiler. Buradan Bişkek fazla uzak değildi.

Almatı Bişkek arasında sonsuz sınırsız ovalar uzanıyordu. Ovalar kimi yerde ılız otlarla kaplı bozkır iken çoğu yerde tarıma elverişli ve yeşili bol alanlar halindeydi.

KIRGIZİSTAN GEZİSİ

Orta Asya'da /200 bin kilometrekare alanı

Altı milyona yaklaşan nüfusuyla /Tanrı Dağlarının koynunda

Cennetten bir köşedir /Kırgızların vatanı.

Kırgızlar tarihi bir Türk boyu /Rusça ve Kırgız Türkçesidir konuştuğu

Bu topraklar eskiden Göktürklerin /Uygurların, Karahanlıların

Şimdi de Kırgızların yurdu. /Başkent Bişkek'te, Aymatov

Ve ulusal kahraman Manas heykeli /Kırgızların onuru.

Kırgızistan haritası

KISACA KIRGIZİSTAN TARİHİ

Altay dağları eteklerinde yaşayan "Kırgızlar", Mete Han'ın tüm Türk Boylarını bir araya getirerek kurduğu Büyük Hun İmparatorluğuna katıldı. Yaklaşık 300 sene Hun İmparatorluğuna bağlı kalan Kırgızlar, Hunlar zayıflayınca MÖ. 50 yılından sonra bir devlet teşkilatı oluşturmada, kendi boy beylerinin yönetiminde yüzyıllarca bağımsız yaşadılar. Fakat 680 yılında Mukan Kağan Kırgızları Büyük Göktürk devletinin kattı.

Kırgızlar, 630 yılında Doğu Göktürk Devleti yıkılınca yine Hunların yıkılışından sonra olduğu gibi kendi kağanlarının yönetiminde bağımsız yaşadılar. İkinci Göktürk devleti kurulunca 690 yılında kendi istekleriyle Göktürlere katıldılar.

İkinci Göktürk Devleti de yıkılınca, yerinde kurulan Uygur Türk Devletine katılmayı kabul etmedir. Eskisi gibi tekrar bağımsız hareket ederek, Uygurların kuzeyindeki bölgelere yayılarak güçlendiler. Bu arada Çin entrikalarıyla zayıflamış olan Uygurlara 840 yılında son vererek ilk defa bağımsız bir Kırgız Devleti kurdular.

Aynı dönemde bir başka Türk devleti olan Karahanlılar da kurulmuştu. Ama Kırgızlar Anayurt Ötüken'de doğu yönünde, Karahanlılar ise batıya doğru genişlediği için çatışmadan yaşadılar. Fakat doğuda Moğol asıllı Karahitayların baskısı karşısında Karahanlı yönetimine gönüllü katıldılar. Karahitaylara karşı 200 sene kadar Karahanlılarla birlikte mücadele etmelerine karşın 1205'te Kırgız toprakları işgal eden karahitaylar Karahanlılara da son verdi. Arkasından Cengiz han daha büyük bir Moğol tehdidi olarak tüm Türk coğrafyasını ele geçirdi. Ve Moğol hakimiyeti 1703 yılına dek sürdü.

Moğol hakimiyetinden kurtulunca eski yurtlarına doğru göç ederek bugünkü Kırgızistan'a geldiler. Bağımsız devlet kuracak güce

sahip olmadıkları için burada bulunan Hokan Hanlığının yönetimine girdiler. Ama Hokantların nüfusu az olduğu için kısa sürede bu devleti ele geçirerek Bir Kırgız devleti haline getirdiler. Bu şekilde güçlenerek gelişen kırgız devletine, 1800 lerde başka bir Türk hanlığı olan Buhara Emirliği Türk coğrafyasına sahip olmak için rakip oldu.

Bu iki Türk devleti kıyasıya çatışırken Ruslar da Türkistan'ın büyük bir bölümünü sömürgeleştirmişti. Hokant Buhara birbirini yerken Ruslar 1864'te Çimkent'i işgal etti. 1876'da Hokant Hanlığı dağıtıldı. Ruslar bundan sonra da tüm Türk coğrafyası ve Sibirya'yı sömürgeleştirdi. Kırgızlar 1916'da Rus yönetimine karşı ayaklandılar.

1916 Kırgızistan ayaklanması: Kırgızlar, 1876 yılında Hokant Hanlığının dağılmasından sonra Rus yönetimine girmişti. Ruslar Kırgızistan'ı Ruslaştırmak için onların verimli topraklarına Rus göçmenler getirip yerleştirerek çok sayıda Rus köyü kurdular. Böylece topraklar Kırgızlardan Ruslara geçti. Öyle ki, %6 olan Rus nüfus toprakların %58'ine sahip olmuştu.

Arazinin daralmasıyla tarımsal üretimi düşen Kırgızlar, orman ve otlaklara el konulması yüzünden hayvancılık olanakları da ellerinden alındığı gibi sürekli vergiler de artırılıyordu. Yetmedi 1915 yılında askerlik yapmadıkları için bir de %21 askerlik vergisi koydular. Ayrıca 1916 yılında istenen 40.899.244 pud pamuk, 38.044 kare arşın keçe, 3.109.000 pud pamuk yağı, 299.000 pud sabun, 300.000 pud et, 50.000 pud kene otu, 473.928 pud balık, 70.000 at, 12.797 deve ve 13.441 çadır Rus Cephesine gönderilmiştir.

Çüy vadisindeki Panfilov kolhozundan 1896 doğumlu molla Mergenbaev Meder içinde bulundukları durumu hatıralarında şöyle dile getirmiştir: “Çar'ın adamları Kırgızları çok aşağıda görüyorlardı. Ruslar, Tokmak'a gelen Kırgızların malına mülküne döverek zorla el koyuyorlardı. Bu tür olaylar 1916 da yoğunlaşmıştı”

Aynı şekilde Kemin bölgesindeki Lenin kolhozundan 1895 doğumlu Karabaev Toktaalı ise, “Tölögön ve Seksenalı adlı Kırgızlar yaylaya giderken nehrin suyu çoğaldığından dolayı Rusların köprüsünden geçerler. Ruslar bizim köprümüzden geçtiniz diye, 12 yılklarını alıp vermezler. Buna sinirlenen Cunuş adlı genç 12 yılkiya karşılık Rusların 6 öküzünü alır. 2 Rus peşinden gelip ateş edip öldürür. Kırgız genci öldürdüğü için o Rus’u kimse cezalandırmadı. Bu olay 1916 da yaşandı. Rusların bunun gibi davranışları Kırgızların dayanma gücünü bitirmiştir.”

Kırgız halkının en önemli topraklarından, otlak yerlerinden ve su kaynaklarından mahrum kalışı sonrası içine düştüğü fakirlik, açlık ve kitlesel ölümlere neden olmuştur. İsyanının diğer bir nedeni ise halkın derdini anlatacağı bir merciin bulunmaması idi.

Bayalı Isakeoğlu 1916 yılı adlı makalesinde hapse atılan bir Kırgız’ın mektubunu bu konuya örnek göstermiştir. Mektupta, “şikâyet verilecek yer yok. Çünkü kimse Kırgızların şikâyetine bakmıyor.”

Karakol’un ekin ekme müfettişi T. Karataş da Kırgızların karşı karşıya kaldığı durumu şu satırlarla dile getirmiştir: “Koca El (polis memuru Zonin) gece Kırgızlara gelip “çabuk koyun kesip pişirin” diye emir verdi. Kırgızlar “hayvanlar dağda şimdi kesmeye koyun yok” dediler. Bunu duyan Zonin, “ister bebek kesin ister hayvan, ama et olsun” dedi. Sonra hızını alamayıp bir sürü Kırgızı gücünün yettiği kadar dövdü. Bir başka örnek, Karkıra bölümünün polis komiseri Yarbay Rumşeviç sabahları Kırgızları evinin önüne sıraya geçirirdi. Rumşeviçin işi bitinceye kadar saatlerce ayakta dik duruyorlardı. İş bitince evinden çıkar ve Kırgızları kırbaçlardı.

Bütün yaşanan zorluklar halkın arlık sömürü sistemine olan nefretini günden güne oaltmış ve ondan kurtulmanın yolunu aramaya zorlamıştır.

Sürekli sömürülen Kırğız halkı bu arada 1. Dünya Savaşı başlayınca önce askere gitmedikleri için vergileri artırılıp hayvan ve ürünlerine el konurken bunlar yetmezmiş gibi 1916 yılında bir de geri hizmetlerde amele olarak çalıştırılmak üzere 19-43 yaş arasındaki erkekler haziran ayında hasat vakti askere çağrılır.

Kırğızların, Karakol 7150, Narın 2200, Bişkek 11530, Talas 1794, Güneyden Oş ve Celalabad 12300 asker olmak üzere toplam 35.874 amele asker vermeleri gerekiyordu. Zaten geçim sıkıntısı içindeki Kırğız halkı temmuz 1916’da ayaklandı.

Bu konuda Yettisuv vilayet valisi İ.A. Alekseyev şöyle yazmıştır: “Kırğız isyanlarının temel sebepleri son on yıl içinde onlara ait 200 bin desyatina toprağın kamulaştırılması oldu. Orman alanlarının ellerinden alınması da kötü sonuçlar doğurdu. Sonunda Kırğızlar hayvan bakmak için yaylaların yetmemesi dolayısıyla çok zor durumda kaldılar. Pişpek ve Prjevsk’a Rusya’dan gelen 40 bin ailenin yerleşmesi Kırğızların ekonomik çıkarlarına zarar vermiştir”

Rus ordusu ve silahlandırılan Rus köylüleri, Kırğız köylerini yakıp yıktı. Kırğızlar pek çok bölgede ayrı ayrı ayaklandığın, yani merkezi birlik oluşturamadığın ve silahlarının yetersizliğın nedeniyle başarı sağlayamadı. Kesin rakamlar olmamakla birlikte kadın, erkek, ocuk, yaşlı ayırmaksızın 100 bin ile 300 bin arasında insan öldürülerek etnik temizlik yapılmıştır.

Ayaklanma ncesi Kırğızistan’da 900 bin insan yaşamakta olup bunun 770 bininin Kırğız olduğu hesaplanmaktadır. 1918 sayımlarında ise Türkistan Sovyet zerk Cumhuriyetin nüfusu 5 milyon 250 bin olarak saptanıp bunun % 10’unun Kırğız olduğa belirtilmiştir ki bu hesaba göre isyandan iki sene sonraki nüfus, Kırğız

nüfusun hiç artmadığı düşünülse bile 770 000-525.000=245 bin kayıp vardır. Bu veriler de göstermektedir ki, kayıp sayısı 300 binden fazla bile olabilir.

Yukarıdaki rakamları değerlendirmek gerekirse Kırgızlar bu isyan sırasında yaklaşık nüfuslarının yarısını kaybetmiştir denilebilir. Çünkü isyan sonrası Göçmen Yerleştirme Başkanlığı kayıtlarına göre Pişpek'in Kırgız nüfusu %54, Issıkgöl Kırgızlarının sayısı ise %73 azalmıştır. Çin'e kaçanların çoğunluğunun önu kesilerek öldürüldüğü için kaçabilenlerin 100 binden az olduğı düşünölmektedir.

Devlet Dumasının üyesi A.F. Kerenskiy 1916 yılının yazında Türkistan bölgesini gezmiş ve Duma'nın 13 Ağustos'taki toplantısında isyanı bastırarak birliklerin yerli halka yaptığı caniliğı şöyle dile getirmiştir. "Cezalandırıcılar bölüklerden, piyadelere, süvari ve topçulardan meydana gelmekte idi. Bölük komutanı karşısına çıkan bütün köyleri, tüzem halkını, yaş ve cinsiyetine bakmadan katletme emri vermiştir."

BİŞKEK

Kırgızistan'a saat 14.00 civarında geldik. Zaten Bişkek sınırı 25 kilometre uzaklıktaydı. Bişkek'e yaklaştıkça coğrafya iyice canlandı. Bişkek'e devasa ağaçların arasındaki çok geniş bir bulvardan girdik.

Bişkek'in girişindeki bulvar

KENT KİMLİĞİ

800 metre yükseklik /Bir milyon nüfusuyla /43 derece kuzey enlemi /75 derece doğu boylamında /Kırgızistan'ın başkenti.

Fakat şimdilik /Bir boşluk Bişkek kafamda /Sanki görünmez bilinmez /Boş bir sayfa.../Çünkü okumadım onu daha.

Oysa otuz kilometre uzağımda /Görüş alanımın içinde
Yaslanmış karlı dağlara /Kaybolmuş ormanların arasında.

Ve gelmek üzereyim işte... /Artık çok yakınım Bişkek'e.
Bir varsam, bir otel bulsam /Bir de yerleşsem otele
Hemen çıkacağım /Bişkek'i keşfe.

Oteldeki kat görevlisi bayanlar bugün senin doğum günün dediler.

Otele yerleşip çıkmam fazla sürmedi. Zaten otel Çüyü Caddesinin bir sokak üstündeydi. Hemen kaydımı yaptırıp 3. Kata çıktım. Buradaki kat görevlisi bayanlar nüfus cüzdanıma bakınca bugün senin doğum günün, dediler ve doğum günümü kutladılar. Ben bugüne dek hiç doğum günümü kutlamadığım için farkında değildim ve zaten gerçek doğum günüm de belli değildi.

Kaldığım otel

Otelde oyalanmadan, sırt çantamı yatağın üstüne atıp çıktım. Saat 15.00'ten 21.00'e kadar altı saat Bişkek'te sokaklara saldırırcasına dolaştım. Çünkü bir şehre varınca plansız ve rastgele kaybolurcasına dolaşmayı alışkanlık haline getirmiştım. Planlı dolaşmada karşına ne çıkacağını biliyor ve hep onun karşına çıkmasını beklediğiniz için başka şeyler gözden kaçabiliyor.

Otelden Çüy Caddesine indiğimde karşıma çıkan ilk muhteşem yapı Cumhurbaşkanlığı Sarayı oldu. Caddede sağa dönünce, saray solumda kaldı.

Burada u Nehri, vadisi, ovası gibi u sözcüğü çok kullanılıyor. uy veya y olarak da kullanıldığı gibi cadde isminde uy veya Çuiski olarak kullanılıyor.

Bölgenin diğerk önemli şehirleri gibi Bişkek de u Nehri vadisinde kurulmuş bir şehirdi. u veya uy Nehri 1300 kilometre uzunluğuyula Kırgızistan'ın en uzun akarsuyudur. Tanrı Dağlarının buzullarıyla beslenen nehir, Issık Gl yakınlarına dek geldikten sonra bir büklüm yaparak gle dökülmeden ilerleyerek Muyunkum lnde kaybolur. Nehir akış hızı çok yüksek olduğ için kışın buz tutmaz.

Çu Nehri

Çuy caddesinin sağında, yüz elli iki yüz metre ilerleyince önüme çıkan ve kaldırımdan iç tarafa 150-200 metre uzanan, oldukça görkemli bir yapı vardı. Ve yine bu görkemli yapının 150-200 metre ilerde tam karşısında aynısı inşa edilerek bir simetri oluşturulmuştu.

Bunların arasında ve 150 metre kadar iç tarafında bu iki simetrik binayı bir birine bağlayan ve mimari olarak bunları tamamlayan bir başka bina daha vardı. Bu simetrik yapıları birbirine bağlayan binanın önünde Cengiz Aymatov'un normal boyutlarda bir heykeli vardı. Yan tarafında arkada da üniversite var.

İşte bir tarafı Çüy Caddesi olan ve diğer tarafı bu üçlü yapının arasında kalan alan, meydan, park havuz ve eğlence yeri olarak bir işlev yüklenmiş.

Başkent Bişkek’te simetrik yapıların arasındaki meydan

Bu orta büyüklükteki meydan dahil, buradaki bu görkemli yapıların kapladığı alan da dahil toplam alandan daha büyük bir alan bunların tam karşısında, caddenin öteki tarafında yer alıyor. Bu iki meydana caddeyi de dahil ettiğinizde ortaya çok daha büyük bir meydan çıkıyordu. Bana müzeyi gezdiren çocuk bu büyük alanın Ala-Too Meydanı olarak adlandırıldığını söyledi.

Karşı tarafta, yani Çüy Caddesinin solundaki büyük meydana da yine havuzlar, ağaçlar çiçekler, oturma ve gezinti alanları var. Çocuk “Buraya Ploşet diyorlar” dedi.

Meydandaki havuzda oynayan çocuklar

Karşıdaki meydanın tam ortasında Manas'ın at üzerinde devasa bir heykeli var. Başka heykeller bunun tamamlayıcısı durumunda. Manas Türklerin Nogay Boyundan olup, Çin ve Moğol asıllı Kalmuklara karşı savaşarak, Kırgızların birliğini sağlamış ulusal bir kahraman.

En önemli Türk destanlarından olan Manas Destanı, 500 bini aşan dizesiyle, dünyanın en uzun destanıdır. Destanda Manas, oğlu ve torununun Kırgızların düşmanlarıyla mücadeleleri anlatılırken, Kırgızların sözlü tarihi de özetlenmektedir. Dilden dile kuşaktan kuşağa aktararak gelen bu destan, Türklerin örf adet ve gelenekleri, Türk töresi, Anayurt kültürümüz ve mitolojisi hakkında bilgileri de günümüze taşımıştır.

Manas Heykeli ve arkasında Tarih Müzesi

Manas heykelinin arkasında devam eden meydan Tarih Müzesine kadar gidiyor. Hatta müzeyi yanlardan dolaşarak aşağıdaki caddeye ve oradan parlamento binasına kadar devam ediyor.

Ploşet'in sonunda sağa dönen caddeye girdim. Burası bir caddeden çok 100 metre genişlik ve kilometreleri bulan uzunlukta bir parkın içinden geçen yollar gibiydi. Çünkü üç şeritli gidiş yolu 10 metre ise, kaldırım bundan daha geniş, ince uzun bir park gibiydi. Aynı durum geliş yönünde de vardı.

Ama asıl şaşırtıcısı bu geliş ve gidiş yolları arasında bunların toplamından daha geniş bir alan parktı. Bu cadde Çuiski caddesinden sağa dönerek şehrin iç kesimlerine doğru uzanıyordu.

Çuyiski Caddesi

Çünkü caddenin sola dönen karşı tarafı, Manas heykelinin bulunduğu meydana bitişik bir park gibi olup burada resim galerisinde ressamlar resimlerini yapıyor ve sergiliyordu. Parkın bir köşesinde genişçe bir alan üstü kapatılarak galeri haline getirilmişti.

Bu park da Parlamentonun önünden geçen yola ve aşağıdaki Çuiski caddesine paralel bulvara kadar devam edip, sonrasında yine yukarıdaki parklı yolun karşısında aynı şekilde sola devam ediyordu.

Yani Erkinlik park adlı bu cadde, gerçekten bir bulvardan çok bir park özelliği taşıyordu. Çuiski caddesi ile altta ona paralel uzanan Abdi Momunov cadeleri arasındaki dört yollar ile kesintiye uğrasa da, Abdi Momunov'dan aşağıya yine bir park gibi devan ediyordu.

Parkta resim galerisi olarak kullanılan alan ve resimler

Zaten Başkanlık sarayı ile meydan arası da meydana bitişik bir parktı. Burada da ikiz kuleler gibi yükselen kulelerin aşağı bölümünde heykeller vardı. Bu yüzden Erkinlik parkı bulvarının kesintiye uğrayan bölümü, Manas'ın solundaki bu parkla bir simetri oluşturarak denge sağlıyordu. Bu parkın bir tarafı resim galerisi olup ortada aşağıda Gurmancan Datku adlı, Ruslara karşı mücadele veren bir kadının heykeli vardı.

Kırgız kadın kahraman

Erkinlik (özgürlük) park caddesinde bir kilometreden fazla yürüdüm, Park özelliğinden hiçbir şey kaybetmeden devam ediyordum. Bir de öyle bin emek ve masrafla yaratılmış çimler ve onların biçilmesi bakılması gibi bir durum da yoktu. Parkın ağaçsız alanları doğal otlar, çayır çimen, hatta birçok yerde çilekler alanı ayırık gibi sarmıştı.

İkiz kuleler ve aşağıda Manas'ın karşısındaki meydan

Meydandan arkaya doğru ilerleyerek, Çuiski caddesine paralel Abdi Monumov caddesine geçerse burda caddenin meydan tarafındaki parklar Tarih müzesinin arkasında birleşiyor. Müzenin arkasındaki Lenin heykeli Parlamentoya bakıyor.

Abdi Monumov caddesi, Başkanlık Sarayının arkasındaki Panfilov Parkın girişinde bitiyor. Panfilov Parkı diğer parklarla da birleşerek tüm yapıları ve meydanı içine alıyordu.

Bişkek'te bir bulvarın ortasındaki yaya yolları, orman parkı gibi

Parkın girişinden Abdi Monumov'da biraz yürümek gerekirse, parkın çıkışında caddenin hemen başında sağda Kırgız drama tiyatrosu var. 100-150 metre kadar ilerisinde solda parlamento ve sağda Lenin heykeliyle tarih müzesi var.

Lenin heykeli arkasında müze ve karşısında Parlamento binası

Parlamentodan sonraki bina ise Amerikan Asya Üniversite Merkezi olup çevresindeki yapılarla uyumlu bir görünümü var. Karşısında ise erkinlik park bulvarının tamamen parka dönüşerek kesintiye uğradığı bölüm var.

American University Central Asia yazan bina

Erkinlik parkın sonundan aşağı inen yolu geçince yine bir park var. Ya da parklar yolun karşısında da devam ediyor da diyebiliriz. Bu devam eden parkta Rus tiyatrosu var. Bunun üstünde, Çuiski tarafındaysa sinema ağırlıklı bit tiyatro var. Kino tiyatro deniliyor.

Buradan Çuiski caddesinde ileri yürüyüşe devam edince, sağda yukarıya çıkan Tınısta caddesi var. Bu bulvar değil, ama geniş kaldırımlarındaki ağaçlar nedeniyle yine orman veya park görünümü sergiliyor. Buraya girmeden geçtim.

Tarih müzesinden görüntüler

Buradan sonra yine sağına devam eden Yusuf Abduramanov caddesi var. Burası ticari faaliyetlerin yoğun olduğu bir cadde. Caddeye dönünce sağda Kırgız Telekom binasına bitişik bir saat kulesi var. Özellikle döviz bürolarının bu kadar çok olduğu bir başka yer görmemiştim. Bir dolar 47 Som'du. Dolayısıyla bir lira da 26,5 som civarındaydı.

Kırgız Telekom ve saat kulesi

Bu Abdurrahmanov caddesinde iki kilometreye yakın yürüyerek ilerideki üst geçidin üzerinden, şehrin dayandığı karlı dağların fotoğrafını çekip caddein karşı tarafından geri döndüm.

Yeni bir şehre vardığım zaman, otele en yakın bir noktada, şehrin diğer yerlerini ona göre kafamda planlayabileceğim bir merkez

seçerim. Burada da merkezim Ploşet ve çui caddesiydi. Bu yüzden tekrar çuyi caddesine indim.

Caddenin kaldırımında peyzaj ve havuzlar

Yürüdüğüm caddenin Çuyi caddesini keserek aşağıya devamında, caddeden başka bir şey görünmüyor desem yeridir. Koca cadde bir orman içi yolu gibi görünüyor. Hani arada bir caddeye bakan devasa binalar varsa da, bunlarda devasa ağaçların arasında kayboluyordu.

PİŞPEK NASIL BİŞKEK OLDU

Şehrin Bişkek adını alması ise Pişpek adlı bir Kırgız kahramana dayandırılmaktadır. Söylentiye göre 1766'da Kazak Hanı Abılay'a karşı kahramanca savaşan Pişpek ölünce bu bölgeye

gömülmüş. Bölge 1825'te Hokand Hanlığı'na bağlıyken burada Pişpek adlı bir kale yapılmıştır. 1863'te buralar Rusların eline geçince, kalelerin yerine Rus garnizonları yapılıyor. 1868'den itibaren bölgeye gelmeye başlayan Rus göçmenleri için köyler kuruluyor. Çin'deki dinî ve etnik çatışmalardan kaçan Çinli Müslüman Dunganlar da Bişkek'e gelince 1900 yılında şehrin nüfusu on bine yaklaşıyor.

Bişkek

Bişkek modern ve planlı bir şehir olup planları 1878 de çizilmeye başlıyor. Şehirde kuzeyden güneye, doğudan batıya birbirini dik kesen ve birbirine paralel yollarla ızgara planı uygulanmış. Tanrı Dağlarından gelen sular kanallarla şehrin caddelerine yönlendirilerek, kanalların kenarları ağaçlandırılmış. Şehirde on altı yatay ve yirmi altı dikey cadde olduğunu söylediler.

Bişkek'in adı 1926 yılında Frunze olarak değiştirildi. Şehre komünist önderlerden Bişkek doğumlu Mihail Vasileviç Frunze'nin adı verildi. Kırgızistan 1991'de bağımsızlığını kazanınca şehrin adı yeniden Bişkek oldu.

Bişkek'te geniş caddeler

Bişkek'in inşa ve gelişiminde göçmenler, sürgünler ve esir askerler önemli rol oynamış olup II. Dünya Savaşı yıllarında Ukrayna ve Rusya'dan çok sayıda meslek sahibi insan Bişkek'e göç ettirildi. Yine II. Dünya Savaşı sırasında esir alınan askerler ve sürgünler de Bişkek'in inşasında önemli rol oynadı. Özellikle 1944'te Stalin tarafından sürgüne gönderilen Alman, Karaçay, Çeçen, İnguş, Kumuk, Kabardin, Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları ve diğer sürgünler, şehrin gelişimine büyük katkı sağladı. Bu sürgünlerden bazıları 1956'da bazıları da 1991'den sonra vatanlarına geri döndüler. Fakat Kırım Tatarları ile Ahıska Türkleri yaşamlarını hala Bişkek'te sürdürmektedir.

Bişkek'i özetle anlatmak gerekirse üç devasa şeyden söz etmek gerek. Devasa geniş caddeler, devasa büyüklükte binalar ve

bunları yutan devasa bir orman. Şehrin dışında bunlara ilave edebileceğimiz yine devasa büyüklükte iki şey daha var. Bunlardan birisi Tanrı dağları ki, Kırgızistan'da yüksekliği 7000 metreyi geçiyor. Ve Kırgızistan topraklarının tamamı Tanrı dağlarının yayıldığı coğrafi bölgenin içinde kalıyor.

Bişkek'te Kırgız yazar Aymatov'un heykeli

Dolayısıyla Bişkek de bu coğrafyada bulunuyor. Fakat, ağaca, ormana bakınca Bişkek sanki bu karlı dağların eteklerinde değil de, ekvatorial orman bölgesinde bir şehir gibidir. Karlı dağlardan gelen çaylar su bakımından da zenginleştirmiş bölgeyi. Bişkek'in içinden geçen Alamidin ve Alarça çayları beş altı yerden kanallarla birbirine bağlandığı için şehrin içinde bir su ağı da oluşturulmuş. Dordo Pazara giderken üstünden geçtiğim Çui kanalı, yanlarında duvar vs olmadığından doğal bir nehir gibiydi. Bu suların bolluğu ovanın genişliği çok büyük tarım olanakları yaratıyor.

Mavi gökyüzünde bulutlar saçları, beyazlar içinde nazlı bir gelin Tanrı Dağları. Bişkek gelinin yeşil tacı, yeşim tacı, Bişkek Tanrı Dağlarının sekizinci harikası. Bişkek ormanların kenti tarihten tabiata bir esinti. Çu Nehri ve kanalları Bişkek'in kan damarları.

Çuyi caddesinde ileriye devam ediyorum. Kaldırımda sebze meyve satan kadınlar. Kaldırımlar çok geniş ve çoğu yerde bir park durumunda. Burada da bir buçuk iki kilometre kadar yürüdükten sonra, caddenin karşı tarafından geri dönüyorum.

Buradan Manasın heykelinin bulunduğu meydana varmadan önce iki önemli yer var. Bunlardan birisi Sun Pazar, birisi de küçük ama çok güzel bir park.

Bunlardan sonra da kaldırımın sağında birbirine ekli büfevari, küçük küçük dükkanların önünden geçerek, Ala-Too meydanından önceki Urkuya heykelinin bulunduğu meydana, sonra da adliye binalarını geçerek Ala-Too'ya geliyorum. Ama bunlar birbirinden kopuk değil. Hepsi de birbirine bağlı. Kaldırımın buralarda bizim ana caddelerden daha geniş olduğunu düşünürseniz bu dükkanlar gözünüzde birer metre kare gibi ya da daha da küçük görünüyor.

Sun Pazar çok katlı kocaman bir bina. İçinde insan kaynıyor. Alan, satan, bakan, inceleyen soran, bilgi edinen. Zemin kat telefon ve en kalabalık burası. Cam bölmelerle çevrilmiş küçük küçük bir sürü telefon dükkanı var. Her tür telefon aksesuar ve malzemesi var.

Sun pazar

Gezi boyunca hiçbir şey almayı düşünmediğim için şu ana dek gezdiğim ülkelerde hiçbir ürünü derinliğine incelememiştim. Sadece Türkiye ile bir fiyat mukayesesi yapacak kadar bakıp geçmiştim. Ve gezdiğim ülkelerin hiçbirisi oradan bir ürün almayı gerektirecek kadar Türkiye’den daha ucuz olmadığı gibi, Rusya ve Kazakistan Türkiye’den de pahalıydı. Ama Kırgızistan’da telefon gerçekten çok ucuzdu. Aradaki fark üçte birden az olmayıp, bazılarında yarı fiyatı.

Hatta ben de bir telefon alsam mı diye düşündüm. Çünkü kullandığım telefon sekiz on yıllık telefondan başka bir özelliği olmayan basit bir telefondur. İnternet, navigasyon ve kamera özellikleri de olsun istiyordum.

Ama bunlar bu telefonları Çin'den getiriyorlardı. Oysa pazartesi günü ben de Çin'e gideceğim. Oradan daha da ucuzunu bulabilirim diye düşünüyorum. Fakat Çin'de orijinalini bulabilir miyim diyorum. Aslında buradakilerin gerçekten orijinal olduğundan da emin değilim. İran'da olsam hiç tereddüt etmez alırım. Çünkü orada böyle bir hile veya dalavere yapamazlar. Çünkü devlet var.

Sovyet sonrası bu devletlerde ise her şey poliste başlayıp poliste bitiyor. Paran varsa istersen sevmediğin adamı öldür. Polise rüşveti verdin mi, başka bir yerden adamı atıp düşüp ölmüştür diye rapor yazdır ve hiç hapis yatmadan kurtulursun diyorlar. Devlet polis. Polisin ötesi de rüşvet ve Deli Dumrul yasaları. Onun için devlete güvenerek bir şeyler yapmak olanaksız.

Gerçi satıcı şu orijinal, şu Çin yapımı diyor. Örneğin 2500-3000 Com'a (Som) satılan bir telefonun aynısı 10.000-11.000 Com'a da satılıyor. 3.000 som olanı Çin yapımı, 10.000 som olanı orijinal diyor. 10.000 Com iki yüz dolardan biraz fazla. Yani 400 TL. Ama aynı telefonun Türkiye fiyatlarına bakıyorum 1000 lira derken, yarım güne yakın zamanım telefon araştırmakla geçince, bir geziye alışverişin karışmaması gerektiğine karar verdim. Alacaksan hemen karar ver ve al. Almayacaksan asıl amacın olan geziye dön dedim, kendi kendime.

Yani sonunda bir gezginin böyle şeylerle uğraşmaması gerektiğine karar verdim. Çünkü işin içine alışveriş girdiği zaman hem konsantrasyon kayboluyor ve hem de çok zaman kayboluyor.

Havuzlu küçük park

Ben bu güne dek 45 günü aşan gezim sırasında, değil bir malı alıcı gözüyle incelemek, çoğu zaman yiyecek ekmek, domates gibi şeylerimi bile, şimdi zaman kaybetmeyeyim sonra alırım, ya da ilerden alırım diyerek, çoğu zaman alamadığım olmuştu.

Bu yüzden Sun Pazarın öteki bölümlerini de hızla dolaşarak çıktım. Pazarın ikinci katı parfümeriydi. Diğer katlarda da ev gereçleri, mobilya ve sıhhi tesisattan beyaz eşyaya kadar satılan malın cinsine göre kat kat ayrılmıştı.

Sun pazardan fotoğraf makinesine yedek bir batarya aldım yalnızca. Çünkü çok çekim yaptığım günlerde akşama kadar veya iki gün süren yolculuklarda şarj olanağı olmadığından pil yetmeyebiliyordu. Batarya 20 lira idi, ama Çin yapımıydı. Orijinali Türkiye’de 80 lira, burada ise 55 liraydı.

Sun Pazardan meydana doğru yürürken zaten geniş bir park gibi olan kaldırım daha da genişleyerek gerçek bir parka dönüştü. Bu küçük park, adeta bir havuzun içine inşa edilmiş gibiydi. Salkım söğütlerin gölgelendirdiği parkta, büyükler oturup dinlenirken çocuklar küçük plastik botlarla havuzlarda dolaşıyordu.

Tınıstana caddesi ile Yusuf Abdurrahmanov caddeleri arasında kalan bölümün Çui’den aşağısı yine park ve Çui Caddesine bakan bir meydan vardı. Bu meydanda da devasa boyutlarda bir kadın heykeli (Urkuya Saliyeva’nın heykeli) vardı.

Bu da Ruslara karşı mücadelenin önderlerindenmiş. Burası da çok güzel ve büyük bir meydan ve aynı zamanda Ala-Too ile de birleşik. Sun pazarın arka tarafında ise opera ve bale binası çok görkemli ve büyük bir parkın içindeydi. Parkta sanırım kopuz sanatçısı halk ozanı Tahtagul’un büyük bir heykeli vardı.

Üstte Urkuya Saliyeva ve altta Tahtagul

Opera ve bale binası

Sonra meydana geldim. Manas heykelinin Başkanlık sarayı tarafında, askerler nöbet değişimi gibi bir gösteri yaptılar. Buraların fotoğraflarını çekip otele döndüm.

BALASAGUN

Almatı'dan birlikte geldiğimiz Uygur asıllı Kırgız, Balasagun'a gitmemi tavsiye etmişti. Bu yüzden ertesi gün Türk Tarihinin önemli merkezlerinden birisi olan Balasagun'u görmek için 70 km ötedeki Tokmak şehrine gittim. Fiyatlar o denli dengesizdi ki, otelden garaja taksi 200 com alıyor, Aynı yol otobüsünü bilersen 10 Som. Arada 20 kat fark var. Tokmak'a dolmuş minibüs ile 70 kilometre ise yalnızca 40 som.

Tokmak yolu

Bişkek'ten Balasagun'a dek, her yer dümdüz ova. Bişkek'in arkasındaki Karlı dağlar sağ tarafımızda çok uzaklarda yol boyunca devam ediyordu. Solda ise ovanın sonu görünmüyordu. Ovalara

yayılmış yerleşimlerde halk tarlalarda çalışıyordu. Çiftçinin tam iş zamanıydı.

Genellikle pancar çapalayan, çilek toplayan kadınlar var. Ekinler ermemiş daha başakta. Yerleşimlerin çevresinde meyve sebze bahçeleri. Şu anda pazara en çok gelen meyveler Kayısı, kiraz ve elma. Kirazları çok güzel ama çok pahalı. Kilosu 200 som. Yani 7-8 Tl. Kaysısı çok büyük ama şekerpare gibi tatlı ve çok güzel bir kayısı. Türkiye’de böyle kayısı görmedim ben.

Tokmak'tan Balasagun'a uzanan ova ve dağlar

Kayısı buradaki meyvelerin en ucuzu. 80 Som; yani üç lira gibi. Elma ise Anadolu'nun eski yerli yaz elmaları gibi küçük ve lezzetli. Fiyatı 100 som. Çilek ise genellikle tarla üretimi şeklinde. Hormonsuz gübresiz olduğundan biraz küçük ama çok lezzetli. O da

80-100 som. Zaten burada bizden ucuz hiçbir meyve ve sebze yok. Yerli domates daha çıkmamış, domatesi Taşkent'ten alıyorlarmış. Kazakistan ve Rusya'da Türkiye domatesi vardı.

Ovalarda yerleşim alanlarından çıkınca, bahçeler tarlalara, ürünler sebze ve meyveden, tahıl ve pancara dönüşerek bir süre devam ettikten sonra meralar başlıyordu. Meralarda küçükbaş ve büyükbaş hayvan sürüleri at sürüleri vardı. Atlar da diğer hayvanlar gibi eti ve sütü için besleniyordu. Fakat at eti çok kıymetli olup az bulunuyordu. Bir tadına bakayım diye sordum, tazesini kavurma veya şiş gibi yapan yerler varsa da ben rastlayamadım. Genellikle marketlerde kurutulmuş olanına rastladım. Bu da normal etin dört katı falandı.

Balasagun yolundaki tarlalardan toplanan meyveler

Birlikte yolculuk yaptığımız Uygur, at eti halaldır. Buhari'nin kitabında yazar. Peygamber, savaşlarda atların yetersiz gelmesi, üzerine bir ata iki savaşçı bindirmek zorunda kalındığında, sağlıklı atların etini yemeyi bir süre için yasaklamıştı dedi. Ayrıca at etinin burada zorunlu olduğunu bu soğuk iklimde at etinin vücudun dengesini koruduğunu anlattı.

Bilet ve hediyelik eşya satılan otağ

Bişkek'ten Tokmak şehrine kadar 60-70 kilometre yolun tamamında yol kenarı ağaçlandırması vardı. Hem de devasa ağaçlardan oluşan sık ve gür bir ormanın içinden geçer gibiydik. Balasagun yolunda da yine yol kenarları ağaçlıydı. Fakat burada çoğu yerde orman ağaçlarının yerini elma ve kayısı ağaçları almıştı. Bu da şunu gösteriyordu ki, ekim dikim alanları ve meralarda da bıraksan gür bir orman olacak.

Balasagun harabeleri

Yolların ovaların fotoğraflarını çekerek Tokmak'a vardık. Garaja giren bir araba oldu mu taksiciler hemen üşüşüyorlar. Burada da minibüsten iner inmez taksiciler yakama yapıştı. Balasagun dedim, 500 som istedi. Biraz ileri gittim, iyi giyimli yaşlı bir taksici mercedes arabasında uyukluyordu. Gençleri güvenlik açısından da uygun bulmadım. Tek başınıza ovaya dağa gidiyorsunuz. Üç beş kuruş paranıza tamah edebilir. Yaşlı taksici 200 som dedi kabul ettim. Beni orada Balasagun'u gezinceye kadar bir saat bekleyip geri de getirecek oldu ve toplam 500 soma anlaştık. İyi ki de öyle yapmışım yoksa ovanın ortasında kalacaktım. Çünkü Balasagun'da benden başka hiçbir kimse olmadığı gibi, araba bulma olanağı da yoktu.

Ortada kazı yapılan alan, arkada karlı dağlar

Oysa ben önce, taksici beni oraya bırakır ve sonra da ben oradan başka bir arabayla gelirim diye düşünüyordum. Oysa buralarda uzakta pancar çapalayan kadınlarla harabenin içinde oynayan iki çocuktan başka kimse yoktu. Çok uzaklarda sürülerini otlatan çobanlar vardı. Bişkek'ten beri devam eden bu verimli ovanın sonlarına doğru Balasagun'a vardık. Ovanın sonları diyorum ama daha arkadaki karlı dağlara en az 5-10 kilometre var.

Yol harabenin giriş kapısında bitti. Taksici ben şurada uyurum diye arabasını büyük bir ağacın gölgesine çekti. Ben ilerleyerek kuru çay diyebileceğimiz çok az suyu bulunan bir çayın üstünden geçerek harabeye girdim.

Balasagun'da mezar taşları, heykel ve balballar

Taksici yol boyunca beni sorgulamaya ve kendini tanıtmaya çalıştı. Ama Kırgızca'yı da tam bilmiyordu. Rusça bildiği tek dildi. Benim ana Çinli, baba Arap, ben Kırgız diyordu. Talas savaşından bahsediyordu. Anlaşılan Talas savaşına gelen askerlerden birisi annesiyle evlenmişti. Çünkü Araplar bu savaşı kazandıktan sonra savaş kuralları gereği Talas'ı yağmalamışlar ve bir kısmı burada yerleşmiştir. Savaş kurallarına göre ganimetler içinde değerli eşyalarla beraber kadınlar da oluyordu.

Ben kapıdan içeri girip biraz ilerleyince giriş bileti için sağdaki otağ şeklindeki binaya yöneldim. Orada bir kadın iki kızıyla yemek yiyordu. Dışarı çıkıp Otağın kapısını açtı ve biletimi verdi. 50 som.

Tanrı Dağlarının buzullarından beslenen Çu (chuis) Nehri havzası eskiden beri Türklerin oturduğu yerlerin başlıcaları arasında yer almakta olup Balasagun da bunların en önemlilerinden birisidir. Kaşgarlı Mahmut'un verdiği bilgiye göre şehir, Karabalasagun, Kuz-balık, Kuz-ulus, Kuz-ordu (kuzey şehir) gibi adlarla da anılmaktadır.

Harabenin ortasında kazı yapılan alan

Balasagun'un burada ne zaman kurulduğuna dair net bir bilgi yok. Kaşgarlı Mahmud, Türk başbuğu olan Şu'nun Altın tag'dan geri dönerken Balasagun'un yanında Şu adında bir kale inşa ettirdiğini rivayet eder. Hatta olayı İskender dönemine dek götüren rivayetler de vardır. Ama Ata Melik Cüveyni ise Balasagun'un Uygurlar zamanında Böğü Kağan tarafından kurulduğunu söylemektedir.

Karahanlı devletinin kurulduğu ve Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hacip'in doğduğu Balasagun şehrinin şu anda en sağlam ve en önemli yapısı Burana Kulesi (minaresi) mezarlar ve balballar. Minare olarak da kullanılan kule 9. Yüzyılda Karahanlılar tarafından gözetleme kulesi olarak 45 metre yükseklikte yapılmışsa da şimdi 25 metredir.

Eski Türklerde mezarların başına dikilen ve balbal denilen küçük taş heykelcikler, onun sağlığında öldürdüğü düşmanları temsi ederdi. Buradaki mezarlarda ölen kahramanların heykelleri daha büyük ve daha ayrıntılı. Balballar ise daha basit ve küçük.

Harabenin en sağlam yapısı minare (Kule)

Zamanında iki katlı evleri ve su tesisatı olan bölgesinin en önemli şehri iken bu gün burada görülecek fazla bir şey yoktu. Ortada

bir Hüyük olup ortalama on metre yükseklik ve 1500- 2000 metre kare genişliğindeydi. Üzerinde kazı çukurları vardı. İlerde mezar taşları, değirmen taşları gibi çevreden toplanmış taşlar, ve balbal denilen küçük heykeller vardı.

Kesik minarede (gözetleme kulesinde) oynayan çocuklar

Bir tane de kesik minare vardı. Çok geniş bir yapı olup üstü muhtemelen yıkılmıştı. Orada oynayan çocuklar içine giriliyor dediler. Girip biraz da basamaklarda çıktım ama basamaklar çok dikti. Vazgeçtim. Çocukların resmini çektim birisinin adı Akubet öteki Ataman'dı. Çevrede yine yıkık minarenin ebatlarında tuğla birkaç temel vardı. Aslında pek bir şey olmayınca bu kadar yol ve masrafa değer mi diyebilirsiniz. Ama olay burada bulduklarınızdan ziyade bu coğrafyanın düşündürdükleri. Bu şehrin 400 seneden fazla yaşayan Karahanlı Türk Devletinin kuruluş yeri, başkenti olmasıydı.

TOKMAK

Bişkek ve Balasagun gibi tokmak da aynı ovanın biraz daha Kazakistan tarafında yer alıyor. Çu nehrinin öte yakasında ovanın bir bölümü de Kazakistan sınırında kalıyor. Tokmak ovanın biraz çukurlaştığı bir yerde ve dağlara daha uzak bir noktada küçük bir şehir.

Tokmak'ın girişinde meydan

Fakat caddeleri, bulvarları ve parkları Bişkek'i andırıyor. Çünkü geniş caddeler ve devasa ağaçlar burada da aynı. Fakat burada devasa bina daha az. Burada otogardan şehir merkezine yürüdüm. Merkezden dolaşarak başka bir yoldan otogara döndüm. Hava sıcaktı. Üç dört kilometre yürüyüş iyice terletti.

Tokmaktan dönüşte otogarda Tacikistan ve Kaşgar'a araba sordum. Tacikistan'a yoktu. Kaşgar öteki garajdan kalkıyor dediler. Çui caddesi ve Ala-Too dolmuş numarasını sordum. Otobüs 7-8 dediler... Yedi gelince binip Manas Heykelini görünce indim. Etrafıma bakındım yanlış yerde olduğumu hissettim. Ama Manas aynı yerde ve meydan aynı meydan... Çui caddesi ve caddenin bu tarafında yine aynı binaların çevrelediği alan.

Tokmak

Ama yine de bir gariplik vardı. Binaların üstünde kubbe yerine köşeli bir çıkıntıyı fark ettim. Sonra manas heykelinin önünde dün fotoğraf çektirirken kaidesine çıkmıştım ki bunda kaide yok. Yanlış yerde inmiştim. Olsun buradan yürürüm dedim.

Bişkek'in yeni açılan en büyük AVM'si BETA

Meğer Ala-Too devletin meydanıymış burası ise Bişkek Belediyesinin meydanıymış. Meydan bol buralarda ve diyorum ki bunlardan bir tanecik de Türkiye’de olsaydı. Doğru dürüst hiç meydan olmayan kocaman bir ülke Türkiye.

Biraz ilerleyince Beta diye büyük bir alışveriş merkezine geldim. Orayı geçince de kardelen diye bir restorana. Kardelen de bir döner yiyip öteki otogara gittim. Onlar da Kaşgar arabasının öteki garajdan kalktığını söylediler. “Hayır oraya sordum buradan kalktığını söylediler” dediysem de onun yeri arkadadır, oraya git dediler. Çaresiz bu kez oranın dolmuşuna binip tekrar önce gittiğim garaja vardım. Ve gerçekten de arkada Kaşgar arabasının kassasını buldum.

BİŞKEK’TE ZORUNLU İKAMET

Geçen sene Urmiye avtovagzalında otobüs beklerken yazdığım şiirin bir yerinde “Belki yol kaderdir /Yolcu kaderine gider” demişim.

Bişkek’te bir sokak

Bu sene İran dışındaki yolculuklarımda planlarım hiç tutmadı, hep boşa çıktı. Her şey tesadüfen gelişti. Yani gerçekten yol kaderim oldu ve ben de onun peşinde sürükleniyorum. Daha yolculuğun ikinci günü, Azerbaycan’dan İran’a geçme planım ters tepti. Türkiye’ye geri dönerek İran’a Erzurum üzerinden gitmiştim.

İran tam planladığım gibiydi. Ama Türkmenistan sınırından geri dönünce kadere teslim oldum denilebilir. Çünkü doğu blokunda hiçbir şey bizim alışık olduğumuz biçimde olmadığı için, hiçbir tahmin yürütülemiyor. Önünüze çıkan alternatiflerden birini seçiyorsunuz, hatta çoğu zaman tek alternatifi zorunlu kabulleniyorsunuz.

Ben Kırgızistan'dan beş gün içinde çıkarım diye kayıt yaptırmamıştım. Çarşamba saat 14.00'te Kırgız gümrüğünden giriş yaptım. Üç gün kalıp dördüncü gün giderim diye hesaplamıştım. Ama dün her iki Avtovagzala da gittim. Araba Cangal Avtovakzalından kalkıyor dediler. Orada ise saat dörtte kalkacak otobüs bozuntusu 28 kişilik mini bir otobüs ve en azından 15-20 yaşındaydı. Bununla bin kilometreye yakın bir yol nasıl gidilir dedim, başka seçenek yok dediler. Bu otobüsün yolcularından birisi bundan sonraki otobüs yekşembe günü öteki avtovakzaldan kalkacak dedi.

“Bugün ne” dedim; “Pençşembe” dedi.

E, bugün Perşembe ise, yarın Cuma, yarından sonra şembe... Ben şembe günü gitmem lazım dedim. “Şembe yok, yekşembe” dedi.

Yekşembe, yani Pazar benim 5. Günüm daha otobüs kalkmadan doluyor. Belkide sınırda gümrüğe vardığımızda yekşembe bitip düşembe başlayacak.

Bişkek (resim alıntıdır)

Nasıl bir çözüm üretebilirim diye buradaki Türklerin en fazla takıldıkları yer diye tavsiye ettikleri Beta’nın restoranına gittim. Burada konuştuğum Türkler “Polis fırsatını buldu mu affetmez. Sabah erkenden pasaportunu Türkiye elçiliğinin yanında Lel Tercüme Bürosuna götür, onlar 500 soma kaydını yaptırır” dediler.

“Kendim yaptırılmaz mıyım” dedim; “Yaptırılmazsın. Rusça form dolacak dilekçe yazılacak, oturduğun yerden mühürlü ve mahalle muhtarından tasdikli evrak falan alınacak. Bunları yapman olanaksız. Onlara götür ver, Onların anlaşmalı ikamet yerleri, muhtarları vs vardır. Yapıp eline verir” dediler.

Bişkek'te bir sokak

Elçilik merkezi bir yerde ve yakındı. Çuiski caddesine paralel üçüncü caddede idi. Bu gün erkenden kalkıp, Çuiski'den Ploşeti geçip, park şeklindeki caddeye döndüm. Burada Çuiski'ye paralel birinci cadde Kiviski'yi ve ikinci paralel cadde Togtogulu geçtikten sonra üçüncü cadde Moskovski geliyor. Moskovskide sola dönünce, 25 dilde tercüme yapılr levhalı Lel tercüme bürosu karşıma çıktı. Elçilik de az ilerisindeydi. Büroya pasaportu verdim. 4,5'ta gel al dediler.

Buradan Pazar günü bineceğim otobüsün kalkacağı garaja gittim. Oraya 113 nolu minibüs gidiyordu. Artık garajlara giden ve oradan şehir merkezine gelen otobüslerin numaralarını ezberlemiştim. Orada araya araya Kaşgar'a giden otobüslerin

kassasını buldum. Kassadaki bayan yekşembe yok, düşembe otobüs dedi. Şaşırıp kaldım. Bir gün daha gitmişti. Şimdi pazartesiye dek burada ne yapacağım? İki günü öldürecek kadar bonkör olamazdım. Havayollarını araştırdım. Kaşgar yoktu. Sadece Urumçi var ve hem 500 dolar ve hem de o da pazartesi günüydü.

Bişkek

Zaman yetersizliği ve ulaşım zorlukları nedeniyle İptal ettiğim Tacikistan gezisini yeniden hayata geçirmeyi düşündüm. Birkaç hava yolu şirketine uğradım. Çünkü kara yolunu kimse tavsiye etmiyordu.

Tacikistan’a giden yolun 4000 metrenin üstünden aştığını, oksijen sıkıntısı yaşandığını söylediler. Gidenlerden birisi “Yol patika gibi. Ben bir seferinde çok kötü anlar yaşadım. Heyelan yolu kapatmıştı. Nefes almakta zorlanıyordum. Oksijen yetersizliğinden çakmağı yakamadım. Sonra Kırgız gümrüğü bir derede, Tacik’inki kilometrelerce ötede bir tepede; arazi çok yüksek ve çok engebeli” demişti.

Çünkü yol Pamir’den geçiyor ki, Pamir için dünyanın damı deniyor. Ama uygun fiyatlı bir bilet bulabilirsem uçakla giderim dedim ve buldum da. 7000 Som’a Tacikistan uçağı vardı. Benim burada zaten bu süre içinde otel ve diğer masraflarım 7000 Som’u bulurdu.

Fakat şimdi burada kapanıp kaldığım gibi orada daha büyük bir kapana mı düşerim. Çünkü uçaktan başka alternatif yok gibi. Demiryolunu bilmiyorum. Uçak da en iyi olasılıkla Urumçi olacak ve ben Kaşgar’a oradan geri geleceğim. Doğrusu çok riskli bir durumdu. Çaresiz pazartesi otobüsü beklemeye karar verdim.

Cumartesi gününü betada internette geçirdim diyebilirim. Maillere, kent habere ve Türkiye haberlerine baktım. Gezdiğim yerlerin fotoğraflarını Rusya’nın sonuna kadar Facebook’ta yayınladım. Yalnızca Kazakistan kaldı. Kenthaber’e hafta içinde yayınlanacak gezi yazılarını hazırlayıp gönderdim. Kenthaber’e haftada iki veya en çok üç yazı gönderiyordum. Yayınlanan bir yazı, yenisi konulana dek, iki veya üç gün kalıyordu.

Zamanımın büyük bir bölümünü de oradaki Türklerle sohbe ayırdım. Hepsi de Kırgızların Türkü sevmediğinden Kırgız'ın anlayışsız kafasız olup sorumluluk almamasından, her konuda sorumsuz davrandığından yakınıyordu, Örneğin her gün yaptığı bir işi, her gün yeniden söylemezsen yapmadığını veya yanlış yaptığını, 150 dolar kazansa bir günde yiyip bitirdiğini herkesin rüşvetle geçindiğini, ar namus, utanma, ayıp olmadığını, devletin polis olduğunu, ama yine de diğer Türk Cumhuriyetlerine göre insan ve devlet olarak en iyisi olduğu vs anlatıyorlardı.

Ama kültür seviyesi düşük ve genelde işçilerin bulunduğu başka bir grupta, buradaki kadınların bir yemeğe yattıklarından, hayatındaki kadınların zamanlamasını ayarlamakta güçlük çektiğinden, bazen aynı gün iki üç kadın çakıştığından söz ediyorlardı. Yani Kırgızlara tepeden bakıyor, aşağılıyor, adamların karılarına kızlarına yan bakıyor, sonra da Kırgız Türk'ü sevmez diyordu. Avrupalı sana tepeden bakıyor da sen onu seviyor musun, dememek için kendimi zor tuttum.

Bazı Türkler bu düşüncelerime katılıyor. İçki, karı kız olayı olmadıktan sonra, gece hayatın da yoksa kimse sana dokunmaz ve herkes sever takdir eder. Can güvenliği için gece sokağa çıkma... İşinden evine evinden işine, diyor. Kimisi de. Gülen cemaatinin okulları, çalışanları ve mezunlarının saygınlığını örnek göstererek, dürüst olana saygının varlığını anlatmaya çalışıyordu.

DORDOY PAZAR

Pazar günü sabahtan biraz dolanıp Dordoy Pazara gittim. Dordo veya Dordoy dedikleri bu Pazar Bişkek'in 7-8 Kilometre kadar dışında, Asya'nın en büyük kamusal pazarı. Bin dönümlük bir alanda konteynırlardan oluşan mağazalarda ve kısmen açık hava pazarı özelliğinde.

Bişkek'te Dordo Pazar, her şeyin satıldığı çok büyük bir Pazar

Pazarda Kırgızistan'ın halı, kilim, keçe gibi el işleri de bulunsa da bunların Pazar payı çok küçük. Burada asıl Çin'den, Güney Kore ve Türkiye'den ithal ürünler satılıyor. Bir başka deyişle Çin malları Kazakistan üzerinden Rusya'ya aktarılıyor.

Dordoy Pazar

Dordoy Pazarda 40 bin satış noktasında 55 bin kişi istihdam edilmekte olup, Dünya Bankası verilerine göre pazarın yıllık ticaret hacmi 4 milyar doları aşmaktadır.

Pazarda Çin malları pazarı, spor aletleri pazarı, araba yedek parçaları pazarı, yerel giyim eşyaları pazarı, Ayakkabı toptan pazarı, elektrikli ve elektronik cihazlar pazarı, inşaat malzemeleri pazarı, oyuncak ve çeşitli tüketim maddelerinin satıldığı pazarlar var. Çarşıda geçerli dil ise Rusça.

Bu pazardan alışveriş yapanların çoğu yabancı. Hani Kırgızlar da alışveriş yapsa da Kırgızistan'da maaşlar 150-200 dolar ve tek göz oda 300 dolar. Bu insanlar nasıl yaşar akıl erdirmek olanaksız. Kırsalda haydi hayvanı, tahılı, sebze meyvesi ile bir şekilde anlaşılabilir ama şehri anlamak olanaksız.

Dordo Pazardan dönüşte otogara uğrayıp Çin'e biletimi aldım. Öğleden sonra da Beta'da internete girdim. Telefonlara son kez bakıp buradan telefon almamaya karar verdim. Çünkü Çin malıydı. Yarın Çin'e gidiyorum, orada bakarım dedim. Pazartesi sabahtan oturup yazıları yazdım ve saat 14.00'te otelden ayrıldım.

KIRGIZİSTAN'A ÇAKILIP KALDIM

Bişkek'te iki gün otobüs bekledikten sonra, pazar günü saat iki buçukta eski garaja vardım. Kassada biletimi teyit ettirip eşyaları kassaysa bırakarak garaj çevresinde bir döviz bürosu var mı diye dolaşmaya çıktım. Üzerimde üç bin som kadar Kırgız parası vardı. Binini yollarda harçlık ederim, iki binini

Yuana çevirteyim. Çin'e girince yollarda ve Kaşgar'a varınca taksi parası yaparım diyordum. Fakat sol ayağımı basamıyor adeta sürüklüyordum.

Dün sabah yağışlı havada dolaşırken ayağım kaydı ve sol ayağımın başparmağı bir yükseltiye çarparak durabilmişim. Ondan sonra Dordo Pazarı dolaşıp, Beta'ya gitmişim. Hafif bir acıma vardı ama fazla önemsememişim. Bu gün ise sabahtan beri zorlukla yürüyebiliyordum. O bölgede şişme de vardı. Terliklerin altı düzleşmiş, bu yüzden ıslak zeminlerde kızak gibi kayıyordu.

Bu terlikleri geçen sene İran gezisine çıkmadan sekiz liraya Antalya'da Metro'dan almıştım. Tüm gezi boyunca 40 gün İran, Azerbaycan ve Gürcistan'da bunları giymişim. Geçen sene yanımda götürdüğüm pahalı spor ayakkabılarımı bir kere giymeden boşuna kırk gün yanımda taşıyıp geri getirmişim. Çünkü kapalı ayakkabıyla sabahın 07'sinden, akşamın 21.00'ine dek dolaşmak olanaksızdı. Bir de kırk derece sıcaklıkta çorapla bunları giymek ayaklara işkenceydi. Ayakları hapsedmekti.

Oysa bu basit terliğin arkadan ayak bileğini kavrayan bölümü açıldığında ayakkabı gibi yürüyebiliyorsunuz. Bunu öne aldığınızda tamamen terlik oluyor. Parkta, restoranda otobüste çıkarabiliyorsunuz. Özellikle otobüste çok uzun yolculuklarda ayakkabıların içinde aşağı sallanan ayakların şişmesi tam bir işkencedir. Ayakkabıyı çıkaramazsınız, terli çoraplarınız kokar başkalarını rahatsız eder. Oysa ben bu terlikleri çıkarıp, zaman zaman ayağımı altına da alırım veya oturma şeklimi bir otobüs koltuğu gibi kullandığım gibi bir kanepa vs gibi de kullanırım.

Yanımdaki koltuğun boş olduğu durumlarda ayaklarımı uzatır otururum. Yani otobüs ve tren yolculuklarında ayakkabı işkence terlik ise özgürlüktür.

Bu yüzden ben geçtiğimiz kış Avustralya’da da bu tür bir terlikle dolaşmışım. Orada ortopedik ve daha kalitelisini aldım ve onları bu gezide kullanırım diye Türkiye’ye getirmiştım. Bu yolculuğa çıkmadan önce ikisini de birer gün Antalya’da şehir içinde denedim. Geçen sene İran’da giydiğim daha rahat geldiğinden, yola yine bunlarla çıktım ve elli gündür, beş ülkede hep bunları giyiyorum. Ve yine her ihtimale karşı diye çantama aldığım spor ayakkabılarımı şu ana kadar hiç giymedim. Ama ne var ki bunların altı düzleşmiş ve ıslak zeminde çok kayıyordu. Dün kayıp başparmak çarpınca da zonklama derecesinde ağrıdığından gelip kassansın önündeki banka oturdum.

“Başparmak kopsan bile bu yoldan dönüş yok. Tamam şu saatten sonra seni yormayacağım, yürümeyeceğim. Önümüzde kırk saat sürecek bir yolculuk da var. Bu sürede kendini topla, Kaşgar’a vardığımda, yola hazır ol” dedim.

Saat üç buçukta otobüs geldi. Bizim eski köy arabaları gibi bir şeydi. Bununla kırk saat yol nasıl olur aklım ermiyordu. Yine ah İran ah, İran’ın son model Volvoları, Scaniaları diye iç geçiriyorum. Ve gerçekten anlıyorum ki bu coğrafyada devlet denilebilecek iki ülke var. Biri İran, biri Türkiye. Gerisi bir aşiret bile değildir. Gerçi Rusya ve Gürcistan da mafyadan hızla kurtuluyor, ama İsrail nedir, ona karar veremiyorum.

Özellikle eski komünist ülkelerde devlet, yöneten için keyfiyet, halk için ise zulüm ve eziyetmiş meğer... Ve ben bunu nasıl savunmuşum yıllarca diye şaşırıp kalıyorum. Meslek hayatımda komünist olarak fişlenip uğruna sürgünler yaşadığım komünizm meğer tam bir dikta keyfiyetiymiş. Ve bu gün ekonomiyi kapitalizme devretmelerine rağmen, yönetimde komünist dayatmalar Deli Dumrul'u mumla aratıyor.

Eşyalarımı alıp otobüsün bagajına vermek için muavini çağırdım. Muavin pasaport, dedi. Verdim... Vizen yok, Kıtay seni almaz, dedi. Yeşil pasaport vs ne dediysem olmaz dedi. Sonra İngilizce bilen birisini çağırdı. Adam bu kapıdan yalnızca Çin ve Kırgız vatandaşlarının girip çıkabildiğini, benim Çin'e geçebileceğim yerin Oş olduğunu ve oradan giriş yapabileceğimi söyledi. Zaten bu gezide hiçbir şeyi planlayamıyorum hiçbir planım birkaç gün uygulamada kalamıyordu. Dün bileti aldıktan sonra bile içimde hep bir kuşku vardı.

Oş nerede? Gümrük mü? Gibi sorularımın yanıtını alamadım. Kassalarda bile hiçbir yerde bir Kırgızistan haritası yoktu. Peki, Oş'a şimdi gidebilir miyim dedim; gidebilirsin ama öteki avtovakzaldan dediler. Eşyalarımı omuzlayıp taksi durağına gittim. Ayağım fena halde zonkluyordu. Taksiyle Cangal avtovagzalına vardık. Ülke dışına gidenlerin kassaları otogarların arkasında bir yerde oluyordu. Sırtımda yük ayağımda sancı kassaları buldum. Sorduğum birkaç kasadan tam yanıt alamadım. Oş'un 24 saatlik yol olduğu, otobüsünün olmadığı ve dolmuş taksilerle gidildiğini öğrenebildim ama bu

şehrin nerede olduğu ve buradan Çin'e girip giremeyeceğim belli değildi. Bir nolu kasaysa git dediler. Buradaki yaşlı bayan, (diğerleri de hep bayandı) Oş'un Bişkek'in batısında olduğunu söyledi. Ben Çin'e gideceğim, Çin'den bir gün uzaktayım, iki gün uzağa gidiyorum bu nasıl iş. Bayan anlamadan gitme. Git elçiliğe sor, dedi. Sakat ayakla, yüklen eşyaları tekrar taksi durağına ve otele. Eşyaları bırakıp hemen hiç giymediğim spor ayakkabıları giyerek elçiliğe koştum. Beşe çeyrek vardı. Tam beşte elçiliğe vardım. Ama ayağımın sancısından mahvoluyordum. Çünkü belki ayakkabı toplar diye giydiğim ayakkabılar daha da kötü etti ve hızlı yürümek de iyi gelmedi.

Elçiliklerde küçük bir vezne camının arkasında oturan bir adama derdinizi anlatırsınız, o da olur veya olmaz der. Veya dilekçe, pasaport bir şey veriyorsanız alır sizi gönderir ya, ben böyle bir durumla karşılaşmamak için, kenthaberin köşe yazarı olduğumu ve elçilikten yetkili birisiyle, Türkiye Kırgızistan ilişkileri hakkında bilgi almak ve kısa bir söyleşi yapmak istediğimi söyledim.

Adam “Basın kartın var mı” dedi; “Yok, internete girip bakabilirsin” dedim. İnternete girip yazarlardan adımı tıklayıp gördükten sonra birisini aradı.

Gelen adam, “Ben yetkili değilim. Şimdi dağıldılar dedi. Ona sorunumu anlattım. Çin kafasına göre uyguluyor. Kimi zaman yeşil pasaporta vize istemiyor, sonra keyfine göre kaldırıyor, ona bizim yapabileceğimiz bir şey yok. Çin büyükelçiliğinden öğreneceksiniz. Sanıyorum vize alacaksınız.

Lel tercüme bürosundan vize konusunda yardım alabilirsin” dedi.

Lel’de hava yoluyla girişlerde yeşil pasaporta vize uygulamıyorlar fakat kara sınırlarından girişler vizeye tabi dediler. Ama biz Çin vizesi alamıyoruz, maya tur hemen vize alabilir diye maya turun telefonunu verdi.

“Benim telefonum yok. Hem bu Maya Tur şirketinde Türkçe bilen var mıdır” dedim; “Yoktur bu Çin şirketi” dediler ve telefon açıp sordular, Kırgızistan’da oturma belgesi olanlar için vize alabiliyorlarmış, turistler için alamıyorlarmış.

Bu arada ben yarın Çin büyükelçiliğine gittiğim zaman dil konusunda bana yardımcı olabilecek birisi var mı, diye sordum, Rusça bilenleri vardır, dediler. Burada herkes Rusçayı biliyor ya, benim bilemeyeceğimi düşünmüyorlardı. Bu ülkelerde öyle bir kanı yerleşmiş ki, sanki dünyada herkes Rusçayı bilir, bilmeyen birisi olamaz.

Ben çıkmaya hazırlanırken öfkeli bir Türk girmişti içeri. Benim konuşmalarımı da duymuştu.

“Hocam ben de öğretmenim. Bu Türk cumhuriyetleri Türkiye’den gelenlerin başının belası, buralar çile çekme yerleridir. Buralarda en sahipsiz ve en aşağılanan insan Türkiye Türkleridir dedi. Sen madem yazıyorsun, şimdi Huzur Restorana git orada öğrencileri bir dinle, dedi.

Huzur restoranda

Ayağım ne kadar kötü de olsa, internette Çin vizesine bakmak için ben de zaten Beta’ya gidecektim. “Huzur nerede ve orada internet var mı” dedim.

“Huzur, Beta’nın arkasında bir üst sokakta ve internet var” dedi. Topallıya topallıya otele gittim. Ayağıma bir krem sürüp, terlikleri tekrar giydim. Bilgisayarı alıp Huzar’a gittim.

Lel’deki öğretmenın tarıf ettiğı adamalar, en arkada bir masada oturuyordu. Varıp tanıştım. Biri Manas Üniversitesinde öğretim görevlisi, biri lisans, biri lisans üstü öğrencisiydi. Birisi de ticaretle uğraşıyordu. Hepsi de Kırgız polisinin keyfi davranışlarından ve elçiliğın ilgisizliğinden yakınıyordu.

ÇİN'DEN VAZGEÇTİM SİBİRYA'YA GİDİYORUM

19 Haziran sabahı saat yedide kalkınca önce ayağımı kontrol ettim. Ayak başparmağı normalde hiç acımıyordu. Ama bastıktan sonra adım atarken, başparmağın gerisinden tarak kemiği kıvrılırken hafif bir ağrı vardı. Tamam, iyileşecek. Bugün zorunlu kalmadıkça fazla yürümem ve yarına geçer diye sevindim. Yoksa dünkü gibi zonklasa iki gün yatıp geçmesini beklemem ve geçmezse geziyi iptal edip dönmem gerekiyordu.

Saat 08.30'a dek önceki günün olaylarını yazarak geçirdim. Kenthaber'e iki yazı daha gönderdim. 08.30'da bir kahvaltı yapıp dışarı çıkmak için hazırlandım. Saat 09.30- 10.00 arası dün Huzur kafede tanıştığım bir arkadaş gelecek. Onunla Çin Büyükelçiliğine gideceğiz. O benim vize sorunumu oradaki görevliye Rusça olarak anlatıverecekti.

Arkadaş saat ona doğru geldi. Arabasıyla gelmişti. Doğruca elçiliğe gitmek için yola çıktık. Elçilik şehir dışındaydı. Beni elçiliğe götüren arkadaş Yozgathıydı ve burada ticaretle uğraşıyordu.

Elçiliğe varınca bir de ne görelim, konsolosluk Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri saat 9-12 arası çalışıyordu. Yani kapalıydı. Hiç düşünmeye gerek görmeden kararımı hemen verdim. Çin'e gitmekten vazgeçtim.

"Bişkek'ten de hemen çıkmalıyım" dedim; Emre "Nereye gideceksin" dedi.

Almatı'ya gidip oradan Novosibirsk'e tren bakacağım" dedim; "Buradan Novosibirsk'e tren var. İstersen gidip bakabiliriz" dedi.

"Çok iyi olur. Buradan Bişkek avtovakzal, oradan Almatı avtovakzal, orada yine çantalarla otel ve tren vakzalı dolaşıyorsa buradan binmem çok iyi olur" dedim.

Doğruca poyezd (tren) vakzalına gittik. Novosibirsk'e haftada üç tren kalkıyormuş. Bugün yokmuş ama yarın 22.40 ta varmış. Almatı'dan her gün varmış, ama 22 hazirana kadar yer yokmuş.

Bişkek'te park

Çaresiz 5500 Soma yarın akşama biletimi aldım. Bu bilet bu yolculukta elli gün boyunca aldığım en pahalı biletti. 110 dolar kadardı. Fakat 20-21 ve 22 Haziran gecelerini trende geçireceğimiz düşünülürse zaten üç günlük otel parası gibi bir şeydi. Novosibirsk'e 23 haziran sabahı saat 09.00'da varacaktık. Bu yüzden önce pahalı gibi gelse de sonradan çok ucuz olduğunu fark ettim.

Burada önemli olan yatağın altta olmasıydı ki, biletim alt kattaydı. Çünkü böyle uzun yolculuklarda ben sürekli yatamıyordum. Zaten az da uyuyordum. Uyumadan yatmak da bir süre sonra işkence gibi geliyordu. Kimileri daha tren kalkarken bir yatıyor iki gün uyuyabiliyordu. Benim ise günüm yatmaktan çok oturmakla geçiyordu. Şimdi yatağım alt katta olunca ister yatar, istediğim zaman da kalkıp oturabilirdim. Üst katlarda ise oturulmuyor, onlar oturacağı zaman alttaki yatağın kıyısına köşesine ilişıyordu. Bu yolculukta üç tren tecrübem olmuş ve Kazak trenini beğenmiştim. Umarım bunların ki de öyledir. Yoksa Kafkasya ve Astrahan'da Rus trenleri iyi değildi.

Çin büyükelçiliğinden içim buruk biçimde otele döndüm. Bugünü ve yarını da kayıplar hanesine eklemenin yanında, bu gezide görmeyi en çok istediğim yerleri görememek de üzüyordu. Gezi diye yaptığım bu iş, hamallıktan daha zor, işçilikten, çiftçilikten daha meşakkatli bir işti. Bu yaşta bu kadar zorluğu tanıdığım hiçbir kimse göze alamıyordu. Bu yüzden yanıma bir arkadaş bile bulamıyordum. Herkes gezi deyince turistik şehirlerin beş yıldızlı otellerinde, her şey dahil her yere arabayla gidilen sosyetik tur gezilerine alışmış, günde 6-7 saat

yürümeyi, dağlarda harabelerde dolaşmayı, üçüncü sınıf otellerde yerine göre bunlardan daha kötüsünde kalmayı göze alamıyordu. Ben tüm bunları göze alıp çok zor koşullarda bir de gittiğim ülkelerin taş devrinden kalma yasalarıyla uğraşarak, dolmuş, taksi ve daha kötü arabalarla 20-30 saat yolculuk yaparak Türk tarihinin geçtiği coğrafyayı ve onun bugünkü sakinlerinin durumunu araştırmaya çalışırken yönetimler tarafından hep engellenmem üzücü bir durumdu.

Çünkü bu geziye çıkmaya karar verdiğim zaman özellikle ve en çok görmek istediğim üç bölge vardı. Bunların birincisi Özbekistan'da Buhara, Hive ve Semerkant tarihi bölgesi ile Fergana vadisiydi. Ama Özbekistan vize vermediği için bu hayallerim zaten daha gezi başlamadan bitmişti. Özbekistan'ın ilkel Afrika kabilelerinden daha ilkel bir yönetimi olduğunu, her an için kötü bir durumla karşılaşabileceğimi bile bile, eğer vize verseydi her türlü riski göze alarak yine de buraları görmek istiyordum. Fakat burada öğrendim ki Özbekistan'da serbest dolaşıma izin verilmiyormuş. Belli otellerin dışında kalınmıyor ve bir fotoğraf yüzünden bile casus muamelesi yapılıyormuş. Bu yüzden hepsi de taş devri kurallarıyla yönetilse de, Türk cumhuriyetlerinin vatandaşları bile oraya gitmekten korkuyormuş. O yüzden Özbekistan üzüntüm uzun sürmedi ve yeni yerlere odaklanmıştım.

İkinci derecede öncelikli olarak gitmek istediğim yer ise, Çin'nin Uygur Özerk bölgesi ve özellikle de Kaşgar ile Turfan'dı. Bu gün o hayallerim de bitti. Zaten hiçbir umudum yoktu ama yine de bir umut diyerek gitmiştim Çin Büyük

Elçiliğine, ama yarından önce başvurma şansım yoktu. Yarın başvursam ve konsolosluk başvurumu kabul etse bile pazartesiden önce vize alma şansım yoktu. Zaten burada üç gündür boşuna bekliyorum, buna bir hafta daha ekleyemezdim. Çünkü ben bu gezi boyunca zamandan kazanmak için çoğu zaman uyku ve dinlenmekten fedakârlık ederek günde ortalama 6 saatten fazla uyumadım, dinlenme sürem de 7-8 saati geçmedi.

Aslında Çin konsoloslğunun karadan geçiş için bana vize vermesi düşüncesi de olağanüstü derecede iyimser ve hatta hayali bir olasılıktı. Muhtemelen biz yeşil pasaportlu Türk vatandaşlarına vize uygulamıyoruz. Atla uçağa Urumçi'ne git. Ne vizesi istiyorsun, diyecekti. Veyahut ta vize istiyorsan git Ankara'dan al, ama yeşil pasaportum var diye her kapıdan giremezsin, diyecekti.

Belki doğru ama bu benim bütçeme uygun değildi. Çünkü uçak Urumçi'ne 500 dolar olup bunun dönüşü ve diğer masraflarla 1500 dolarlık bir bütçe idi. Oysa benim burası için düşündüğüm on günlük bütçe 500 dolardı. 1500 doları gözden çıkardıktan sonra ben buraya Türkiye'den özel olarak da gelebilirim, diye düşünüyorum. Çünkü benim şu ana kadar, altı ülke ve elli günde harcadığım para 2000 dolar kadardı.

Üçüncü derecede görmek istediğim yer ise Sibiryası idi. Şimdi biletimi aldım, başka bir aksilik olmazsa yarın oraya gideceğim. Şimdi hemen bugünü planlamalıyım. Bugün buradan bir telefon alacağım. Daha önce Çin'de bakarım diye vazgeçmişim ama artık Çin'e gidemeyeceğime göre buradan

almaya karar verdim. Burada her şey Türkiye’den daha pahalı olduğu halde telefon ucuzdu.

Ayağımı dinlendirmek bakımından bugün fazla dolaşmayacaktım, ama yapılacak işler vardı. Telefondan başka bir de Türkiye Büyükelçiliğinden bir söyleşi için randevu isteyecektim. Şimdi öğle yakın olduğundan elçiliği sonraya bırakıp telefonu almaya Beta’ya gittim. Zaten alacağım telefonu önceden kararlaştırmış olduğum için fazla zaman kaybetmeden hemen alıp Beta’da bir yemek yiyip çıktım.

Büyükelçiliğe vardığımda saat ikiydi. Önce konsolosluk öğleye kadar çalışıyor. Kimse yok dediler. Ben “Konsoloslukta bir işim yok. Elçilikle görüşeceğim” dedim.

Görevli tekrar kenthaber sitesine girip orada yazar olduğumu gördükten sonra birilerini aradı. Yukarıdan genç bir hanım geldi. Konsoloslukta yetkili kişilerin hepsi de toplantıdalar. Toplantı ne zaman biter belli olmaz, siz gidin telefonunuzu verin, biz sizi arayalım, dedi.

“Kırgızistan’dan beş gün içinde çıkacağımı düşündüğüm için, Kırgız Telekom’un kartını almamıştım. “Telefonum yok ve yarın buradan gideceğim. Ben yarım saat kadar bekleyebilirim ” dedim. Biraz daha yokuşa sürünce de “Bakın ben burada birçok vatandaşla görüştüm ve elçilik hakkında ciddi ithamlarda bulunuyorlar. Ben bu tarafı dinlemeden yazmak istemedim” deyince bekleyin ben size haber vereceğim deyip gitti. Yarım saat sonrada yukarı buyurun dedi.

ELÇİLİKTE GÖRÜŞME

Bişkek'te öğrenci gençler, Sanırsınız her biri dert yükü trenler. Kötü yönetim ve polis baskısından, huzursuz ve korku içindeydiler. Sorunlarını elçiliğe iletmemi istediler.

Elçilik görüşmemek için bir sürü yalan uydurdu. Ben vatandaşın söylediğini olduğu gibi yazarım deyince zorunlu görüşmek gereği duydu. Büyükelçiye, bulunmadığı zamanlar vekalet ettiğini söyleyen Seyfettin Beyle 2,5 saat süren uzun bir görüşme yaptık.

Biskek'te park

Ben buradaki Türk vatandaşlarından dinlediklerime dayalı olarak sorularımı sordum. Zaten buna benzer bir söyleşiyi geçen sene Tahran Büyükelçiliğinde de yapmıştım. Onlar da aynı şeyi söylemişti. Vatandaşımız İran makamlarına başvurduğu anda onların dışışleri bakanı bizi bilgilendirir. Ayrıca vatandaşlarımız bizi de arayabilir demişti. Seyfettin Bey de bunları yineledi.

Ama zaten İran’da bir sorun yoktu. Çünkü orada İran diye bir devlet var. Ama buralarda devlet yok. Her şey poliste başlayıp poliste bitiyor. Polis de üsttekilerle birlikte mafya.

Vatandaş, “Polisi yine 300-500 dolarla savıyoruz. Savcılığa şikâyet etsek, savcı polis hakkında işlem yapmak için üç beş bin dolar ister. Onu da polis bizden toplayıp savcıya bin dolar fazla verirse, savcıya verdiğimiz de boşa gider, biz o zaman işin içinden hiç çıkamayız” diyordu.

Seyfettin Bey olayların içinde olduğu için geniş ve ayrıntılı örneklere dayalı açıklamalarla elçiliğin elinden geleni yapmaya çalıştığını, kendilerinin de yapabileceklerinin sınırlı olduğunu anlattı. Vatandaş herhangi bir durumda bize değil bu devletin ilgili makamlarına başvurması gerekiyor. Her yerde böyle değil midir, deyince devletin makamlarındaki rüşvet çarkını hatırlattım.

Bu durumun her Ortadoğu veya Orta Asya ülkesinde olabileceği kadar ender olaylar olduğunu söyledi. Kırgızistan Türkiye ilişkilerine değinerek, burada üniversite açtığımızdan ve Kırgızistan’ın 51 milyon dolar borcunu silip 30 milyon dolar

karşılıksız yardım yaptığımızdan, ilişkilerimizde bir sorun olmadığından uzun uzadıya söz etti.

Ben vatandaşın en çok üstüne basarak belirttiği soruyu tekrar sordum. Kırgız polisi neden bir ABD, Hollanda veya İspanya vatandaşının pasaportunu gerekçesiz alıp götüremiyor, ondan rüşvet isteyemiyor da Türk vatandaşlarının pasaportunu alıp rüşvet istiyor, dedim. Ve vatandaşlarımız bu durumun, yani Kırgız polisin bizim vatandaşlarımızın üzerine gitmesinin asıl nedeninin, sahipsiz olduklarından kaynaklandığını, elçiliğin kendilerine sahip çıkmadığını iddia ettiklerini söyledim.

Onların vatandaşları zaten vizesiz pasaportsuz dolaşmazlar. Ben hapiste ziyaret ettiğim bir vatandaşımızın pasaportunun süresi üç yıl geçmiş, vizesi dört yıl. İçlerinde hiç pasaport vize olmadan kaçak yaşayanlar dahi var. Polis bunu bildiği için Türklerin üzerine gidiyor, dedi. Kiraladığı evin eşyalarını satan veya kira ödemedi kaçan öğrencilerden, çeşitli suçlara karışanlardan, onları hapishanelerde ziyaret ederek tütün sigara ve ilaç yardımı yaptıklarından söz etti ve neredeyse ikna olmuşum.

Hani derler ya eskiden beri elçilik dediğin keyif sürme yeri... İlgilendirmez onu vatandaşın derdi. Bu yüzden görüştüğüm elçilik yetkilisi güllük- güllüstanlık bir tablo çizdi. Olmasaydı ertesi günkü terslikler, TC vatandaşı olduğum için Kırgız gümrüğünde yaşadığım işkence ve çileler, inanacaktım neredeyse elçiye... Ama hepten yalan çıktı elçilikte söylenenler.

20 Haziran sabahı kalkınca yine ilk iş ayağımı dinlemek oldu. Allaha şükür iyi görünüyordu. Yalnızca yürürken topukla diz kapağı arasındaki arka adalelerde bir kasılma oluyordu. Ama bu gün dinlenecektim ve üç günden fazla sürecektir olan tren yolculuğunda da dinlenince hiçbir şey kalmaz dedim.

Dün burada yaşadıklarımı büyükelçilikteki görüşmeye kadar akşam yazmıştım. Şimdi de büyükelçilikteki görüşmeyi yazayım diye oturdum. Bir de ne göreyim akşam yazdıklarım yok. Kaydetmesem bile kurtarma devreye girmesi gerekirdi ama hiçbir şey yok. Deneme amaçlı bir dosya açıp birkaç kelime yazıp kaydedip bilgisayarı kapattım. Beş dakika sonra yeniden açtım ki dosya yok.

Düşündüm neden olabilir. Daha önce de böyle şeyler başıma gelmişti. Çünkü Diffiriz devreye girince siliyordu. Diffirizi 99 kez devre dışı bırakmıştım. Demek 99 olmuş. Açıp baktım evet devreye girmişti. Onu 99 kez daha devre dışı bıraktıktan sonra akşam yazdıklarımı oturup saat 13.00'e kadar yeniden yazdım. Saat 1300'te dışarı çıkarak Kardelen'de yemek yedim ve Beta'dan yol için biraz alışveriş yaptım.

Çantaların kapasitesi belliydi. Fazla bir şey almam olanaksızdı. Ama üç buçuk günlük erzak stoku yapmak gerekiyordu. Çünkü Kazakistan'ı transit geçecektik ki; bu da yolun yüzde sekseninden daha fazla bir mesafeydi. Muhtemelen Kazakistan'a girince vagonun kapıları kilitlenip duraklarda da açılmayacaktı. Yani yol boyunca bir şeyler alma olanağı olmayabilirdi. Ona göre hazırlanmam gerekiyordu.

Bişkek'te bir park.

Üç günü on öğün hesabıyla 10 domates, 10 salatalık, akşamlar için üç soğan ve biraz peynir olarak düşündüm. İki ekmek birkaç bisküvi, bir kola, bir litrelik iki su ve biraz da meyve aldım. Fakat bunları erzak çantasına sığdırmak çok zordu. Bir iki kirli çamaşırı atarak, ekmekleri giysi çantasına koydum. Diğerlerini de erzak çantasına tıka basa sığdırdım. Boynumda taşıdığım çantaya da bilgisayar, fotoğraf makinesi, defter, sözlük ve cihazların kablolarını sığdırıp hazırladım.

Sabah otel resepsiyonuna akşam saat 20.00'de çıkacağımı söylemiştim. Onun için şimdi akşam ve sabah iki kez yazdığım ve ikisi de silinen dünkü olayları yeniden üçüncü kez yazmaya çalışacaktım. Daha bir buçuk saatim var. Ne kadar

yazabilirsem diye başladım. Elçilikteki söyleşiye kadar da yazdım Ama artık saat 20.00 olmuştu. Otelden çıkmak için hazırlanıp bir taksi çağırarak tren vakzalına gittim.

KIRGIZİSTAN'DAN SİBİRYA'YA

Kırgızistan'dan Çin'e geçemeyince, hayal kırıklıkları ve kırılganlıklar içinde, 20 Haziran 2012'de kasvetli bir gece, Bişkek'ten çıktım yola, Kırgız Treniyle Novosibirsk'e. Yolculuk üç gün üç gece, 80 saate yakın bir süre. Üstelik Kırgız treni Atıray'dan Almatı'ya geldiğimiz tren kadar iyi de değildi.

Kırgızistan kırsalından

Bişkek treni komünist tren...Yapılmış çünkü hiçbir konfor ve hiç rahatlık düşünülmeden. Amaç taşımak, taşınmak, taşımak, yük veya yolcu ayrımı gözetmeden. Duygulara ve estetiğe hiç önem verilmeden. Bu yüzden kurgusu salt çıkar temelden

Sanat bile propaganda amaçlı, gerçeğin önüne geçirmek gösterişi. Büyüklük, etkilemek, etkilenmek kara propaganda Komünizmin geçmişi. Uzaktan sesi hoş geldiğinden, yıllarca ben de koşmuştum peşinden. İç yüzünü görüyorum şimdi. Komünizm Sovyetleştüğinden.

Kurtulmak isterken insanoğlu kanlı kapitalizmin pençesinden, Slav milliyetçiliğine dönüşüp faşist bir tuzak olmuş komünizm, Stalin ve bezeri diktatörlerden.

İşte bu yüzden, bu trende ve buralarda yaşanmış İnsanın insan özelliklerini bitiren ve duygulardan soyutlayıp robota çeviren bir sistem. Fakat şimdi kurtulurken Komünizmden kapitalizm fena atmış pençesini hemen.

Kırgızistan kırsalından

Tren sabaha doğru Kazakistan sınırına geldi. Önce Kırgız Gümrüğüne girdik. Burada Kırgız polisler Bişkek’te vatandaşların şikayetçi oldukları gibi saldırdılar üstüme. Her şey vatandaşın söylediklerini doğrular biçimdeydi. Elçinin söyledikleri ise palavra çıktı ve kendimi zor kurtardım.

60 kişilik vagona tüm polisler yalnızca benimle ilgilendiler. Çünkü diğerleri sahiptiydi, sahipsiz TC vatandaşı değildiler. Ne mi ettiler? Tüm yolcuların pasaportlarına uzaktan bakıp geçerken en az on polis ayrı ayrı sayfalarını tek tek çevirerek pasaportumu kontrol ettiler. Trenden indirip nedensiz yarım saat soğukta beklettiler.

Kırgızistan kırsalından

Arkasından narkotikçiler geldiler. Tüm vagonu on dakikada kontrol edip beni yarım saat sorguya çektiler. Uyuşturucuyla tehdit edip defalarca köpeği üzerime sürdüler.

Fakat insanlar gibi çıkarıcı, kaypak değildi köpekler. Sağlam karakterli ve dürüsttü, polisler gibi ahlaksız değiller.

Sonra vagon görevlisi Canıbek araya girince avını kaçırmış çakallar gibi çekip gittiler. 20.06.2012 Kırgız Gümrüğü

Köpek vagonu dolaştı. Bir bayanın çantasında bir şey bulmuş olmaları ki, onu alıp götürdüler. Ama köpeğe en az beş kere beni ve eşyalarımı kontrol ettirdiler. Pasaportumu alıp beni de indirdiler trenden.

Terliydim. Gecenin saat üçü, terim soğudu. 40 dakika oldu pasaportuma bir çıkış damgası vurmadılar, soğukta beklettiler. Bir yerinde bir eksik bulur muyuz diye 15-20 polis pasaportumu her biri en az üç kez sayfa sayfa incelediler.

Kırk dakika sonra defalarca aranmış olmama ve pasaportuma çıkış damgası vurulmasına rağmen, arada gelip tekrar arayanlar oldu. Kompartımda yalnız da olduğum için her tür iftirayı atmalarından da korkuyordum. Elçinin söylediklerini düşündüm, vatandaşın söylediklerini düşündüm, elçinin söyledikleri havada kaldı, vatandaş haklıydı. Çünkü benim Türk olmaktan başka hiçbir eksik evrakım yoktu.

Geçerken Kırgızistan'dan Kazakistan'a
Tehdit ederek eroin kaçakçılığıyla
Kazak polisler el koydu tüm paralarım.

KAZAK GÜMRÜĞÜ

Yarım saat sonra Kazak gümrüğünde /yeniden yaşadım aynı şeyleri, /hem de en feci biçimde. /Bitti dediğim anda işkence, /bir polis geri gelip paralarımı istedi. /Ve cebimden çıkanları az görünce, /üstümü aradı.

Paraları buldu atletimin cebinde /ve el koydu hepsine. Her şeyden umudumu kestiğim bir anda /Bir Rus kadın geldi kompartımanıma /Polis suçüstü yakalanmış gibi /Paralarımı verip, kaçtı bir anda.

Kırgızistan kırsalından

Evet, bunlar yarım saat sonra Kazak Gümrüğüne girince oldu. Polisler on on beşi birden aç kurt sürüsü gibi saldırdılar. Her gelen polis kartını gösterip pasaport diyor. Alıyor pasaportumu, sayfa sayfa iki üç kez inceleyip koyup gidiyor. Arkadan gelenler de hep aynı. Hani onlarca gümrüğe girip çıktım, bu Türk Cumhuriyetleri gibi, birisinin kontrol ettiği bir pasaportu diğerlerinin de kontrol ettiğini hiç görmedim.

Sonra damgayı basacak olan geldi. Ötekiler de toplanarak ona Rusça bir şeyler anlattılar. “Niye geldin Kazakistan’a?” En sinir olduğum soru. Her yerde her zaman, her polis on kere sorar bu soruyu buralarda. Yani gelişimin kötü bir sebebi vardır sanki.

Yahu işte ülkenizi ve sizi yazacağım tanıtacağım vs. Ama onun dolara ihtiyacı var. Ben kızdım bağırdım. Ülkenizi soymaya mı geldim? Casus muyum? Yazacağım bu yaptıklarınızı da ilgililere bildireceğim diye kızıyorum, bağıryorum, aldırış etmiyorlar.

Şişman bir polis “Sen gazeteci misin” dedi. “Evet, yazacağım bu yaptıklarınızı. Bu vagonda benden başka kimse yok mu? Sizin Türk’ten başka güvenmediğiniz kimse yok mu? Kaldı ki ben Kazakistan’dan Transit geçiyorum” dedim. Tamam görevimizi yapıyoruz” dedi ve pasaportu damgaladı.

Arkasından bu kez aç kurt sürüsü gibi narkotikçiler geldi. En az on polis. Yine köpek tüm vagonu koklayarak çıkıp gitti. Dört kez daha köpeğe beni ve eşyalarımı koklattılar. Bir yandan da yüzümü inceliyorlar. Sanırım korkuya kapılıp para teklif

etmemi falan bekliyorlar. Aslında gerçekten korkuyorum. Çünkü son kompartımda yalnızım. Yerler satılmış ama yolcuları Kazakistan'da binecek. Yani istedikleri gibi bir dümen çevirebilirler.

Bişkek'ten Barnaul'a dek bizim Vagon'un görevlisi Canıbek

Fakat vagonda görevli sivil hizmetli Canıbek onları uzaktan izliyormuş. Geldi, “Bu Türk’tür da... Sizin gibi de Müslüman... Hem de muallimdir” deyince çekip gittiler. Onlar gidince de vagon görevlisi Canıbek, “Para istiyorlar senden verme. Bir şey olursa bana gel” dedi ve gitti.

Tamam, her şey bitti diye rahatladığım bir anda, narkotikçilerden birisi geri geldi. Kartını gösterip “Üstünü arayacağım” dedi. “Yahu arandım, hem de kaç polis aradı, köpek kokladı. Yok bende bir şey” dedim.

Eliyle koltukaltılarını yoklarken atletin içine dikmiş olduğum cepte paraları hissetti. “Ne var orada” dedi. “Param var. Ben elli gündür yoldayım. Bir ay daha dolaşacağım. Bankacılık sistemi bu ülkelerde düzenli çalışmıyor, paramı yanımda taşıyorum”, dedim.

“Çıkar onları” dedi, çıkardım. Bozuklarla Türk paralarını ayırıp bana verdi. Yüzlük dolarlarla yuroları aldı. “Bunları bana vereceksin” dedi.

Bir anda şok oldum. Bunları verirsem ben ne yaparım, daha bir aylık gezim var. Bırakın geziyi ülkeme bile dönemem, diye yüksek sesle konuşarak sesimi vagon görevlisine duyurmak veya birisi gelir mi diye zaman kazanmak istiyorum. Tam da bu sırada Rus bir bayan geldi. Bileti benim karşımdı. Aynı anda pasaport kontrolden şişman polis gelerek “Bırak adamın paralarını. O gazeteci” dedi. Adamı aldı gitti. Sanıyorum Şişman polis ile birlikte çalışıyorlardı. Şişman polis gözcülük yaparken,

Rus bayanın geldiğini görünce gelip müdahale etti. Yoksa parayı alıp bölüşeceklerdi.

Birlikte yolculuk ettiğimiz Rus bayan

Polislerden kurtulduktan sonra nere geldik nerelerden geçiyoruz diye bir süre dışarıyı izledim. Hep büyük ovalardan geçiyorduk. Sonra Çu kenti ve uçsuz bucaksız Çu Ovası... Ovada genellikle tahıl tarımı yapılıyor. Sulu tarım alanları ve yerleşimlere yakın yerlerde bağlar bahçeler de var. Almatı'ya kadar da yaklaşık aynı coğrafyada, aynı bitki örtüsü devam ediyor. Çünkü buralar Tanrı Dağlarına yakın olup, uygun iklim koşullarına sahip yerler.

Çu Ovasından bir görüntü

Saat 16.30'da Çimelgan'dan geçtik Müthiş yeşil bağları bahçeleri ve bahçeli evleri vardı. Bir süre araya bozkır girse de sonrasında hemen Almatı'nın bağ ve bahçeleri başladı. Saat 17 15'te Almatı'ya geldik. Aslında karayoluyla Bişkek'ten Almatı 3-4 saatlik yol olmasına karşın, Tren dolanarak geldiği ve gümrüklerde beklediği için yolculuk 18 saatten fazla sürdü.

Almatı istasyonu

KAZAKİSTAN KIRSALINDA

Çu Kentine varınca /Kalktı üstümden polis baskısı...
Bozkır gibi uçsuz bucaksız /Ve yeşillikler içindeydi Çu ovası.

Tren evim gibi /Kazaklar yakın cana /Polis zulmünden
de kurtulunca /Doğa harika Çu Ovasında. /Unutup olanları
umarsıca /Geçiveriyorum hemen /Gezginlik yaşantıma.

Kaplıyor çok geniş alanları /Ovada tahıl tarımı. /Ekinler
olgun, sararmış başakları /Gür yeşil sulu tarım alanları.
Yerleşimlerin yakınlarında /Meyve bahçeleri, üzüm bağları.

Kazakistan kırsalından

Sığırtmaç salmış çayıra sığırları /Yatmış sırt üstü
Kurguları gökyüzünün /Çıkamaz sokakları... /Bir çoban tepeden
aşırırken davarları. /Otların kalmamış susuzluğa dayancı /Ve
tren tüm bunların, canlı tanığı.

Gümrükler hariç /Doğrusu yolculuğun /Bu birinci
günü çok sevdik. /Saat 16.30 sularında /Çimelgan diye

Yeşillikler içinde /Güzel bir şehirden geçtik.

Devam ediyordu aynı doğa /Gür yeşil, canlı mı canlı /Bir
saat sonra da /Almatı'ya geldik. /Çünkü Tanrı dağlarının /Fazla
uzağında değildik.

Kazakistan'da demiryolu kenarında bir yerleşim

Saat 19.00'da geldiğimiz /Kapçeday kenti de /Bağları bahçeleri /Yeşil alanları ve gölüyle /Güzellikte /Kalmıyordu öncekilerden geride.

Trende Türklerden Kazak ve Kırgızlar, Avrupalılardan da Ruslar çoğunlukta. Zaten Sovyetler döneminde Kazakistan'daki Rusların nüfusu Kazaklara eşit sayılacak kadar çoktu. Şimdi de hala Rus nüfus %20'ler civarında.

Trendeki Kazak ve Kırgız Türklerinden başka Özbek, Türkmen ve Azeriler de var. Ama bunların sayısı Kazak ve Kırgızlara göre daha az.

Yüksekliği 7000 metreyi aşan Tanrı Dağları

Tanrı Dağında Bir Çoban Olsam

Gümrüklerde yaşanan tüm olumsuzluklara karşın kısa sürede kendimi toparlayıp yeniden gezgin kimliğime dönerek, doğayı gözlemlemeye başladım. Doğa, tren yolunun bir tarafında sonu görünmeyen ovalar, öbür tarafında tepeleri karlı Tanrı Dağları. Ovanın tren yoluyla Tanrı Dağları arasında kalan bölümünde savan (ağaçlı bozkır) olarak niteleyebileceğimiz bir bitki örtüsü vardı. Demiryolunun öteki tarafında ise savan yavaş yavaş bozkıra dönüşüyordu. Uzaklarda koyun ve keçi sürüleri vardı. Hemen Yörüklüğüm depreşti ve kendimi Tanrı Dağlarında bir çoban gibi hissetmeye başladım.

Kırgızistan kırsalından

Şu dağın başında bir çoban /Diyelim ki beş çocuğu var
İkisi kız, üçü oğlan. /Ve karısı ona hayran.

Davara saldı büyüğünü /Ortancası koyuna /Küçüğü de
gönderdi /Oğlağın ardından.

Hanımı ise /Mutlu yaşamından /Elinde bakraçlar Geliyor
süt sağımından...

Dünyada daha mutlu /Bir insan olabilir mi? /Tanrı
Dağlarının eteğinde /Çu ovasındaki bu çobandan.

Kazakistan kırsalından

BOZKIR BAŞLIYOR.

Kırgızistan'ın tamamına yakını dağlık alanlarda kalırken Kazakistan'ın çok büyük bir bölümü dağsız geniş düzlüklerden oluşuyor. Güneyinde Tanrı dağları ve doğusunda yer yer dağlık bölgelerin arası ve etekleriyle bu dağlara yakın bölgelerde doğa canlanıyor, fakat dağlardan uzaklaşınca önce bozkırlaşıyor, sonra da çölleşiyordu. Çünkü dağlar yağış alıyordu ve dağlar bulunduğu bölgelerin su depolarıydı.

Tanrı Dağlarından uzaklaşınca bozkır başladı

Tanrı Dağlarından uzaklaştıkça /Yeşil alanlar bırakıyor yerini hemen sarıya /Kazakistan'ın gerçek sahibi bozkıra.

Azalan tarım alanlarında /Susuz kuru tarım yapılsa da
Arazinin genelini /Cansız, cılız /Bozkır bitkileri kaplamakta.

Arada bir yaklaşırken dağlara /Doğa yeniden canlansa da
Bozkır alıyordu yerini hemen /Dağlardan sonra. /Dağlar yaşam
doğaya.

Kazak bozkırlarından bir görünüm

Trende hayat ilk günden sonra olağan günlük yaşama dönüşüyor. Vagondaki insanlar bir birini tanımaya ve yarı merak yarı sohbet ihtiyacından tanışmalar ve herkesin kendini anlatma halleri içinde zaman geçip gidiyor. Zaten kompartımandakiler aynı evde birlikte yaşadığınız aile, vagon sokak veya mahalleniz gibi oluyor.

Vagon görevlisi olan Canıbek, Kendi vagonundaki herkesi kısa sürede tanıyor. Vagonda herkesin yardımına koşarken disiplinsizliğe de izin vermiyordu. Vagonun uç tarafındaki sıcak su hiç eksik olmuyor, kömür ateşi üstündeki kazanda sürekli kaynıyor, herkes istediği zaman istediği kadar alıyordu.

Kompartımda yatağımın en altta olması, yatıp kalkma ve oturma avantajlarına karşın, herkes buraya oturduğu için çoğu zaman yatmaya uygun olmuyordu. Ayrıca benden tarafta yatan üç kişinin çantalarını koyduğu yer de benim yatağın altındaki sandık idi..

Yol kenarında bir yerleşim

Fakat ben zaten gündüzleri hiç yatma ve uyuma alışkanlığım olmadığı ve sürekli çevremi ve doğayı izlemek istediğim için çoğu zaman ayaktaydım.

Vagondaki yolcuların neredeyse yarıya yakını Rus veya Avrupa kökenliydi. Aynı dili konuşmamıza karşın benim Kazak ve Kırgızlarla anlaşmam kıt kanaat İngilizcemle Ruslarla anlaşmamdan daha fazla değildi. Fakat onlar hepsi de Rusça ile anlaşabiliyordu.

Kompartımda Rus bayan yatıyor, benim yatağım karşıtı

Birinci günün akşamında, Savan gibi ağaçlı bozkırların egemen olduğu alanlardan geçerek, gece saat 11.30'da Uçtabey diye bir yere geldik. Trende herkes uykudaydı. Ben de uyumak

için yatağa yenice uzanmıştım. Orta büyüklükte bir bozkır kentiydi. Vakit geç olduğundan olmalı sokakları ıssızdı.

Çocuklar sokakta oynar gibi koridorlarda oynuyor

Saat 23.30 gece... /Gün bitiyordu Uçtabey'e geldiğimizde. /
Tren uykuda /Ben uyanıktım /Girerken yeni bir güne /Sonra
bozkırın büyüğü /Egemen olmuş beyinlerimize /Uyur-uyanık
/Gidiyoruz menzilimize. 21.06.2012

Trende bir şey dikkatimi çekti. Kazaklar beni veya bir
Ortadoğuluyu pek ciddiye almasa da Ruslara ve Korelilere karşı
çok saygılı davranıyorlardı. Şu anda artık yirmi seneyi aşkın
bağımsız bir devlet olmalarına karşın, hala adeta onların
üstünlüklerini kabul eder bir tavırları vardı.

22 Haziran sabahı 5.30'da uyanıp dışarı baktığımda
bozkır bitki örtüsünün devam ettiğini gördüm. Ağaç yok.
Bozkır, ama bitkiler gür ve canlı.. Sonsuz ovalarda meralar çok.
Ama ekim elanı az.

İkinci gece boyunca Tanrı Dağlarından epeyce
uzaklaşmış olmalıyız ki, ikinci günün sabahında bozkıra
uyandık diyebilirim. Gün boyunca bozkır çöl karışımı
alanlardan geçtikten sonra, akşama doğru Balkaş Gölüne geldik.

Aral Gölünden sonra Orta Asya'nın ikinci büyük gölü
olan Balkaş gölü, 17 bin kilometrekarelik alanıyla Marmara
Denizinin iki katına yakındır. İli Irmağı, Kartal Nehri, Lepsi,
Aksu ve Ayaköz Irmaklarıyla 413 bin kilometrekare
genişliğindeki bir alanın sularını toplamaktadır ki, bu su toplama
havzası, Türkiye'nin alanının yarından fazladır. Fakat kuraklık
nedeniyle Aral gölü kadar olmasa da kısmen daralmaktadır.

Haritada Balkaş Gölü ve su toplama havzası

Balkaş gölünün kenarında bir saatten fazla yol aldık. Gölün üstünü kara bir bulut gibi kaplayan ve biçimden biçime giren kuş sürüleri vardı. Ayrıca Balkaş, Türk tarihinin tarihi ve kutsal merkezlerinden birisi olması nedeniyle beni çok duygulandırdı ve hayallere sürükledi. Duygularımı şöyle dile getirmiğim.

BALKAŞ'IN ÜSTÜNDE KUŞLAR

Dans ediyor kuşlar /Umarsız, biteviye /Çırpıyor kanat...
Kapkara bir bulut kümesi gibi /Balkaş'ın üstünde yayılarak.

Geçiyorum kıyısından Balkaş'ın /İssız bir akşamüstü /Derin düşüncelere dalarak. /Ve diyorum ki: /Gerçek ve doğru dersi /Tarihten mi /Yoksa kuşlardan mı alsak?

Balkaş Denizi bozkırın kalbi

Ah, mümkün müdür acaba /Doğayı izleyip anlamlandırmak?
/Doğayı doğal yaşamak? /Nasıl bir duygudur /Bilmem ki, kuş
olmak /Özgürlük müdür acaba uçmak?

Geçerken Bişkek-Novosibirsk Treni /Yolculuğun üçüncü
akşamında /Kazak Bozkırlarından akarak; /Sanki bir ayın
yapıyor kuşlar /Gurubun altında /Balkaş Gölüne bakarak.

Balkaş, devasa bir deniz /Kuşlar dalgaları... /Kuşlar hazanda
savrulan yaprak. /O kuşlar ki, daireler çizerek
Biçimden biçime girerek /Yapıyorlar sanat. /Gölün üstünden
/Göğün yüzüne /Çırparken kanat.

Balkaş Gölü kıyısında bir liman

Balkaş su, bozkır susuzluk. /Bir zamanlar Göktürklere Bayrak
olan /Balkaş'ın Türkuaz mavisi /Isıtırken içimi /Başlar zamanda
yolculuk.

Issız uzak kıyılarında anımsamaların /Yudumlarken çayımı
/Pencere kenarında oturup; /Parçalanıyor dağlarda şavkı
/Soluyor günü akşamın /Göle düşüyor gurup.

Ve dağların tepesinde /Kızıl bir çizgi şimdi ufuk. Bakarken
uzaktan, dalgın /Dağılmışım Ata yurdu anılarında /İçim buruk.

Bozkırımsı bir öğleden sonraydı /Balkaş'a vardığımızda
Gün akşama varıyordu /Baykal arkamızda kaldığında

Ve ilerledikçe akşam artık /Yıldızlar çırpılıplak /Gece
yıldızlarda yalnızlık... /Yıldızlar düşmüş Balkaş'ın içine
Kanatlı dalgalarda kırık.

Sonrası basmış karanlık /Ve saplanmış tren /Bağrına zamanın
/Tren yol, tren ayrılık. 22.06.2012 Balkaş

Balkaş Gölü, Marmara Denizinin iki katına yakın

Türklerin eski dini Şamanizm'de, ılık yer, ılık su, yani kutsal yer ve kutsal su kavramları vardır. İşte Balkaş da böylesi kutsal bir su olup göl üzerine efsaneler türetilmiştir.

Efsaneye göre güçlü bir kazak beyi olan Bay Balkaş, İli adlı kızını evlendirmek istiyor. Damat seçimi için yarışmalar düzenliyor. Kızını yarışmaları kazanacak olan varlıklı birisiyle

evlendirecektir. Fakat İli, fakir çoban Kartal'ı sevmektedir ve Kartal ile kaçır. Bay Balkaş buna çok öfkelenir. Kaçakları her yerde aratır ama bulamaz. Bunun üzerine onları birer nehre çevirir. Böylece Kartaldan ayrılarak ikisi de ayrı bir nehir olarak Bay Balkaş'a akıp gelirler. Bugün İli ve Kartal, Balkaş Gölünü besleyen en önemli iki nehirdir.

Balkaş'ı geçerken günbatımı

Göl sularının doğusu tuzlu batı tarafıysa tatlı sudur. Bu yüzden balık çeşitliliği fazla ve zengindir. Gölün kıyılarının toplam uzunluğu 2.385 kilometredir.

Rusların 1937 yılında göl kenarında kurduğu bakır fabrikasının etrafında gelişen Balkaş kenti ise yolumuz üzerinde olmadığı için onu görmedik.

Balkaş Gölünü geçtikten sonra başlayan yolculuğumuzun üçüncü gecesinde nerelerden geçtik ve geçtiğimiz yerler nasıl bir bitki örtüsüne sahipti bilemiyorum, ama eminim ki dün akşama dek geldiğimiz yerler gibi yarı bozkır yarı çöl olmalı diye düşündüm. Çünkü bu geçen üçüncü gecenin sabahında uyandığımız üçüncü gündüzde de kendimizi, yarı çöl yarı bozkır geniş düzlüklerde yol alırken bulduk. Fakat öğleye doğru bozkır canlanmaya ve Semey'e yaklaşırken yeşillikler artmaya başladı. Gündüz sabah 09.00'da kuzeye gittikçe bozkırın canlandığı gözleniyordu. Buranın yeşili daha bir bahar yeşili gibi canlı ve uzakta tepeler görünüyor. Saat 10.00'da bozkır çayıra dönüşerek Doğu Anadolu'ya benzer bir görünüm kazandı.

Semey'e yaklaştıkça köylerde yeşillikler çoğaldı

Tren artık normal yaşantımızı geçirdiğimiz evimiz gibi olmuştu. Herkesi çay veya kahve içtiği fincanı, küçük kahve kavanozu ve poşet çayları pencerenin önündeki masada duruyordu. Yemek yeneceğinde bunlar pencere kenarına itilerek açılan küçük bir tepsi üstü kadar boşlukta yemek yeniyordu. Herkes istediği zaman çay veya kahvesini fincanına koyup, vagonun başındaki sıcak suyla doldurup kompartıman veya koridorda içiyordu.

Trende yemek masası

Ben genellikle sabahları çok erken kalktığım için önce bir nescafe içiyorum, 05.00 ve 06.00 arası kahvaltımı yaparken daha kompartıman uykuda olduğu için masada rahattım. Öğleyn de ben erken acıktığım için herkesten önce yemeğini

yyordum. Zaten yediğim ne ki? Sabahları çay biküvi ile geçıştirdikten sonra öğleyin ekmeğın arasına bir domates, bir soğan ve bir salatalığı doğrayıp tost veya dürüm gibi yapıp çayla yiyorum. Akşam yemeğı de aynısı, fakat arada bolca meyve.

Tabi trendeki diğerk yolcuların sofrası benimki kadar fakir değıl. Onlar kahvaltıda bile salam sosist gibi benim pişmişini bile yiyemediğim, çiğ yenen et mamullerini yiyebiliyor, benim kokusuna bile tahammül edemediğim yollardan aldıkları kurutulmuş balıkları yiyorlardı. Ayrıca bunların üzerine sıcak su dökünce makarna gibi bir yemek olan bir hazır yiyecekleri de vardı.

Semey tren istasyonu (Vakzal)

Trende yaşam bu biçimde sıradanlaşırken ben trenin içinden çok dışarıdaki içinden geçtiğimiz doğayla ilgileniyordum. Dışarıda doğa sürekli canlanarak devam ederken birçok küçük yerleşimden sonra saat 14.00'te Semey'e geldik.

Semey'in girişinde apartman baraka karışık.

Semey devasa fabrika ve binalarıyla, büyük bir şehirdi. Viraneleri de çoktu gerçi, ama suları ve yeşili bol, çok güzel bir şehir. Bu arada şehrin içinden akan İrtiş muhteşem. İçinde adalar bile var. Üstünde boğaz köprüsünü andıran köprüler var. İstasyonu kalabalık ve kurutulmuş balık satıcıları da vardı.

Rusların 1718 yılında, İrtiş Nehri kenarında bir kale olarak kurduğu Semey, zamanla Ruslarla bölgedeki göçebe

insanlar arasındaki ticaretin merkezi oldu. Türkistan Sibirya demiryolunun yapılmasından sonra ticari önemi arttı ve 1917’de kurulan Alaş-Orda özerk cumhuriyetinin merkezi oldu. 1949 yılında şehrin 150 km batısındaki bozkır bir alan Sovyetlerin Nükleer Denemelerinin test alanı olarak seçildi.

Sovyetler Birliği 1949’dan 1963’e dek burada 356’sı yeraltında, 116’sı yer üstünde olmak üzere 456 Nükleer deneme yaptı. Test edilen bu nükleer silahların toplam gücü Hiroşima’ya atılan atom bombasının 1,200 katından fazladır. Bu denemelerden 1,7 milyon insan zarar görmüştür.

Kazakistan bağımsızlığını ilan eder etmez 29 Ağustos 1991’de Nazarbayev Semey Nükleer test sahasını kapatarak buradaki nükleer silah deposunu kaldırmaya başlamıştır. BM’lerde 29 Ağustos gününü “Uluslararası Nükleer silahların test edilmesiyle mücadele günü” ilan etmiştir.

Geçmiş acılarla dolu da olsa bugün Semey, İrtiş Nehrinin kollarında 300 bin nüfuslu, çok güzel bir şehir. Semipalatinsk Oblastı, Doğu Kazakistan Eyaleti ile birleştikten sonra eyalet merkezi Semey’den Öskemen’e geçmiş olsa da Semey önemini korumaktadır. Dostoyevski’nin sürgün yıllarında “Suç ve Ceza” adlı eserini kaleme aldığı güzelim Semey’in en büyük şansı elbette ki İrtiş’tir. Aslında beyaz nehir anlamında kullanılsa da iki kelimedden oluşan ve yeri kazmak anlamına geldiği de ileri sürülmektedir (İr=yer, Tiş Kazmak)

Semey’de bir meydan

Şamanist Türk inanıcına göre nehirler kaynağını cennetten alan sulardı. Gökyüzünden inip bir süre yeryüzünde aktıktan sonra kaybolan kutsal sulardı. Orta Asya mitolojisinde Talay ve Yayık Han adlı tanrılar da su tanrısıydı. Altay Şamanizm’inde bunlar ulu tanrı Bay Ülgen’in maiyetindeki yardımcı tanrılarıdı.

En güçlü yer tanrıları arasında 4. Sırada bulunan Talay Han, deniz ve okyanusların hanıydı. Yayık han ise yeryüzündeki tüm taşan ve kabaran suların tanrısıydı. Yayık Hanın evi 17 denizin birleştiği bir yerdeydi.

Semey ve İrtiş

Türklerin kutsal sularından kabaran, taşan ve yeri kazan İrtiş Nehri aslında Obi Nehrinin ana kolu ve Batı Sibirya'nın en uzun limanıdır. 2758 km uzunluğu ile dünyanın 9. Uzun nehri ve Türkiye'nin toplam alanından fazla bir su toplama havzasıyla dünyanın sayılı nehirleri arasında yer almaktadır. Semey'de görünen de kimi yerde göller oluşturuyor, kimi yerde dallara kollara ayrılıp birleşerek adalar oluşturuyor. Köprülerin altında gemiler işliyor.

Aynı İrtiş'i Omsk'ta çok daha büyük ve görkemli olarak görmüş ve hayran olmuştum. Doğrusu Omsk ve Semey'de gördükten sonra içinden geçtiği Aksu, Öskemen ve Pavlodar'da nasıl akmaktadır merak ettim. Trende İrtişe bakarak şu satırları karladım.

SEMEY'DE İRTİŞ

Geçiyorum içinden. /Güzel mi güzel bir kentin /Gurup vakti Kırgız treniyle /Semey büyülü bir şehir /Almış nasibini sevgiden /Ama kalbi bir nehir!

Bakıyorum uykusuz gözlerimle /Ortada nehir, yanları şehir. /Fabrika bacaları /Minarelerle yarışır /Birlikte yaşarlar nicedir. /İrtiş, Semey'e çok yakışır. /Görenler ona imrenir. /Sovyetler Birliği Döneminde /Nükleer denemelerin yapıldığı yerdir.

İrtiş yayılmış yatağına /Geziyor gönlünce Semey sokaklarında. /Ve ortasında kocaman bir ada /Ada nehri, nehir şehri /İkiye ayırmakta.

Ada İrtiş'i Nehrini ikiye ayırıyor

BİR NÜKLEER MAĞDURU KARİPBK KUYIKOV

Nükleer deneme mağdurları anısına resim sergisi düzenleyen Karıpbek Kuyıkov, Semey'den 100 kilometre uzaklıktaki bir köyde kolları olmadan doğduğunu ifade ederek "Doğduğumda annem üç gün boyunca yanıma yaklaşmamış. Sonra doktorlar babama, iğne yaparak beni öldürme teklifinde bulunmuşlar. Babam bunu reddetmiş ve beni eve götürmüş. Bana hayat verdiği için babama teşekkür ederim." diye konuştu.

İnsanların nükleer denemelerin etkisinin farkında olmadığına işaret eden Kuyıkov, şunları söyledi: "Annem, patlamadan çıkan ışığın güzel bir manzara oluşturduğunu, denemenin ardından ilginç yağışların başladığını anlatıyordu. Anlaşılan insanlar radyasyonun ciddi zararı olduğunu farkına varamamışlar. Nükleer deneme yapıldığı bilgisine yer verilirken, radyasyonun etkisiyle ilgili haberlere yer verilmemiş."

Denemelerden sonra kanser vakaları arttığını belirten Kuyıkov, nükleer deneme öncesi başka yerlere götürülen ailelerin döndükleri zaman sokaklarda tüysüz kalan veya ölen hayvanlar bulduklarını dile getirdi. Semey'de radyasyondan zehirlenen yiyecek ve içeceklerin insanlarda kanser vakalarının artmasına neden olduğunu belirten Kuyıkov, şöyle konuştu:

O dönemlerde yapılan nükleer denemelere ilişkin bilgilerin gizli tutulduğuna dikkati çekerek "Doktorların hastaya teşhis koyması yasaktı. Patolojiyle doğan ve ailesinin istemediği çocuklar hastanelerde iğne yapılarak öldürülüyordu." dedi.

İnsanlara nükleer silahın ülkenin huzuru için gerekli olduğu gibi yanlış bilgilerin verildiğini anlatan Kuyikov, sıradan insanları kimsenin düşünmediğini vurgulayarak "Hayatımı nükleer silah denemeleriyle mücadeleye adadım" dedi. 3 Ocak 2012

Semey'de önümüzdeki vagonun görevlisi bayan.

SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİNDE KAZAKİSTAN'DA YAŞANAN MAĞDURİYETLER.

Sovyetler Birliği döneminde Slavların dışında hemen her ulusun sürgün ve kıyıma uğradığı, değişik yol ve yöntemlerle mağdur edildiği bilinmektedir. Burada bir fikir

vermesi açısından Filolog Ufuk Tuzman'ın, Kazakistan'ın uğradığı mağduriyetleri anlatan yazısını bazı yerlerini kısaltarak aşağıya koyuyorum.

KAZAKİSTAN / Turan Kurbanları -I-

Geçtiğimiz yüzyılda emperyalist güçlerin etkisi altında bulunan Türk Devlet ve Toplulukları üzerinde ağır ve çıkmazlarla dolu sayısız trajedinin yanı sıra kayıpların da meydana geldiği aşikârdır.

Bugün 10 milyon km² lik bir coğrafyadan daha geniş bir sahada yaşayan neredeyse 250 milyon civarındaki Kıpçak, Oğuz, Karluk, Sibir ve Avrupa Türkü bu yüzyılda dili, edebiyatı, tarihi ve milli kültürlerine yapılan tahrip ve saldırılardan az veya çok darbe alarak çıkmıştır.

Bu trajik darbelerin etkisinde defalarca kalmış olanların biri de Orta Asya'nın merkezi konumundaki Kazakistan'dır. SSCB sınırları içerisinde Kazak Türklerinin 1930'lu yıllardaki "Kızıl Kırgın Kurbanlarına" değineceğiz.

Emperyalist SSCB rejiminin 1930'lu yıllarda tüm Türk Devlet ve Topluluklarında yaşayan Türk soydaşlarımızın nüfusunu eritmeye yönelik yürüttüğü acımasızca infaz ve oluşturulan suni açlıklarda birçok soydaşımızın hayatlarını kaybettiği bilinmektedir. Bilinemeyen ise ölümlerdeki sayının korkunç boyutlarda olmasıdır.

Çin istilasına dayanamayacak durumda olan Kazak Türkleri kendi istekleriyle Rus Çarlığı'nın himayesini kabul etti. Çarlık rejimi Orta Asya'da yaşayan tüm göçebe Türkleri yerleşik şehir düzenine geçmeye mecbur bıraktı. Tarihte ilk kez 1897 yılında Kazak Türkleri ve diğer Türk boylarının nüfus

sayımı yapıldı. Sayımların sonuçları arşivlere Kırgızlar 250.000, Türkmenler 250.000, Tacikler 250.000, Özbekler sınırları içinde 750.000-sınırları dışında 750.000 olmak üzere 1,5 milyon iken Kazakların nüfusu 4.300.000 kişi olarak geçirildi. Kazakların nüfusu neredeyse Orta Asya’da yaşayan halkların toplamının iki katıydı.

Son yüzyıl içerisinde SSCB’nin yaşattığı “Kızıl Kırğınlar” neticesinde Kazak Türklerinin nüfusunun 8 ile 9 kat arası artışı engellenmiştir. Günümüzde Özbeklerin 25 milyonu aşan nüfusları ile kıyaslandığında Kazakların bugün 40 milyondan fazla nüfusları olması gerekirken maalesef Kazakistan nüfusu içerisindeki Kazak Türklerinin sayısı 9 milyonu geçmemektedir. Peki, bu yüzyıl içerisinde neler yaşandı? Kazak Türklerine ne oldu da nüfusları azaldı?

1991 yılında Kazak Türklerinin bağımsızlıklarını ilan etmelerine kadar olan yüz yıllık dönem içerisinde 1920 yılındaki ezici rejimin baskı ve getirdiği kaçınılmaz sonlar, 1929–1933 yıllarında SSCB’de bolluk varken yapılan suni açlık, 1937–1938 yıllarında tüm Kazak aydınları ve halk öncülerinin toplu yada gizli idamları, 1939–1945 yılları arasındaki II.Dünya Savaşı, 1950’li yıllardaki doktorların halk üzerinde yürüttüğü genetik ve kimyasal denemeler, 1960 yılındaki Moskova’daki Kazak gençlerinin sürülmeleri, 1970 yılındaki Akmola eyaletinde yaşanan meşhur Tselinograd olayı ve son olarak Kazakistan başta olmak üzere bugünkü Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlık yolunu açan Jeltoksan (Aralık) ayaklanması Kazak Türklerinin nüfuslarının azalmasında büyük rol oynamıştır.

Bu arada 40 yılı aşkın süredir Kazak bozkırlarının en verimli topraklarından olan Semey Eyaletine nükleer poligonlar kurularak eyalet ve çevresinde yapılan 468 nükleer ve atom bombası denemeleriyle ölüme mahkûm edilenlerin sayısı ise tam

bilinememektedir. Yapılan bir araştırmaya göre, 20. yüzyılda tüm dünyada 170 milyon insan katledilmiş veya yok olmaya terk edilmiştir. Yok edilen bu insan nüfusunun sadece 110 milyonu yani üçte ikisi Komünist rejimin kurbanları olarak tespit edilmiştir. Bu yok edilen 110 milyon insanın üçte ikisi yani 60 milyondan fazlası da Türk soyludur. Bu rakamlar dehşet vericidir.

Bu konuda ciddi bir araştırma yapıldığında bir zamanlar SSCB halklarının tarihinde insanlığın koruyucusu ve kutsal liderleri olarak isimleri insanların beyinlerine korku ve vahşetin gücüyle kazıyan V.Lenin ve İ.Stalin döneminde 46,6 milyon insanın çeşitli senaryo ve yollardan öldürüldüğü görülecektir. Bu katliamların 4 milyonunun V.Lenin, 42,6 milyonun ise “Kızıl Kırğın’ın” mimarı İ.Stalin zamanında gerçekleştirildiğini söylemek istiyoruz.

1954 yılının SSCB hükümetine sunulan bazı raporlarında sadece Kazakistan’dan 58.maddenin ihlali gerekçesiyle rejim karşıtı ilan edilen 3 milyon 770 bin kişinin tutuklandığı belirtilmiştir. 642 bin 980 kişinin idam edildiği, 2 milyon 369 bin kişinin ise 25 yıl ağırlaştırılmış hapis cezalarına çarptırıldığı da Moskova yönetimine aynı raporlarla bildirilmiştir. Fakat 25 yılın sonunu hiç biri göremediği herkesçe malumdur. Bu tutuklananların büyük bir çoğunluğunun da eski SSCB sınırları içerisinde sürgün edildiği de gizlenmemektedir.

Kazak bozkırlarında yaşanan ve tarihe “Aktaban Şuburundu” olarak geçen doğal kıtlık döneminin üzerinden geçen 210 yılda çoğalan Kazak Türklerinin nüfusu ise yine geçtiğimiz yüzyılda Kazakistan’da yaratılan suni açlık ve kıtlıklarda 2 milyon 220 bin kişinin ölümüyle büyük bir kayba uğratılmıştır. Bu rakamlar devlet arşiv kayıtlarınca da doğrulanmaktadır. Bu ölümler kadar feci olan başka bir etken

ise binlerce Kazak Türkünün kıtlık döneminde topraklarını terk etmesidir. 616 bin kişi Orta Asya bozkırlarının çöle dönüşmesiyle ata vatanlarını geri dönmek üzere terk etmek zorunda kaldığı da bilinmektedir.

Bu süreçte Stalin'in tam desteğini almış olan dönemin SSCB Kazakistan Komünist Partisi sekreteri F.Goloşegin açlık ve katliamlar sürecinin en büyük aktörü oldu. Goloşegin'in yaptırımlarıyla kuzeyindeki bereketli toprakların üretimlerini engelledi. 1920'lerde nüfusun neredeyse 5 katı fazla olan büyük baş hayvanları toplu olarak kesildi veya yok edildi. Bunların temelinde ise kör siyaset uygulayarak Kazakistan'da küçük bir ihtilal planı vardı. Bu ihtilal maksatları arasında Orta Asya'nın güçlü ve zengin Kazak Türkü beyliklerini ortadan kaldırarak zenginleri halk düşmanı ilan edilmesine ve sürülmesine sebep olacak sürecin başlatılması yatıyordu.

Nihayetinde 700 e yakın beyin malları ve hayvanları ve toprakları ellerinden sorgusuz sualsiz alındı. Göçebe bozkır hayatına sahip Kazak halkı güç kullanılarak yerleşik düzene geçirildi.

Bu durum elinden meraları ve hayvanları alınmış göçebe halkı kırıp yok etmeye başladı. Korkunç bir sonun kurbanı 40 milyondan fazla dağlarda ve yaylalarda aç susuz ve yemsiz bırakılan büyük ve küçükbaş hayvanlar sahipsizlik ve bakımsızlıktan telef oldu. 1927–1932 yılları arasında halk hayvanlarının telef olması ve ölüme terk edilmesi sonucu halkın besin kaynağı hayvanların tüm ülkedeki sayısının 4 milyona düşmesiyle açlık süreci başlamış oldu.

Tarihi kaynaklar ve canlı şahitleri anlattıkları ise tam bir vahşet ve korkuyu ortaya koymaktadır. Geçimini hayvancılık ve topraklarının mahsulüyle sağlayan zengin Kazak Türkleri 1927–

1932 yılları arasındaki 5 yıllık bir süre zarfında önce mal, mülk ve hayvanları ellerinden alınarak yoksul bırakıldılar daha sonrasında ülke genelinde başlayan açlık sonucu büyük çoğunluğu çocuk ve kadınlardan oluşan binlerce kişi toplu ölümlere maruz kaldı. Köy ve kasabalarda yaşayan 50 ile 100 bin kişilik nüfusların günde 30–80 kişiye kadar ölü verdikleri artık ölüleri gömmenin imkânsız hale geldiği ve sonunda halkın başka ülke topraklarına göçtüğü bilinmektedir.

1932 yılından sonra onlarca köy haritadan silinmiştir. Ülkede kalan Kazak halkı bu kıtlık sonrasında SSCB rejiminin gereğini yerine getirmek zorunda bırakıldı.

1933 yılına açlıktan ölen Kazak Türkünün sayısının 2 milyon 300 bin kişiydi. Bu tarihi trajedi Kazak halkı tarafından “Kızıl Kırgın Kurbanları” olarak anıldı. Bu ölüm oranı o yıllarda Kazakistan nüfusunun %54’üne denkti.

Halkının gözünü açarak karanlık bir dünyada yaşamasını istemeyen ve milli duyguları perçinleyen bu kalemler SSCB hükümetince Türkçülük ve Turancılık hareketiyle halk düşmanı ilan edilerek kurşuna dizildiler.

Sonuç olarak geçtiğimiz yüzyılda emperyalistlerin pençelerinde bu ağır azabını çekmeye mahkûm edilen Kazak Türkü ve diğer Türk Cumhuriyetlerindeki kardeşlerimiz o acı günleri geride bırakmıştır.

SSCB’nin “Kızıl Kırgın Kurbanları” yerini, ABD ve AB’nin “Ortadoğu Kırgın Kurbanları”na bırakmıştır. Maalesef dün olduğu kadar bugün de milletimiz acı çekmektedir. Geçmişte milletimizin kucaklaşarak birbirlerinin yaralarına merhem olamaması, bugünün yaralarına merhem olmayacağı anlamına gelmemelidir. Ufuk TUZMAN – Filolog, Araştırmacı

Doğrusu yukarıdaki yazıyı okuyunca bir zamanlar şiddetle savunduğum Komünizm'in Kapitalizm'den farksız ve Slav milliyetçiliğine dönüştüğünü bu gezim süresince de fark ediyorum. En çok da buralarda insanların duygulardan uzaklaştırılarak, robotlaştırılmış olmasına üzülüyorum.

Semey'den sonra yeşil alanlar çoğaldı

Neyse, Semey geçmişi acılarla dolu da olsa çok güzel bir şehir. Baktıkça Semey'e insanın içinden şiir yazmak gelir.

İrtiş, Semey'den /Novosibirsk'e akmakta. /Yaklaşırken akşam Semey'de /İnsanlar evlerine koşuşturmakta... /Ve değil elbet onlar, benim /Trenden gördüklerimin farkında!

İrtiş'in üstünde devasa köprüler /Altında irili ufaklı
gemilerin /Gemilerde yüzer şehir. /İrtiş büyüyerek
Novosibirsk'te /Olur devasa bir nehir. /Semey'le İrtiş'in
uyumuna /İnsan imrenir.

Bir bozkır okyanusunun kenarında /Semey iklimlerin
geçiş şehridir... /Çevresi ormanlarla çevrelenir.
/Dostoyevski'nin sürgün kenti /Ve en önemli eseri /Suç ve
Ceza'nın yazıldığı yerdir. 23.06.2012 Semey

Semey'in içindeki alacalı ve dağınık yeşil, şehrin
sonunda sürekli bir ormana dönüştü. İğde kavak derken, çam
ormanları kapladı her yeri. Sonra karışık orman arada çayırlar ve
mevsim bahar gibiydi sanki.

Üçüncü günün sonunda, trende her milletten insanlar dost, arkadaş olmuş, çeşit çeşit iklimlerin ve bitki örtülerinin içinden geçerek saat 16.30'da Avul'a gelmiştik. Burası Kazak Gümrüğüydü.

Sibirya'ya yaklaştıkça ormanlar da görülmeye başladı

Yolculuğumun birinci gecesi Kırgız ve Kazak gümrüklerinde yaşadığım kötü anlardan sonra geçen üç gün çok güzel geçmişti. Günün yarıdan çoğunda çevreyi gözlemek için ayakta geçirmeme ve iyi beslenmememe rağmen kendimi olduğumdan çok genç, dinç ve mutlu hissediyordum. Geçtiğim yerleri adeta beynime kazıyor, gözlerimden besleniyordum. Ama gümrük deyince yine içimi bir korku kapladı. Yolculuğun dördüncü gecesi yine korku gecesi olacak gibiydi. Dördüncü

geceyi bir atlatsam dördüncü günün öğlesine doğru
Novosibirsk'te olacaktım.

Kazakistan çıkışında gün batımı

Avul'da Kazak Gümrüğü /Aynı hamam aynı tas /Herkese
bakıp geçerken polis /Aranmak sadece bana has. /Oysa transit
yolcuyum /Kazakistan'da üç gün üç gece /Trenden inmedim
hiçbir yerde. /Aç bir kurt sürüsü gibi /Kuşattılar çevremi./Çünkü
rüşvet lazım polise.

Fakat bu kez /Yalnız değilim kompartımanda /Rus bir
kadın oturuyor karşımda /O yüzden söyleyemeseler de açıkça
Gönüllü vermem için rüşveti /Köpeğe koklatıp /Üstümü,
eşyalarımı defalarca /Baskı yapıyorlar akıllarınca.

AVUL KAZAK GÜMRÜĞÜ

Saat 16.30'da Avul'a geldik. Kazak polisi yine teker teker ardı ardına kart gösterip "Pasaport" diye pasaportuma bakıp, sayfaları birkaç kez çevirip geri veriyordu. Bu şekilde altı yedi polisin kontrolünden sonra damgalayacak olan gözlüklü şişman polis geldi. Aralarında bir Rusça konuşmadan sonra gözlüklü şişman sorguya başladı. Niye geldin. Kazakistan'a gelmekten amacın ne? Ne işin var burada. Seni birisi davet etti mi? Bir tanıdığın var mı? Narkotik var mı? Aç eşyalarını çıkar hepsini koy şuraya. Vs. vs...

Bu soruları sorarken bir yandan da pasaportun sayfalarını çeviriyordu. En az üç kez devretti sayfaları ve benim pasaportu alıp çantasına koydu. Sonra da yanımdaki Rus kadına nezaketle pasport dedi. O da zaten elinde hazır bekletiyordu; hemen uzattı. Hiçbir yerine bakmadan ve hiçbir soru sormadan damgayı bastı. Ve kalkıp gittiler. Vagondakilerin pasaportlarını da kısa sürede bitirip çıktılar. Benim pasaport gitti. Galiba çağırıp rüşvet isteyecekler diye düşündüm. Durumu Canibek'e anlattım. "Tamam ben gider alırım" dedi. On dakika sonra bir polis pasaportumu damgalanmış halde geri getirdi.

Arkasından yine aç kurtlar gibi narkotikçiler saldırdı. Köpek bütün vagonu 10 dakikada dolandı. Beni ve eşyalarımı da koklayıp geçti. Fakat köpeği dört beş kez daha tekrar tekrar çağırıp beni ve eşyalarımı kollattılar. Bereket o bir köpekti. Köpekler insanlar kadar kalles ve riyakar değildi. O zaman dedim ki şu dünyadaki en adi köpekler bile en gösterişli insanlardan daha fazla insan olmaya layık. Ne yazık ki dünya

tersliklerle dolu. Aslında onlar insan biz köpek olmalıymışız diye geçirdim içimden.

Köpekten bir şey çıkaramayınca bu kez eşyalarımın bulunduğu sandığa bir cihaz koydular. Rus kadın sözlükten yapılan işlemi bulup gösterdi. Okumaktı söz. Yani cihaz benim eşyalarımı okuyormuş. Bu arada köpeği tekrar çağırınca köpek benim yatağa saldırıp kapağı açmaya çalışıyordu. Cihazla birlikte içeri bir şeyler koymuş olmalarından o denli korktum ve bunaldım ki, kendimi tutamadım.

“Sizde Allaha, peygambere Kur’an’a şu kadarcık iman var mı” dedim. Başlarındaki soytarı kılıklı “Elhamdülillah Müslüman’ız” dedi. “Siz nasıl Müslümansınız? Koca vagonda bir tek benimle uğraşıyorsunuz” dedim.

“Görevimizi yapıyoruz” deyince, sizin hepinizin tek görevi ben miyim” dedim. Sakin ol anlamında işaret yaparak otur, otur dedi. Türk kazak kardeş dedi. “Bu nasıl kardeşlik” dedim. Canıbek geldi. “Adam muallimdir da, sizi Türkiye’de anlatacak” dedi Tamam, tamam deyip gittiler. Beş dakika sonra birisi geri gelip arayacağım dedi. Onun girdiğini görmüş canıbek, hemen gelip arandı o dedi. Rus kadın da doğrular şekilde bir şeyler söyleyince dönüp gitti. 18.15’te Rusya tarafına geçince Allah kimseyi Kırgız ve Kazak polisinin eline düşürmesin dedim.

Yarım saat sonra saat 18.45’te Rus gümrüğü LOKAÇ’a geldik. Aslında beni araması gereken bunlardı. Çünkü ben bunların ülkesine geliyorum. Yasak bir şeyler sokup

sokmadığımı, girişimin kurallara uygun olup olmadığını sıkı bir biçimde kontrol etmeleri gerekiyordu, Kazakistan'dan ise transit geçtiğim için en düşük düzeyde kontrol görmem gerekirdi.

Fakat Rus gümrüğünde hiç bir zorlukla karşılaşmadım. Bir bayan polisle bir bay geldi. Pasaportumu inceledi eksik yok. Yalnız fotoğrafı göstererek bu siz misiniz anlamında bir şeyler söyledi. Ya da ben öyle anlayarak pasaportta Türkiye'den çıkış tarihimi göstererek o günden beri traş olmadığımı sakallarımı göstererek işaretlerle anlattım. Tamam dedi ve giriş damgasını bastı. Eşyalarımı da bakmadı ve kontrol toplam 10 dakika sürmedi. Devamı **SİBİRYA GEZİSİ** adlı kitabımda

SON